

ՏՊԱԳՐՎՈՒՄ Է
2003
ՀՈԿԵՏԵՐԻ 1-ԻՑ

ՀԻՄՆԱԳԻՐ ԵՎ ՀՐԱՏԱՐԱՎԻՉ «ՍՅՈՒՆՅԱՆ ԱՇԽԱՐՀ»
ԱՐՄԱՆԱԿԱ ՊԱՏԱՆԱԿԱՆ-ՊՈԹՅԱՐ ԸՆԿԵՐՈՒԹՅՈՒՆ

ՀԱՍՑԵ՝ ք. ԿԱՊԱՆ, ԸՆԴՈՒՄՅԱՆ 20/32
ՀԵՌԱՆՈՒՄ՝ (0285) 5 25 63 • (091) 45 90 47 • (077) 06 28 02

Այունյաց երկիր

Փինջ 300 դրամ:

ԶՈՐԵՑԵՆԱԳՅԻ
4 ՄԱՅԻՍԻ 2011

№ 8 (227)

www.syuniacyerkir.am

**Գործն է անմահ, լա՛վ իմացեք,
Որ խոսվում է դարեդար,
Երևե՛կ Նրան, որ իր գործով,
Կապրի անվերջ, անդադար:
ՀՈՎԱՆՆԵՍ ԹՈՒՄԱՆՅԱՆ**

Ի վերուստ տրված առաքելությունն ուներ ինքը՝ **Չենացնել հայրենի եզերքը**

ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ

Նրան կանչել էր ժամանակը

Սուրբ Գրիգոր Նարեկացին էր երկնի թագավորին խնդրում. «Թող որ... հնությունը չքամահրվի», «Թող չանպատվի պատկերն հնացած» (Բան 2Է, 9): «Մատյանի» այս տողերը, կարծեք, յուրատեսակ հորդոր են բոլոր ժամանակներում հեղափոխական վերափոխումներ ապրած-ապրող հասարակություններին: Ինչ-որ առումով դա վերաբերում է նաև մեր վերջին հեղափոխությանը բարձրացածներին ու բացասվածներին (որքան էլ աններդաշնակ լինի կույր աթեիզմով տառապող էպոխային մեր սրբերից մեկի խոսքը հովանի դարձնելը): 1980-ականների վերջին եւ 90-ականների սկզբին՝ ներկա հասարակարգին անցնելիս, հեղափոխություններին բնորոշ արմատականությանը սրբազոեցինք մեր ժողովրդի պատմության հատկապես խորհրդային շրջանը: Եվ այնպիսի կուրությանը լծվեցինք անցյալը բացասելու գործին, որ նույնիսկ կասկածանքի տակ առանք Հայաստանի երկրորդ հանրապետության գոյության փաստը (իբր դա պետականության ձեւ չէր): Բոլոր իրադարձությունները, երևույթները, դեպքերն ու դեմքերը դրեցինք կշեռքի միեւնույն՝ բացասող, մերժող նժարին: Այնքան ողջամիտ չգտնվեցինք, որ կարողանայինք սթափ հայացք ձգել գոնե այն մարդկանց կյանքին ու գործին, որոնց մտքի ու ջանքի շնորհիվ, այնուամենայնիվ, բազմաթիվ ուղորտներում առաջոր չգերազանցված բարձրակետի հասանք: Այդպես էլ չկամեցանք կամ չկարողացանք նկատել (խոստովանել), որ կոմունիստական կուսակցության բազմաթիվ, այդ թվում՝ բարձրաստիճան գործիչներ ամենեւին էլ իշխող գաղափարախոսության, տիրապետող բարքերի մոլի կամ կույր կրողները չէին, որ կուսակցության ու կոմունիզմի գաղափարը նրանց համար ազգային մեր խնդիրները լուծելու միջոց էր: Ժամանակի ընթացքում, անշուշտ, պատմությունը կտա նման մտածելակերպ ու գործելակերպ ունեցած հայ կոմունիստ-առաջնորդների ճշմարիտ գնահատականը: Մինչ այդ, սակայն, փորձենք ինքներս անդրադառնալ նրանցից մեկի՝ Ռաֆիկ Մինասյանի կյանքին ու գործունեությանը, ով 13 տարի ղեկավարել է Կապանի շրջանը, տասը տարի Հայաստանի երկրորդ հանրապետության կառավարության կազմում ղեկավարել կոմունալ տնտեսությունը: Նրա կերպարին, կյանքին ու գործունեությանն անդրադառնալու անհրաժեշտությունը կարելիորեք Կապանի քաղաքապետ Արտուր Աթայանը, ինչի համար եւ թերթի խմբագրակազմի ու ընթերցողի հարգանքն ենք ընծայում նրան:

Անդրադառնալ Ռ.Մինասյանի կերպարին ու անցած ճանապարհին՝ նշանակում է նախեսառաջ հարաբերվել 20-րդ դարի 60-70-ական թվականներին վերածնվող, ճարտակությունը՝ էջ 25

**«Այունյաց երկիր»
թերթի խմբագրությունը
շնորհակալություն է հայտնում
Կապանի քաղաքապետ
Արտուր Աթայանին, ում
նախաձեռնությամբ ու
հովանավորությամբ լույս տեսավ
թերթի սույն համարը:**

Ռաֆիկ Մինասյանի դիմանկարը, գործ՝ Ռոբերտ Կամոյանի, կրավ, յուղաներկ, 90x70, 2011թ., պարվիրաբու՛ «Այունյաց երկիր», հովանավոր՝ Արտուր Աթայան:

Ռաֆիկ Մինասյան. կյանքի ուղին

ԻՆՔՆԱԿԵՆՍԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ

Ծնվել է 1925թ. մայիսի 15-ին Հայկական ՍՍՀ Ղափանի շրջանի Կավարտ բանավանում, բանվոր-հանքագործի ընտանիքում: Հայրս՝ Արմենակ Դավիթի Մինասյանը, 34(թ)4 անդամ էր 1930 թվականից, 1943-ին զոհվել է Հայրենական մեծ պատերազմում: Մայրս՝ Վարյա Հայրապետի Մինասյանը, կենսաթոշակառու է, բնակվում է Ղա-

փանում: 1942 թվականին գերազանցությամբ ավարտել է Լենինաճյուր բանավանի միջնակարգ դպրոցը: Մեր ընտանիքի նյութական ծանր վիճակից ելնելով՝ 1942 թվականի օգոստոսին աշխատանքի էմ ընդունվել, ինձ նշանակել են Լենինաճյուրի կուլտուրայի տան վարիչ: 1943թ. տեղափոխեցին հանրապետության գունավոր մետալուրգիայի կոմե-

րիտմիության անվան ստորգետնյա հանք՝ որպես փականագործ, որը հետագայում անվանակոչվեց Ղափանի պղնձահանքային կոմբինատ:

Ղափանի պղնձահանքերում աշխատեցի յոթ տարի՝ փականագործ, կոմպրեսորային կայանի մեքենավար, հանքի խրոմոմետրիստ, իսկ 1947 թվականի հունվարին ինձ նշանակեցին Ղափանի պղնձահանքային կոմբինատի թիվ 7-10 հանքի տեխնիկ-նորմավորող, որտեղ աշխատեցի մինչև 1949 թվականը: Կոմերիտմիության շարքերն ընդունվեցի 1940-ին, կուսանդամության թեկնածու՝ 1945 թվականի մարտին, 1946թ. մարտին դարձա ՍՄԿ անդամ: 1947-1949թթ. միաժամանակ եղել եմ հանքի, այնուհետև՝ թիվ 7-10 հանքի կոմերիտական կազմակերպության քարտուղար, նաև հանքի կազմակերպության քարտուղար:

1949 թվականի մարտին տեղափոխվել եմ աշխատանքի Ղափանի կուսշրջկոմ՝ որպես կազմակերպչական բաժնի հրահանգիչ: 1951-ին ինձ գործուղեցին Երևան՝ 344 Կենտկոմին առընթեր եռամյա կուսակցական դպրոցում ուսանելու, որն ավարտեցի գերազանցությամբ: 1954 թվականին ինձ նշանակեցին Ղափանի կուսշրջկոմի օրգան «Պղնձի համար» թերթի արդյունաբերության բաժնի վարիչ:

1956 թվականի սկզբին ինձ տեղափոխեցին աշխատելու Ղափանի կուսշրջկոմ՝ կազմակերպչական բաժնի վարիչ: 1959 թվականի հոկտեմբերին ընտրվել եմ Քաջարանի պղնձամոլիբդենային կոմբինատի կուսկոմիտեի քարտուղար, նաև Ղափանի կուսշրջկոմի բյուրոյի անդամ:

Քաջարանի կուսակցական կոմիտեն այդ տարիներին կարողացավ հաղթահարել շատ դժվարություններ, կուսկազմակերպության եւ ողջ կոլեկտիվի ուժերը կենտրոնացնել եւ կոմբինատը դարձնել հանրապետության առաջավոր ձեռնարկություններից մեկը, ինչի արդյունքում Քաջարանի պղնձամոլիբդենային կոմբինատն արժանացավ Լենինի շքանշանի:

1959 թվականին Հայաստանի կոմկուսի կենտկոմն ինձ գործուղեց Մոսկվա՝ ուսանելու ՍՄԿ Կենտկոմին կից բարձրագույն կուսակցական դպրոցում, որը գերազանցությամբ ավարտեցի 1961 թվականին: Այդ տարիներին միաժամանակ հեռակա կարգով սովորում էի Մոսկ-

վայի ինժեներատնտեսագիտական ինստիտուտում, չորրորդ կուրսից ուսումնա շարունակեցի Երեւանի պետականլսարանի տնտեսագիտական ֆակուլտետում, որն ավարտեցի 1958թ., նույնպես գերազանցությամբ՝ ստանալով արդյունաբերության տնտեսագետի մասնագիտություն:

Մոսկվայից վերադառնալուց հետո ինձ աշխատանքի ընդունեցին Հայաստանի կոմկուսի կենտկոմի ապարատում՝ կուսակցական մարմինների բաժնի հրահանգիչ: 1963 թվականի հոկտեմբերի 13-ին կուսակցության Կենտկոմն ինձ գործուղեց Ղափանի շրջան, որտեղ ինձ ընտրեցին Հայաստանի կոմկուսի Ղափանի արդյունաբերական կուսկոմի քարտուղար: Այդ տարիներին Ղափանի արդյունաբերական գոտին միավորում էր Ղափանի, Գորիսի, Սիսիանի եւ Մեղրու շրջանների արդյունաբերական, շինարարական, տրանսպորտային եւ այլ ձեռնարկությունները (բացի գյուղատնտեսականից):

Տեղական կուսակցական մարմինների վերակազմակերպումից հետո՝ 1965 թվականի սկզբին, ինձ ընտրեցին Ղափանի կուսշրջկոմի առաջին քարտուղար, այդ պաշտոնում աշխատեցի ավելի քան 13 տարի: 1978 թվականի նոյեմբերին նշանակվեցի Հայկական ՍՄԿ բնակարանային-կոմունալ տնտեսության միջնատր:

1964 թվականին Հայաստանի կոմկուսի 23-րդ համագումարում ընտրվել եմ Հայաստանի կոմկուսի կենտկոմի անդամ, իսկ 24-րդ համագումարի ժամանակ ընտրվել եմ նաև ՍՄԿ 23-րդ համագումարի պատգամավոր: Եղել եմ Հայաստանի գերագույն խորհրդի՝ 1967 թվականից սկսած գումարումների (VII, VIII, IX գումարում) պատգամավոր:

Երկու անգամ եղել եմ արտասահմանում. 1969 թվականին՝ Զարավալվիայում, 1974 թվականին՝ Չեխոսլովակիայում, պաշտոնական պատվիրակությունների կազմում:

Պարգևատրվել եմ Աշխատանքային կարմիր դրոշի երեք շքանշաններով եւ «Արիության համար Հայրենական մեծ պատերազմի ժամանակ» եւ «Հրեշյանական մեղալով՝ նվիրված Վ.Ի.Լենինի ծննդյան 100-ամյակին» մեդալներով:

Ամուսնացած եմ, ունեն երեք երեխա:

Ռ.Մինասյան, 26.11.1978թ.

Կապան, «Ջանգելուրցիների պարը», քանդակ, մեդալ, 1986թ.: Զեղինակ եւ քանդակագործ՝ Բենիկ Պերրոսյան:

Լուսանկարը՝ Չ. Համբարձումյանի

Լուսանկարը՝ Գ. Սահակյանի

Կապան

Խոսք Ռաֆիկ Մինասյանի մասին

ԱՐՏՈՒՐ ԱՌԱՅԱՆ
Կապանի քաղաքապետ

Ընտրվելով Կապանի քաղաքապետ՝ իմ աշխատանքի ընթացքում առիթ ունեցա ավելի մոտիկից ծանոթանալու Ղափանի կուսընկերության երբեմնի առաջին քարտուղար Ռաֆայել Մինասյանի աշխատանքին, քաղաքում եւ շրջանում նրա թողած հետքին: Եվ քանի որ 2011 թվականին լրանում է հայտնի կապանցու 85-ամյակը, միտք հղացավ նաեւ «Սյունյաց երկիր» թերթի էջերում հիշատակի տուրք մատուցել նրան, մշել նրա հորեյանը, գնահատել նրա՝ հիրավի լավ հիշվող աշխատանքային գործունեությունը ու նոր սերնդի համար եւս ճանաչելի դարձնել Ռ.Մինասյանի կերպարը:

Տեղեկանալով նրա ղեկավարած տարիների կապանյան կյանքին, նայելով, թե ինչեր են կառուցվել այստեղ, եւ ինչ ձեռքբերումներ ենք ունեցել այդ տարիներին՝ թող չափազանցություն չքվա, նրա ներդրումը հսկայական եմ համարում: Ոչ դրանից առաջ, ոչ դրանից հետո մնան ծավալի աշխատանք ոչ ոք չի կարողացել ու հավանաբար չկարողանա էլ կատարել Կապանում: Նրա կերպարին ծանոթանալիս հուզմունքով ես լսում, թե ինչպիսի հարգանքով ու հիացմունքով են այդ մարդու մասին խոսում հատկապես տարեցները, մարդիկ, ովքեր աշխատել, շփվել են նրա հետ կամ պարզապես տեսել

այդ տարիների Կապանը: Եվ այդ անծիմն բազմաթիվ են, ինչը ես մեկ անգամ վկայում է՝ Ռ.Մինասյան գործիչն արժանի է, որ նրա անունը հավերժացվի թերթի հատուկ թողարկմամբ:

Իր ժամանակաշրջանի ղեկավարներից, իմ կարծիքով, տարբերվում էր նրանով, որ շատ լավ է պատկերացրել Կապանի դերն այդ օրվա Հայաստանի տնտեսության, ինչու չէ խորհրդային տնտեսության մեջ եւ ի տարբերություն այլ քարտուղարների՝ փորձել է հնարավորինս խորհրդային պետության միջոցները ծառայեցնել իր քաղաքի շենքմանը: Մյուսների մնացած չի բավարարվել այն ամենով, ինչը վերադասը հատկացրել է շրջանին, եւ այդ տարիներին Ղափանի շրջանում արվեց այն, ինչը, կարելի է ասել, չարվեց Հայաստանի ոչ մի քաղաքում: Նա ձգտել է հնարավորինս շատ տալ Կապանին՝ հաշվի առնելով, թե ինչ է ինքը՝ Կապանը, տալիս պետությանը: Գործարար լուրջ հատկություններ, հեռատեսություն, բազում ընդունակություններ, կապերի լայն շրջանակ էր անհրաժեշտ մնան ծավալի աշխատանքներ Կապանի հասցնելու համար: Պարզապես լավ մարդ ու լավ ղեկավար լինելը քիչ էր...

Իզուր չեն նրան հիշող մարդիկ փաստում, որ երբ նույնիսկ մերժում

եր ինչ-ինչ հարցերով իրեն դիմող քաղաքացուն, նույն այդ մարդն առանց դժգոհելու էր դուրս գալիս քարտուղարի աշխատասենյակից եւ միայն լավ խոսքեր ասում...

Որպես այսօրվա քաղաքապետ՝ տարիների հեռվից նրա արածը գնահատելով՝ ամենից առաջ կառանձնացնեի շինարարական աշխատանքները, քաղաքի կառուցապատումը, կարծ ժամանակահատվածում լուրջ գումարներ են ներդրվել այստեղ, թաղամասեր են հիմնվել, շենք-շինություններ կառուցվել, նաեւ ենթակառուցվածքներ ստեղծվել՝ դպրոցներ, մանկապարտեզներ, սպորտային, հոգեւոր-մշակութային կառույցներ: Եվ կարող ենք առանց վարանելու արձանագրել, որ այսօրվա Կապանն իր ներկա տեսքը ստացավ Ռ.Մինասյանի կառավարման շրջանում:

Ռ.Մինասյան քարտուղարին երբեմն մեղադրում են Կապանը շրջակա գյուղերի դատարկման հաշվին կառուցելու մեջ: Համաձայն չեմ այդ տեսակետի հետ... Այստեղ համամիութենական եւ հանրապետական նշանակության լուրջ գործարաններ են աշխատել, եւ աշխատուժի հոսքը գյուղերից քաղաք համատարած երեւոյթ էր, բնորոշ ոչ միայն Կապանին, այլեւ բոլոր արդյունաբերական շրջաններին. ձեռնարկություններն ամեն

ինչ արել են մարդկանց դեպի քաղաք ձգելու համար, գյուղացին էլ աշխատատեղի համար հասել է այստեղ: Եվ չեմ կարծում, թե նրան կարելի է մեղադրել գյուղերի հանդեպ անուշադիր վերաբերմունքի համար: Պետք է միայն դիտարկում անել, թե այդ նույն ժամանակահատվածում ինչքան գումարներ են ներդրվել գյուղերում. շրջկենտրոնը գյուղերին կապող գյուղական ճանապարհներ են կառուցվել, նաեւ դպրոցներ, մշակույթի օջախներ, անհատական տներ կառուցվել գյուղերում: Այնպես որ, միանշանակ չի կարելի պնդել, թե գյուղն այդ տարիներին տուժել է:

Ռ.Մինասյանը լավ է պատկերացրել նաեւ Կապանի բնապահպանական վիճակը, կոշտ դիրքորոշում ունեցել ոլորտին սպառնացող վտանգների հարցում: Հենարան է եղել շարքային քաղաքացու համար, պաշտպանել նրանց իշխանավորների կամայականություններից:

Ռաֆայել Մինասյան ղեկավարի օրինակն ուսանելի է նաեւ մեզ՝ նոր սերնդի իշխանավորների համար, եւ պետք է ձգտել լինել այդպիսին՝ հատկապես ժողովրդի հետ վարվելակերպով: Ամեն ղեկավարի համար էլ ցանկալի է, որ տարիներ հետո իրեն սիրեն ու հիշեն այնպես, ինչպես այժմ՝ Ռ.Մինասյանին:

ՀԵՏԱԴԱՐԶ ՀԱՅԱՅՔ

Առաջնորդի ընդգծված որակներ ուներ նա

Ֆոտոկոմ

ՎԱՐՈՒՄԻ ՄՈՎՍԻՍՅԱՆ

Պետական և կուսակցական գործիչ

Իմ աշխատանքային երկար տարիների գործունեության ընթացքում բազմաթիվ գործիչների հետ եմ առնչվել՝ կուսակցական, պետական, քաղաքական, վառ անհատականություններ էին նրանց՝ նվիրված իրենց երկրին, ժողովրդին: Բայց նրանց մեջ առանձնանում է Ռաֆայել Արմենակիչը: Նրան ճանաչում եմ 1960-ական թվականներից, երբ ես տակավին Կալինինոյի շրջափակի գործկոմի գյուղտեսչության աշխատակից էի, իսկ նա աշխատում էր Կենտկոմի ապարատում: Առաջին իսկ հանդիպումներից իմ մեջ նա տպավորվել է որպես լավ կազմակերպիչ, լավ մասնագետ և ամենակարևորը՝ որպես սկզբունքային մարդ: Հետո մեր հանդիպումներն ավելի հաճախադեպ դարձան. նա ղեկավարում էր Ղափանի, իսկ ես՝ Ստեփանավանի կուսընթացը: Հետո ես ՀԽՍՀ նախարարների խորհրդի նախագահի տեղակալն էի, իսկ նա՝ կոմունալ-բնակարանային տնտեսության նախարար: Կոմունալ-բնակարանային տնտեսության բնագավառում ես երկու հզոր կազմակերպիչներ գիտեմ, մեկը՝ Նուշիկ Թուխիսյանն էր, մյուսը՝ Ռաֆայել Մինասյանը, ովքեր մեծ ավանդ ունեն հանրապետության բնակֆոնդի պահպանման, հյուրանոցային տնտեսության և այլնի զարգացման գործում:

Ռաֆայել Արմենակիչի մասին խոսել եւ չէմ եւրա լուրման Սպիտակյան երկրաշարժի հետեւանքների վերացման գործում, մեծ բացթողում կլինի: Նախ՝ հանրապետու-

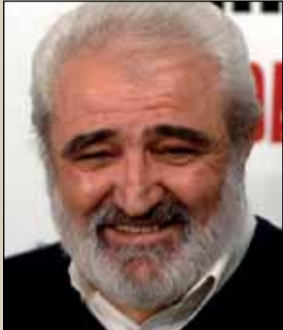
թյան տարածքի 42 տոկոսը վերածվել էր փլատակների: Նա շատ ծանր էր տանում մեր ժողովրդին պատուհասած աղետը: Եվ նրա աշխատանքային գրաֆիկն աղետի հետքերը վերացնելու ժամանակահատվածում արտակարգ լարված եղավ, մանավանդ աղետի գոտու ենթակառուցվածքները վերականգնելու գործում, քանզի աղետի գոտում հիմնախնդիրների մեծ մասն անմիջականորեն առնչվում էր կոմունալ-բնակարանային տնտեսությանը:

Ցանկանում եմ ընդգծել նրա մարդկային հատկանիշները. Ռաֆայել Մինասյանը պահպանողական էր, բայց այդ պահպանողականությունը բխում էր նրա ավանդապաշտությունից: Եվ նույնքան ավանդապաշտ ընտանիք ուներ: Ստացվել էր այնպես, որ մենք ընտանիքներով արժակուրդն անցկացրել ենք Կիսլովոսկոյում, եւ դա հնարավորություն է տվել ավելի մոտիկից ճանաչելու նրա տիկնոջը, որդիներին: Եվ տեսնում էի, թե նա ինչպիսի ներդաշնակ ու անմիջական մթնոլորտ էր ստեղծել իր ընտանիքում: Մյուսը, որը կուզեի շեշտել, դա այն է, որ Ռաֆայել Արմենակիչը դեմ էր հեղափոխական որոշումներին, կտրուկ սերնդափոխությանը, ասում էր՝ ամեն ինչ իր ժամանակն ունի: Առաջնորդի ընդգծված որակներ ուներ: Մարդկանց ոտքի հանելը հեշտ է, բայց ոտքի հանելուց հետո մարդկանց պիտի հետեւիդ տանելի: Ռաֆայել Արմենակիչը կարողանում էր ոչ միայն կազմակերպել, այլև կարողանում էր մարդկանց առաջնորդել: Սա պաշտոնյայի համար կարևոր էր առաջնային գործոն էր:

Նաեւ այն համոզմունքն ուներ, որ մարդը պետք է նաեւ հարվածներն դիմանա: Խորհրդային տարիներին նաեւ մի հետևյալ կար՝ մարդկանց մի խումբ բողոքներ էր կազմակերպում եւ հղում վերին աստիճաններ, բայց որոնցից շատերն իրականությանը չէին համապատասխանում, սակայն նա իրեն շատ ասպետորեն էր պահում, հետամուտ չէր լինում մարդկանց պատժելու: Նա ընդունում էր, որ շրջկոմի քարտուղարից մի քանի հոգի էլ կարող էր դժգոհ լինել:

Ավարտելով խոսքս՝ ասեմ, որ այն ժամանակ կոմկուսի օրոք կուսակցական գործիչները նախեսառաջ ազգային գործիչներ էին:

Նրա մասին հիշողությունն անշեշ է

Ֆոտոկոմ

ՈԱԶՄԻ ԳՎՎՈՅԱՆ

Բանաստեղծ

Խորհրդային իշխանության վերջին երկու տասնամյակում կուսակցության վերին ոլորտներում իրենց ազգային պատկանելությունը գնահատող, ազգային մեր խնդիրները գիտակցող իսկապես հայ մարդիկ կային: Նրանք հասկացել էին, որ գաղափարական էն դաժան՝ սովետական ազգ, սովետական ժողովուրդ ստեղծելու, ձեւավորելու գաղափարը սնանկ է եւ չի կարող իրագործվել: Եվ այդ հայրենասեր, ազգասեր մարդիկ շատ լավ պատկերացում էին արվեստի, մշակույթի դերը մեր ազգային խնդիրներում: Այդ մարդկանցից մեկն էլ Ռաֆիկ Մինասյանն էր: Նրա հետ ծանոթացաւ Ալեքսան Կիրակոսյանի միջոցով: Նա երեւի բացթողում կհամարէր, եթե ինձ չծանոթացներ Ռաֆիկ Մինասյանի հետ: Ռաֆիկ Մինասյանը կուսակցական գործիչներին բնորոշ չափանիշներից ձերբազատված, մարդկային եւ ազգային բարոյական նկարագրի տեր մի անձնավորություն էր: Նրա բարի համբավը, որ այսօր էլ կենսունակ է, ձեւավորվեց տարիների աշխատանքի շնորհիվ, որ կատարեց եւ իր բնօրրան Կապանում, եւ հանրապետությունում՝ կոմունալ տնտեսության նախարարի պաշտոնում:

Ռաֆիկ Մինասյանի մասն մարդկանց մասին այսօր խոսելով, նրա կատարածը վերհիշելով, կարծում եմ, երիտասարդներին ի ցույց ենք դնում, թե ինչպես կարելի է ծառայել երկրին: Նրա եւ նրա մասնների կերպարով նաեւ մերօրյա ղեկավարներին ենք ի ցույց դնում, թե ինչպես կարող է ղեկավարը նպաստ բերել ազգին: Ծավալուն անդրադարձ չենք ունենա հարցին, թե ինչ է կատարվում հիմա մեզանում, բայց օտար վարկերով եւ ամիմաստ ծախսերով չենք կարող ազգի ապագան կերտել:

Տարիների հեռվից այսօր ավելի տեսանելի է՝ կուսակցական բարձրաստիճան պաշտոնյաների լիազորությունն այն ժամանակ թույլ էր տալիս նաեւ ազգային խնդիրներ լուծել, կուսակցական իշխանությունը ծառայեցնել ազգային մտահոգություններին: Ռաֆիկ Մինասյանը, որքանով տեղյակ եմ, կարողանում էր կուսակցական ղեկավարի իր դիրքն օգտագործել հենց այդ նպատակին, ինչի համար էլ նրա մասին բարի հիշողությունն անշեշ է:

ՔՐՈՆԻԿՈՆ

Հիշարժան իրադարձություններ Կապանը՝ Ռ.Մինասյանի ղեկավարման տարիներին

1965թ. մայիսի 7,8,9 – Հաղթանակի 30-ամյակին նվիրված տոնակատարություններ Կապանում:

1965թ. մայիսի 14 – Սկսեց աշխատել Կապան-Երևան-Ջանգեզուր մարդատար գնացքը:

1965թ. դեկտեմբեր – Հիմնվեց Երեւանի լամպերի գործարանի Կապանի մասնաճյուղը:

1965թ. դեկտեմբեր – Կապանի կենտրոնում շահագործման հանձնվեց շատրվանով ջրավազանը:

1965թ. դեկտեմբերի 7-9 – Կապանում համերգներ էր տալիս հանրահայտ երգչուհի Ռաիսա Ժննդուհյանը:

1966թ. մայիսի 14 – Խորհրդային Միության գերագույն խորհրդի նախագահության հրամանագրով Ջանգեզուրի պղնձամոլիբդենային կոմբինատը պարզեատրվեց Լենինի շքանշանով:

1966թ. հունիս – Առաջին անգամ Կապանում աշխատանքի անցան պետական բժշկական ինստիտուտի երկու շրջանավարտ ատամնաբույժներ:

1966թ. դեկտեմբեր – Առաջին արտադրանքը ստվեց Սյունիքի թռչնաֆաբրիկան:

1966թ. – Քաջարանի կոմբինատի մի շարք աշխատողներ պարզեատրվեցին Լենինի շքանշանով:

1967թ. հունվար – Շահագործման հանձնվեց շրջխորհրդի գործկոմի շենքը (մարդապետարանի ներկայիս շենքը):

1967թ. մայիսի 27- Կապանի քաղխորհրդի գործկոմը որոշում կայացրեց կառուցել Մեծ հայրենական զոհված կապանցիների հիշատակը հավերժացնող հուշարձան Բաղաբուրջի բարձունքում:

1967թ. – Շահագործման հանձնվեց լուսատեխնիկական գործարանը:

1967թ. – Շահագործման հանձնվեց Սյունիքի թռչնաֆաբրիկայի մի համալիրը:

1967թ. – Կառուցվեց Չանախի-Կապան ջրատարը:

1967թ. հուլիսի 26 – Կապանում տեղի ունեցավ Կապանի և Ջանգեզուրի արտադրության առաջավորների հանդիպումը՝ նվիրված Հոկտեմբերյան հեղափոխության 50-ամյակին:

1967թ. օգոստոսի 6 – Ծավալում բացվեց Հայրենական մեծ պատերազմի զոհերի հիշատակը

հավերժացնող հուշարձան-կոթող: Հուշարձանի բացման պատիվը տրվել էր Հունան Ավետիսյանի մորը՝ Խանում Ավետիսյանին:

Մարդիկ հուզմունքով լսեցին 89-րդ Թամարյան դիվիզիայի հրամանատար Նվեր Սաֆարյանի հեռագրի տեքստը:

1967թ. հոկտեմբեր – Ջանգեզուրի կոմբինատը պարզեատրվեց ԽՍՀՄ գերագույն խորհրդի հուշադրոշով:

1967թ. հոկտեմբեր – Քաջարանում հանդես եկավ Հայֆիլհարմոնիայի էստրադային նվագախումբը:

1967թ. հոկտեմբեր – Սկսվեց արհեստական լճի շինարարությունը (Բաղաբուրջ):

1967թ. հոկտեմբերի 15 – Մեծ հայրենական զոհվածների հուշարձանի բացումը Շիկահողում:

1968թ. հունվար – Յուզաձոր-Քաջարան խմելու ջրատարի կառուցման ավարտը:

1968թ. փետրվար – Ավարտվեց Կապան-Ազարակ գյուղի ճանապարհի շինարարությունը:

1968թ. փետրվարի 2- Երաժշտական արվեստի փառատոն Կապանում:

1968թ. փետրվար – Լեռնաձորում բացվեց կապի բաժանմունք:

1968թ. հունվարի 22, ժամը 8 – Գործեց Շինուհայր-Ղափան բարձրավոլտ լարման գիծը:

1968թ. գարուն – Երեւան-Ջանգեզուր ռադիոէլեկտրոնի գծի շինարարությունը:

1968թ. հունիսի 9 – Տեղի ունեցավ Ջանգեզուրի 7 բալանոց հզորությամբ երկրաշարժը: Տուժեցին Վերին ձորի բնակավայրերը: Երկրաշարժի գոտին երկար ժամանակ գտնվում էր խորհրդային կառավարության ուշադրության կենտրոնում:

1968թ. ամառ- Գործարկվեց Կապանի Լեռնահանքային կոմբինատի մոր հարստացուցիչ ֆաբրիկան ստորերկրյա մոր հանքուղու հետ մասին:

1968թ. հոկտեմբեր – Ջանգեզուրի երկրաշարժի հետեւանքով անօթեւան մնացած 18 հազար մարդ տեղավորվեց ժամանակավոր կացարաններում:

1968թ. նոյեմբերի 9 – Մեծ հայրենական զոհվածների հիշատակը հավերժացնող հուշարձանների բացումը Արծվանիկում եւ

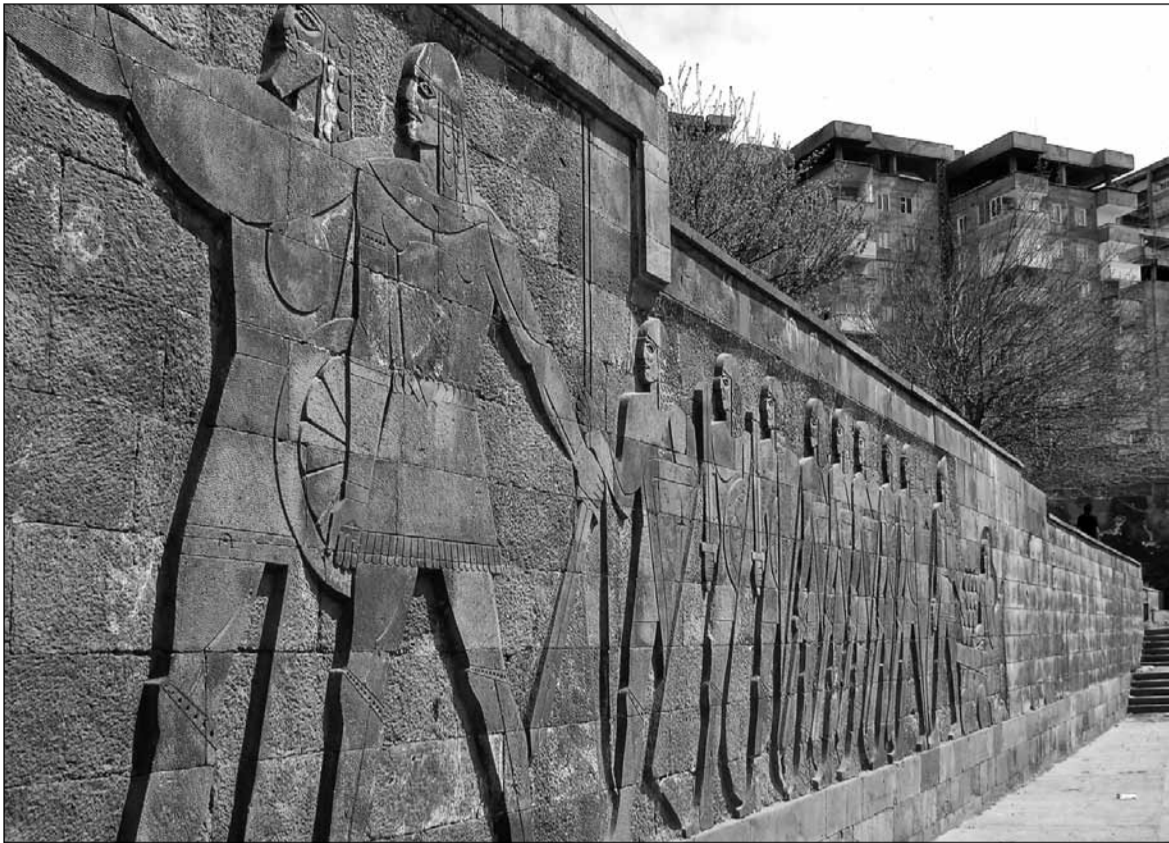
Կապանում՝ ՀԿԿ կենտրոնի առաջին քարտուղար Կարեն Գեմիրճյանի եւ ՀԽՍՀ մինիստրների խորհրդի նախագահ Ֆադեյ Սարգսյանի հետ:

ՅԵՏԱԴԱՐԶ ԶԱՅԱՅՔ

Լուսանկարներում. Կապան, Դավիթ Բեկի հուշահամալիրը՝ -հարթաբանդակ, -Հալիձորի բերրի խորհրդանիշը, Դավիթ Բեկի հուշարձանը: Քանդակագործ՝ Սերգեյ Բաղդասարյան, 1978թ.:

ղանքում, հանրապետությունում առաջին անգամ բնակելի շենքերի կասկադներ ամրացնել քաղաքի թեք լանջերին, Կապանի երաժշտական դպրոցում երգեհոն տեղադրել, Դավիթ Բեկի հուշարձանը կանգնեցնել, բազմաթիվ նորություններ կիրառել: Բայց՝ այդ ամենն իր տաղանդի ու գործարարության շնորհիվ: Կապանում ավելի դժվար խնդիրներ էլ կային: Հանքարդյունաբերությունը չպետք է տնտեսության ենթակառուցվածքի վրա ստվեր ձգեր, հակասություններ ստեղծեր քաղաքի և գյուղերի միջև, էկոլոգիական համադեմոնների պատճառ դառնար: Այդ իմաստով նա հսկայական ուշադրություն էր դարձնում գյուղատնտեսությանը՝ ոչ այնքան պարենային մթերքների արտադրության, որքան գյուղի դիմագիծը չաղավաղելու համար: Նրա ձեռնարկած քայլերի շնորհիվ քաղաքում ապրող ամեն մի կապանցի տուն կամ ամառանոց ուներ գյուղում՝ չհաշված Կարմրաքարի հարյուրավոր առանձնատները: Ռաֆայել Մինասյանը կարողացավ նաև պահպանել ժողովրդի և ղեկավար կադրերի միասնությունը

Մխրագործ անհատականություն

ՇՉՈՐՍ ԳՎԿԹՅԱՆ
Բանասիրական գիտությունների դոկտոր

Երբ փորձում են համառոտ ակնարկ գրել կամ պարզապես մտածել կուսակցական ու պետական գործիչ Ռաֆայել Մինասյանի մասին, իմ հիշողության մեջ վերականգնվում են նրա ասպետական կերպարը, ոչ սովորական, ինքնատիպ կեցվածքը և մարդկային ապշեցուցիչ հմայքը: Հայտնի է, որ խորհրդային տարիներին Հայաստանի յուրաքանչյուր շրջանում կուսաշրջկոմի առաջին քարտուղար է եղել 14-15 հոգի, սակայն այդ շրջանների տնտեսության մեջ էլ հոգեւոր կյանքում նշանակալից հետք է թողել և ժողովրդի հիշողության մեջ մնացել մեկ, հազվադեպ՝ երկու հոգի: Կապանում այդ միակը եղել է Ռաֆայել Մինասյանը: Մինչ նրան և նրանից հետո համարյա չեն եղել խոշոր ընդգրկումների տեր, անիրականամալի մեծագործությունների հեղինակ առաջին դեմքեր: Ահա այդ բացառիկությունն էլ պատճառ է դարձել, որպեսզի կուսաշրջկոմի շատ առաջին քարտուղարների կարգային որակավորումները ժողովրդի մեջ հաճախ ստանան նեգատիվ գնահատություններ: Այսինքն՝ 14-15-ից մեկ-երկուսն են արմատական փոփոխություններ մտցրել իրենց շրջաններում, մյուսները գործերը ձախողել են կամ էլ մի կերպ մնացել ցրի երեսին: Պետք է հաշվի առնել նաև, որ առաջին քարտուղարի պաշտոնը խորհրդային աստիճանակարգության մեջ բացառիկներից էր: Ըստ էության նա պետք է ղեկավարեր արտադրության բոլոր ճյուղերը, շինարարությունը, տրանսպորտն ու

կապը, լուսավորությունն ու առողջապահությունը, վարչական մարմինների աշխատանքը, զբաղվել քաղաքական հետազոտություններով, գիտության և տեխնիկայի ներդրման հարցերով, բարենպաստ կապեր ստեղծել շրջանի և հանրապետության նախարարությունների և գերատեսչությունների հետ, թույլ չտար ճակատագրական վրիպումներ, մշտապես զբաղվել իր քաղաքական, գիտական, զեղագիտական մակարդակի բարձրացման հարցերով: Այդ ամենը, անշուշտ, կարող էր հասնել ինչպես ինտելեկտուալ բարձր հատկանիշներով օժտված բնատուր տաղանդ և անսահման աշխատասիրություն ունեցող մարդուն: Կարծում եմ, որ այդ հազվագյուտ մարդկանցից մեկը հենց Ռաֆայել Մինասյանն էր: Կազմակերպական աշխատանքի հսկայական պաշար ունենալով՝ նա կարողանում էր վառել մարդկանց սրտերը և նրանց տանել մեծագործությունների: Կարող էր մի քանի ամսում օդանավակայան կառուցել անհնարին թվացող տե-

նը տնտեսավարման, էթնիկական, աշխարհագրական ու քաղաքական չափազանց բարդ միջավայրում՝ տարեցտարի բարձրացնելով մարդկանց կենսամակարդակը, հոգեկան և հոգեբանական վիճակը: Եվ նրան սիրեց ժողովուրդը, հավատաց: Եղավ մի անմահախեղ և անհրաժեշտ: Երբ Կենտկոմը որոշեց նրան այլ աշխատանքի տեղափոխել, շրջկոմի պլենումը չենթարկվեց Կենտկոմի որոշմանը և մերժեց այն: Ինչո՞ւ: Որովհետև կարծում էին, որ նա դեռ ամելիք ունի Կապանում և, անենակարեւորը, նրան պետք է շատ ավելի բարձր պաշտոն տրվի: Նրա տեղափոխությունն ավելի ուշ կատարվեց: Նախարարի պաշտոն տվեցին, սակայն դարձյալ ամենադժվարին տեղերից մեկում: Թող ներվի, եթե ասենք, որ հնագույն մշակույթի տեր մեր ժողովուրդը շատ խնդիրներում, հատկապես՝ կենցաղային և կոմունալ պայքարներում պարծենալու շատ քիչ բան ունի: Ահա այդ բնագավառն էլ ավելի քան մեկ տասնամյակ պիտի ղեկավարեր Ռաֆայել Մինասյանը:

Բարեբախտաբար, ինձ հնարավորություն էր ընձեռվել այդ մարդ-ֆենոմենի հետ չփվելու և աշխատելու ինչպես կուսաշրջկոմի առաջին քարտուղար, այնպես էլ նախարար լինելու տարիներին: Պատիվ եմ ունեցել օգնելու, որպեսզի Մխրագործի հուշարձանի հիմնապատը բարձրացնելու համար: Իսկ հետագայում մենք դարձանք երկու խոշորագույն, անհավատալի թվացող նախաձեռնությունների հեղինակ: Առաջինը Մխրագործի քաղաքի ջրային հայելիների երկրորդ հերթի շինարարությունն էր, որն իրականացվեց ընդամենը երկու տարվա ընթացքում: Հայտնի է, որ այդ կառույցը Հայաստանում կրկնօրինակը չունի: Երբ այն ավարտվեց, նախարարը, հուզմունքը չթաքցնելով, ասաց, թե երազում էր այդպիսին ունենալ նաև Կապանում: Երկրորդ անհնարինը Մխրագործի մաքրման կայանի ստեղծումն էր: Նախագծողները որոշել էին այն տեղադրել քաղաքի ծայրամասում, թռչնաֆարիկայի և Ույծ գյուղի արանքում: Երբ մեր կողմից մերժվեց այդ անմտությունը, հարց առաջացավ, որ մաքրման կայանը տեղադրվի Աղիտու գյուղից հարավ՝ Որոտանի աջափնյակի մի հարթության վրա: Դրա համար անհրաժեշտ էր երկու կիլոմետր թունել հորատանցել, որը կայանի շինարարության արժեքը կթանկացներ մոտ երեք անգամ: Վերեններում այդ խնդիրը հավանության չարժանացավ: Ավելին՝ բարձր ղեկավարությունը մի համաժողովում մեզ քննադատեց, որ քաղաքի և տրիկոտաժի ֆարիկայի (որի կառուցումը սկսված էր) մաքրման կայանի արժեքը կարող էր գերազանցել նույն ֆարիկայի շինարարության արժեքը: Ռ.Մինասյանը խորհուրդ տվեց նահանջել և «խրամատավորվել»: Հարձակումը սկսվեց այն ժամանակ, երբ «վերեններին» կարողացանք համոզել, որ առանց մաքրման կայանի տրիկոտաժի ֆարիկան, որ 1300 բանվոր պիտի ունենար, գործարկել հնարավոր չէ: Տեսնել էր հարկավոր, թե ինչպես էին փայլում նախարարի աչքերը, ինչպես էին խաղում միայն իրեն սազող դեմքի մկանները և իրեն հատուկ ուսերի շարժումները: Ցավոք, նրա մեծ կորստից և տողերիս հեղինակի Մխրագործի հեռանալուց հետո այդ հսկա կառույցը թալանվեց: Այդ բախտին արժանացավ բարձրորակ արտադրանք թողարկող տրիկոտաժի ֆարիկան: Մեր անձնական մտերմությունը խարսխված էր նաև մի սիրտ կեղծող հիշողության վրա: Ռաֆայել Մինասյանի հորեղբայրը՝ Վաղարշակը, մինչև Մեծ հայրենականը ծառայել էր հայկական հեծյալ գնդում, որտեղ հայրս՝ Բագրատ Դավթյանը, էսկադրոնի հրամանատար էր: Կապանի հանքերի անվանի հորատողը դարձել էր նաև օրինակելի զինվորական, հորս ամենասիրելի օգնականը: Մյուսներից հյուսիսում հսկայական հետք էր թողել գնդի կենսագրությունում և հորս հիշողությունների մեջ: Պատերազմում զոհվելուց հետո հայրս լուսանկարը սրբապատկերի նման պահում էր իր աշխատանքայնում, և երբ Ռաֆայել Մինասյանը Մխրագործի գալիս, ցույց էր տալիս լուսանկարը և լեզվեղենը պատմում: Իսկական պետական գործիչն աշխատանքի մեջ այրվում էր՝ այդ ընթացքում ջերմություն, բոց տալով ժողովրդին, իսկ դառնությունն ու ծուխն ինքը շնչում: Իմ հիշողության քարտուղարը այդքանից հետո Ռաֆայել Մինասյանի հետ միասին Ավ.Իսահակյանի հերոսի ճանապարհով քայլում է դեպի արև, ասել է թե՛ հավերժություն: ■

ԱԿՆԱՐԿ

Ռաֆիկ Մինասյանի ժամանակը

ԳՐԻՆԱ ՍՄՐԱՅՄԱՆ

Կապանի երկրագիտական թանգարանի տնօրեն

1941թ. հունիսի վերջին օրեր... Ղափանի լեռն-լեռնային երկաթուղային կայարան... Հրաժեշտի վերջին խոսքեր, գրկախառնություններ, մտահոգ դեմքեր, արցունքներ, վերջին, ամենավերջին բացատրություններ ու խոստովանություններ...

Շոգեքարշի տազանապալից, հոգեցունց սուլոցներ, գինվորականների շտապեցնող հրամաններ...

Ռազմաճակատ էին մեկնում առաջին կամավորականները: Կավարտեցի կամավորական Արմենակին հրաժեշտ տալու էր եկել նաև որդին՝ Ռաֆիկը: Առանձնացել, մի կողմ էր քաշվել, լուռ զննում էր հորը, որին կարող էր այլևս չտեսնել:

Չդիմացավ, կողքին ազահորեն ծխող մեկից ծխախոտ խնդրեց: Տասնհինգամյա պատանին ծխեց առաջին անգամ: Ծխեց ծխախոտի ծխի հետ կուլ տալով զսպված արցունքները:

Հոր հայացքը սահեց կառամատուցի վրայով ու կանգ առավ որդու վրա: Որդին ծխում էր: Տղան որսաց հոր հայացքը, ամաչեց, շիկնեց ամոթից, հանգզեց ծխախոտը, դեմ նետեց:

Հայրը մոռացավ հարազատներին, մոտեցավ, գրկեց որդուն, համբուրեց մազերն ու նայեց աչքերին.

- Ծխելու ժամանակն է գալիս... Պատերազմ է... Մի ամաչիր... Խուճապի չմատնվես... Օգնիր մորդ, չորս երեխաների խնամքը թեզ վրա է...

Արմենակը պատերազմի լուրը լսել էր Խլաթաղ գյուղի սարերում, որտեղ ամառն անցկացնելու համար տեղափոխել էր ընտանիքը: Նույն օրը թողեց սարերը, երեխաներին, կնոջը եւ քոչն առած՝ իջավ Կավարտ: Անելիք ուներ: Հունիսի 23-ին կամավոր գրվեց:

Արմենակին համատեղ աշխատանքում ճանաչել է անվանի երկրաբան Վահրամ Հովհաննիսյանը, ով իր արժեքավոր «Գրառումներ համաքաշխարհից» գրքում գրում է. «Լավ են հիշում Արմենակ եւ Վաղարշակ Մինասյան եղբայրներին: Երկուսն էլ չքավոր էին, համեստ, երբեք չէին տրտնջում աշխատավարձից, պայմաններից ու դժվարություններից: Հարազատ եղբայրները տարբեր էին իրենց բնավորությամբ: Ավագը Արմենակը, մեծ ակտիվություն էր ցուցաբերում մասսայական հասարակական աշխատանքներում, գրեթե բոլոր հանձնաժողովների անդամ էր, ելույթներ էր ունենում ժողովներում եւ միտինգներում: Նրան կարելի էր միշտ թերթը ձեռքին տեսնել, նյութեր էր կարդում բանվորների համար...»:

Արմենակի հայրը Ղափան էր, Ղափանը՝ Մինասը: Ասում են, որ ծագում են Առաջածորից եւ ազգակցական կապ ունեն Մելիք-Ստեփանյանների հետ:

«Չորս երեխաների խնամքը թեզ վրա է...»: Չմոռացավ հոր պատ-

վիրանը, սակայն չթողեց դպրոցը: Դիմեց աշխատանքի ընդունվելու համար: Լեռնաճեղերի միջնակարգ դպրոցի գերազանց առաջադիմությանը շրջանավարտին առանց երկմտելու վստահեցին նույն բնակավայրի կուլտուրայի տան վարիչի պարտականությունը: Հետո պատանին, որի մասին երեքուկես տարի առաջ «Պիոներ կանչն» էր գրել եւ իր էջերում լուսանկար տեղադրել, հանք մտավ՝ կոմսոմոլի անվան հանք: Իր ինքնակենսագրականում հպանցիկ նշում է, որ սկզբում աշխատել է փակամագործ: Թեթեւ է հնչում՝ փակամագործ: Իրականում դարբնի օգնական էր: Ուժից վեր աշխատանք էր անում, ծանր մուրճերի եւ մետաղի զանգվածի հետ հաճախ էր կռիվ տալիս, մրի մեջ էր: Դարբնոցը կոփեց: Հետո մեքենավար էր, խրոնոմետրիստ, իսկ 47-ի հունվարից N 7-10 հանքում աշխատանքի անցավ որպես տեխնիկ-նորմավորող, ինչպես այն ժամանակ ընդունված էր ասել՝ «նարմիրով չչիկ»: Ղափանի հանքերում աշխատեց յոթ տարի: Նրա տեղը գրասենյակը չեղավ, այլ հանքախորշը: Ինչ գործի էլ լինեք, նա ստորգետնյա ուղիներում էր. հանքի օդն էր շնչում, փոշին կուլ տալիս, հանքաքարի կարծրությունն ու աշխատանքի որակն էր ստուգում, պայթուցիկի համն ու հոտն էր զգում, առաջադրանքն էր հիմնավորում: Սովորում էր, Ղափանի լեռնագործների դարավոր փորձն ու մասնագիտությունը յուրացնում:

Հանքը... Փոքրիկ քույրը Բելան, մայրիկի պատրաստած մի կտոր ուտելիքը շորի մեջ փաթաթած, հանքախորշի մոտ եղբորն էր սպասում ջահել, սիրուն, պաշտելի եղբորը, որի մեջ կորցրած հորն էր փնտրում: Հերթափոխն ավարտվում էր... Ահա եւ մարդիկ... Սրի ու փոշու մեջ, միատեսակ հագուստով, սաղավարտներով, սեւացած դեմքերով, հոգնած, անփայլ աչքերով: Կարծես դժոխքի դռներն էին բացվել: Փոքրիկը տագնապում էր, անհանգստանում եղբոր համար, հանքի ստորերկրյա ուղիներում ինչ ասես՝ կարող էր պատահել: Հանքն էլ պակաս ռազմաճակատ չէր: Իսկ Ռաֆիկը չէր շտապում մոտենալ քրոջը: Պիտի վրացվեր, բացեր դեմքը, ծպտար... Ստածում էր՝ երեխան կվախենա: Ու ամեն անգամ, երբ ուշացած մոտենում էր քրոջը, վերջինս հուզմունքից փղձկում-փարվում էր եղբորը: Գրկում, համբուրում էր, ջերմիկ խոսքեր շնչում, բացում ուտելիքի կապոցը, վերցնում մի կտոր ու մեկնում փոքրիկին.

- Կեր... Կեր, որ մեծանաս: Պատերազմն ավարտվեց: Եվ հայրը, եւ հորեղբայրը չվերադարձան պատերազմից: Տարիներ անց իմացավ, որ հայրը Կուրսկի աղեղի գոհերից է:

1947-ին ընտրվեց N7-10 հանքի արտադրամասային կուսակցական կազմակերպության քարտուղար (կոմունիստների կուսակցության շարքերն ընդունվել էր 1946-ին), իսկ 1949-ի մարտից տեղափոխվեց Ղափանի շրջկոմ կազմակերպչական բաժնի հրահանգիչ:

1949թ. հունիսի 14... Կուսակցության Ղափանի շրջկոմի 23-ամյա հրահանգչին փորձություն էր սպասվում, իր բուռն, անհանգիստ, հայրենամարտի կյանքի առաջին փորձությունը: Մեկ օր առաջ՝ երեկոյան ժամը 18.30 ռոպեին, հույժ կարեւոր խորհրդակցության նպատակով Կապանի թատրոնի շենքում հավաքվել էին թվով 124 կուսակցական, պետական աշխատողներ, ձեռնարկությունների տնօրեններ: Արգելել էին ներս ու դուրս անել: Սպասում էին:

Ժամանակը գլորվում էր, դեռ ու դեռ էին ընկնում, մեկնվում աթոռներին, խոսում էին զգույշ եւ շշուկով, ծխում էին, ծխում... Ենթադրություններ էին անում՝ ամենեւին չկանխագուշակելով, որ ժամեր անց մասնակիցը կլինեն իրենց հայրենակիցների եւ հարազատների դեմ վերելներում նյութված ամենաստոր դավադրության իրականացմանը: Փիշերվա ժամը 2.20-ին հայտարարվեց արտոնի մասին, եւ ներկաների հարցական հայացքներին ի պատասխան ներկայացվեց «ընկեր Ստալինի որոշումը»: Ինչպես ընդունված էր՝ կցուններ արվեցին: Դա նշանակում էր, որ երկու կուսակցական աշխատող պիտի օգնեին երկու զինվորի՝ իրականացնելու մեկ ընտանիքի քսոթը: Ո՛վ կարող էր իր դժգոհությունն արտահայտել ու չկատարել «կուսակցական հանձնարարությունը»: Որքան էլ բիրտ էին ժամանակները, որքան էլ անկանխատեսելի էին հետեւանքները, միեւնույն է՝ հունիսի 14-ին ունեցանք ժամանակակիցներից բարձր կանգնած հայրենակիցներ: Գիտե՞ք չորսին՝ Աշոտ Հովհաննիսյան, Արտաշես Թադևոսյան, Միլիտոս Դավթյան եւ Ռաֆիկ Մինասյան: Ռաֆիկը պիտի օգնե իրականացնելու Արփիկ թաղամասում բնակվող խլաթաղից ընտանիքի քսոթը: ...Երկու զինվորի եւ կցված ընկերոջ հետ բարձրացավ բեռնատար: Տեղ հասան: Չդիմացավ: Հրաժարվեց մասնակիցը լինել բռնությանը. «Ես այդքան ուժ չունեի... Ամենը մարդկանց Ալթայի երկրամաս էին քշում... Մեղք համարեցի»: Թողեց, իջավ քաղաքի այն փողոցով, որ հետո պիտի իր անունը կրեր: Չմատնեցին: Չնկատեցին: Այդպես էլ էր լինում:

1954-ին Երեւանում կուսակցական եռամյա դպրոցն ավարտելուց հետո վերադարձավ հայրենի շրջան եւ աշխատանքի անցավ «Պղնձի համար» թերթում՝ արդյունաբերության բաժնի վարիչ: Թերթել է պետք այդ տարիների «Պղնձի համարի» էջերը՝ հասկանալու համար, որ թերթի բաժնի վարիչը ոչ թե գրասենյակային լրագրող էր, այլ արտադրության մարդ, ով շարունակ հանքերում էր, ձեռնարկություններում, չինարարությունում: Գլխավորը հանքարդյունաբերությունն էր. իր գիտելիքներով, պրակտիկ գործերով օգնում էր յուրացնելու առաջավոր փորձը, ապահովելու առաջադրանքի կատարումը: Գիտեր հանքարդյունաբերությունը՝ լաբորատորիայից մինչեւ ֆաբրիկա եւ հանքուղիներ: Հետ մնալը հաղթահարելու համար առաջարկում էր ստեղծել արագընթաց բրիգադներ, ամրապնդել գործող բրիգադները, արմատավորել ցիկլային գրաֆիկ, պայմաններ ապահովել արտադրության համար: Կարեւորում էր տեխնիկական առաջադիմությունը. «Հանքվարչության տնօրենությունն անբավարար աշխատանք է տանում արտադրության մեջ նորագույն մեխանիզմների ու սարքավորումների ներդրման, գործող մեքենաների արտադրողականության բարձրացման եւ ծանր, աշխատատար պրոցեսների մեքենայացման ուղղությամբ»: Անհանգստացած էր. «Հանքաքարի բարձունքը եւ հանքախորշերի մաքրումը հիմնականում կատարվում են ձեռքի աշխատանքի միջոցով»: Հանքարդյունաբերության ղեկավարներին բազմիցս դիտորդություն էր անում, հիշեցնում, որ նոր ստացված մեքենաները կան անգործության են մատնվել, կան էլ խափանվել են: Պահանջում էր թարկ կաք հասցնել հանքագործներին, մեղադրում ղեկավարներին անտարբերության եւ դանդաղկոտության

մեջ: Պայքարում էր Լեռնաճեղերի բնակիչներին խնդրելու ջրով ապահովելու համար, պահանջում կոլեկտիվ պայմանագրերի կնքում, հետեւում հանքուղիների օդափոխությանը, ողջունում օդամղիչ սարքերի վերանորոգումը եւ գործարկումը: Հանքարդյունաբերությունում նոր մարդ չէր, արդեն ընդունվել, ճանաչվել, համընդհանուր համակարգի էր արժանացել: Այդ ժամանակ շրջկոմում ստեղծվեց արդյունաբերության բաժին, որտեղ աշխատելու համար փնտրում էին մեկին, ով գիտեր արտադրությունը, բավականաչափ պրոբլեմներ ուներ, ընդունվել էր այն կոլեկտիվների կողմից, որտեղ աշխատել էր: Եվ կանգ առան Ռաֆիկ Մինասյանի թեկնածության վրա:

1956 թվական: Նոր ժամանակներ էին սկսվում երկրի համար: Տապալվում էին կուռքերը, բացվում էին մարդկանց աչքերը, ասվում էր ճշմարտությունը երկրի անցյալի վերաբերյալ: Կադրային լուրջ փոփոխություններ էին պահանջվում: 1956թ. ընտրվում է Քաջարանի պղնձամոլիբդենային կոմբինատի կուսակցական կազմակերպության ազատված քարտուղար: Ընտրությունից առաջ բախվեց Վերին ծորի ֆեռոմենին. այնտեղ խոր նստվածք էր տվել տեղայնությունը, ավելի էին գնահատվում տեղացի կադրերը, տեղային հարցերում միասնական էին ու համախմբված: Երկրում ուներ իր թեկնածուն, Վերին ծորը՝ իրենը: Անցավ շրջկոմի թեկնածուն:

Ոչ միայն արտադրության, այլև լուսաման, կրթության, գրքի, լուսի ու մտքի հարգն իմացող մարդ էր: Ապացույցը՝ միջնակարգ կրթության

ատեստատը, Երեւանյան կուսդպրոցի վկայականը, Երեւանի պետական համալսարանի արդյունաբերության տնտեսագետի դիպլոմը՝ բոլորը գերազանցությամբ: Եզակի գրադարան ուներ. անհագ կարդացող էր:

1963թ. հոկտեմբերի 12-ին նշանակվեց ՀԿԿ Ղափանի արդյունաբերական կոմիտեի քարտուղար: Իսկ այդ ժամանակ արդյունաբերական գոտին իր մեջ ներառում էր ներկայիս մարզի տարածքը: 36-ամյա քարտուղարը ղեկավարում էր Մյունիքի արդյունաբերական, շինարարական, տրանսպորտային, սպասարկող ձեռնարկությունների գործունեությունը: Սա այն ժամանակն էր, երբ շարք էին մտնում նոր ձեռնարկություններ (Միսիան), կառուցվում էր հիդրոկայան (Տաթևիկ), ընդարձակվում էին կարողությունները (Քաջարանի կոմբինատ), կառուցվում էին ճանապարհներ: Քարտուղարին չէր բավարարում այդ ամենը: 1963թ. նոյեմբերի 22-ին արդյունաբերական գոտու կուսակցական կազմակերպության երկրորդ կոմիտեի անունով նա մտահոգություն հայտնեց մարդկանց կյանքի պայմանների համար եւ ամենամեծ թերությունը համարեց բնակարանային շինարարության հետ մնալը:

- Սա միանգամայն աննորմալ դրություն է, - համարձակորեն արտահայտվեց եւ գլխավոր խնդիր համարեց բնակարանային շինարարությունը, որին եւ հավատարիմ մնաց իր ամբողջ կյանքում (նրա ղեկավարման ժամանակ Ղափանում տարեկան 25000 քմ բնակելի մակերես էր շահագործման հանձնվել): Կոմիտեի պատգամավորներն արդեն նրա մեջ տեսնում

«Արջի» քանդակը Կապան-Քաջարան մայրուղում, 1972թ., հեղինակ եւ քանդակագործ՝ Մարտիկ Նուրիջանյան:

ԱԿՆԱՐԿ

Ռաֆիկ Մինասյանի ժամանակը

Սկիզբը՝ էջ 9

սաց ռադիոլուկատորի մասին: Օդակայանում՝ «Як-40»-ի աստիճանների մոտ, Բուզանեն Աբբաշյանին ասաց. «Товарищ Атабашян, Вам было отказано, но отказать Минасяну не могу. Напишите заявление о получении двух локаторов для Кафанского аэропорта»:

Ի դեպ, երկաթուղում ես հասցրել էր փոփոխություն անել: Այստեղ ադրբեջանական երկաթուղին էր թե-լադրողը: 1931-ի հոկտեմբերի 12-ից, երբ Ղափան էր մուտք գործել գնացքը, չվացուցակը նույն էր մնացել: Գնացքը անհարմար ժամանակ էր Ղափանից Մինջեան հասնում: Չե-տո վագոնները կցվում էին Բաբու-ե-րեան գնացքին ու... դեպի Երեւան:

1968թ. հունիսի 8-ի լուսաբացին Սյունիքում տեղի ունեցավ ուժեղ երկրաշարժ: Հիմնական ստորերկրյա ցնցմանը հաջորդեցին շուրջ 200-ից ավելի մարող ցնցումներ: Տուժեց Վերին ձորը: Կարճ ժամանակով կանգ առավ Քաջարանի պղնձամոլիբդենային կոմբինատը: Երկրաշարժն արձագանք ունեցավ խորհրդային երկրում: Ղափան եւ Քաջարան ժամանեցին 344 կենտրոնի առաջին քարտուղար Քոչինյանը, ԽՍՀՄ նախարարների խորհրդի նախագահի տեղակալ Նուրիկովը, Հայաստանի կառավարության ղեկավար Մուրադյանը, միութենական գերատեսչությունների ղեկավարներ: Խորհրդային Հայաստանի կառավարությունը միութենական կառավարության օգնությամբ Ղափանի շրջկոմի եւ իշխանության մարմինների ղեկավարությամբ կարողացավ վերացնել աղետի հետեւանքները: Տուժածներին հասցրին տնակներ, վրաններ, շինանյութ, սննդամթերք, ցույց տրվեց դրամական օգնություն: Վերականգնվեցին կայան ու հոսանքը: Գործի գլխին կանգնած էր շրջանի առաջին ղեկավարը: Երախտամոռությունը ծանր արատ է, անցյալի վրա ցեխ չպրտելը՝ անհեթեթություն, պատիվ չբերող զբաղմունք: Մինչդեռ, աղետն են շահարկել նույնիսկ, ժողովրդական բանահյուսության տգեղ մոտիվներ մոզոնել հեղուկական այն օրերի մասին, երբ բանվորից մինչեւ կենտրոնի առաջին քարտուղար միասնական էին ու համախմբված: Ուրացություն է: Հակառակ շահարկումների՝ իշխանության ոչ մի ներկայացուցիչ աշխատանքի ուղարկելու համար չի սպառնացել լեռնագործներին: «Եթե չգնաք, ես կկանչեմ անվտանգության գործերը, խրատելով կուղարկեմ»: Աման բան չի եղել, հարցրեք Քաջարանի այդ ժամանակի քաղաքապետ Գառնիկ Հովհաննիսյանին եւ կհամոզվեք: Ոչ պակաս անհեթեթություն է այս խոսքը. «Շինարար, դու զողացար ընդամենը մի բուռ ցեմենտ ու քեֆ արեցիր ճաշարանում քեզ նմանների հետ: Չետո դրա համար կյանքով պիտի հատուցեն տասնյակ ընտանիքներ» (Վլ.Հարությունյան, «Քաջարան», Երեւան, 2004թ.): Ի դեպ, զոհեր չեն եղել, ավերածություններ եղել են մասնակի: Քաջարանն ամուր էր կառուցված, իսկ Ֆոլկլորի հեղինակներին արժե հիշեցնել, թե ով է իսկական խրատատուն՝ Historia est magistra vitae (պատմությունը կյանքի խրատատուն է՝ ուսուցիչը):

60-ականների վերջին հանրապետությունը բուռն ժամանակներ էր ապրում: Երեւանում եւ նրա շրջակայքում զարգացող արդյունաբերությունը կլանում, իր մեջ էր առնում շրջանների բնակչությանը: Ղափանի նկատմամբ առաջին սխալը արդեն թույլ էր տրվել. լեռնային, անհեռանկար գյուղերն էին (երկու գյուղ՝ համարյա ամբողջ բնակչությամբ) հեռացել Արարատյան դաշտ: Վտանգված էր շրջանի ասպագան, կրթություն ստացած երիտասարդներն աշխատանք էին որոնում Երեւանում եւ մերձակա նորաստեղծ բնակավայրերում: Ղափանը չէր ծոցում: Քարտուղարը լավ գիտեր, որ հանքարդյունաբերությունը թիչ է, կանայք ու աղջիկներն աշխատանք չունեն, իսկ քարագներով ու ճաշերով տուն չեն պահի: Փրկությունն արտադրական ձեռնարկություններն էին, որոնց հիմնադրումն այն ժամանակ պարզապես օրափոփոխ էր: Բանն այն է, որ միութենական կառավարությունն արգելում էր արդյունաբերական նոր ձեռնարկությունների հիմնումը: Երկիրը լի էր կիսակառույցներով, չգործարկված արտադրական կարողություններով: Որոշման մեջ, սակայն, սպորտ էր հավելում, այն է՝ եթե կան շինություններ, սպա անհրաժեշտության դեպքում թույլատրվում է բացել գործող ձեռնարկությունների մասնաճյուղեր: Ռաֆիկ Մինասյանն օգտվեց, ամուր կառուցեց այդ հավելումից: Անցյալում էլ եկտրաէներգիայի պակասի պայմաններում, Ղափանում կառուցվել էր դիզել-գեներատորի շենք հանքերին անհրաժեշտությամբ դեպքում հոսանք մատակարարելու համար: Կառույցն օգտագործվեց, բացվեց Երեւանի լուսատեխնիկական գործարանի մասնաճյուղը: Ղափանում սկսվեց ցերեկային լուսավորության լամպերի արտադրություն: Բայց մտահոգ էր: Լամպերը թիչ էին: Երեւանում այցելեց «էլեկտրոն» արտադրական միավորում, Ղափան հրավիրեց տնօրեն Սարգիս Թումանյանին եւ Սերգեյ Սերգեյանին, ներկայացրեց իր առաջարկը՝ Կապանում բացել «էլեկտրոնի» մասնաճյուղ:

Չհնուրդեցին առաջարկը: Շրջեցին քաղաքը ծայրից ծայր: Ցույց տվեց նաեւ Լեռնաձորի մշակույթի պալատը: Բայց սա ավելի շուտ ամբողջ էր, որը նվաճել էր պետք: Առանց Համպու-ի որոշման՝ մշակութային օջախներին ոչ ոք չէր կարող ձեռք տալ: Սպասել որոշման՝ նշանակում էր ծախսողել գործը: Եվ առանց վերելների թույլտվության շենքը հանձնեց «էլեկտրոնին», բացվեց դափառյալ մասնաճյուղը: «էլեկտրոն» էր պատճառ դարձել, որ Ռաֆիկ Մինասյանին հանդիպելու ցանկություն հայտնեց Ադրբեջանի կոմկուսի կենտկոմի առաջին քարտուղար Չեյդար Ալիեւը: ԼՂԻՄ-ի նվիրված միջոցառումներ էին Ստեփանակերտում: Հրավիրվել էին նաեւ Ձանգեզուրի չորս շրջանների քարտուղարները: Հանդիսավոր արարողությունից հետո նրան մոտեցավ ադրբեջանցի մեկը. «Դու՞ք եք Ղափանի շրջկոմի առաջին քարտուղար Ռաֆիկ Մինասյանը»:

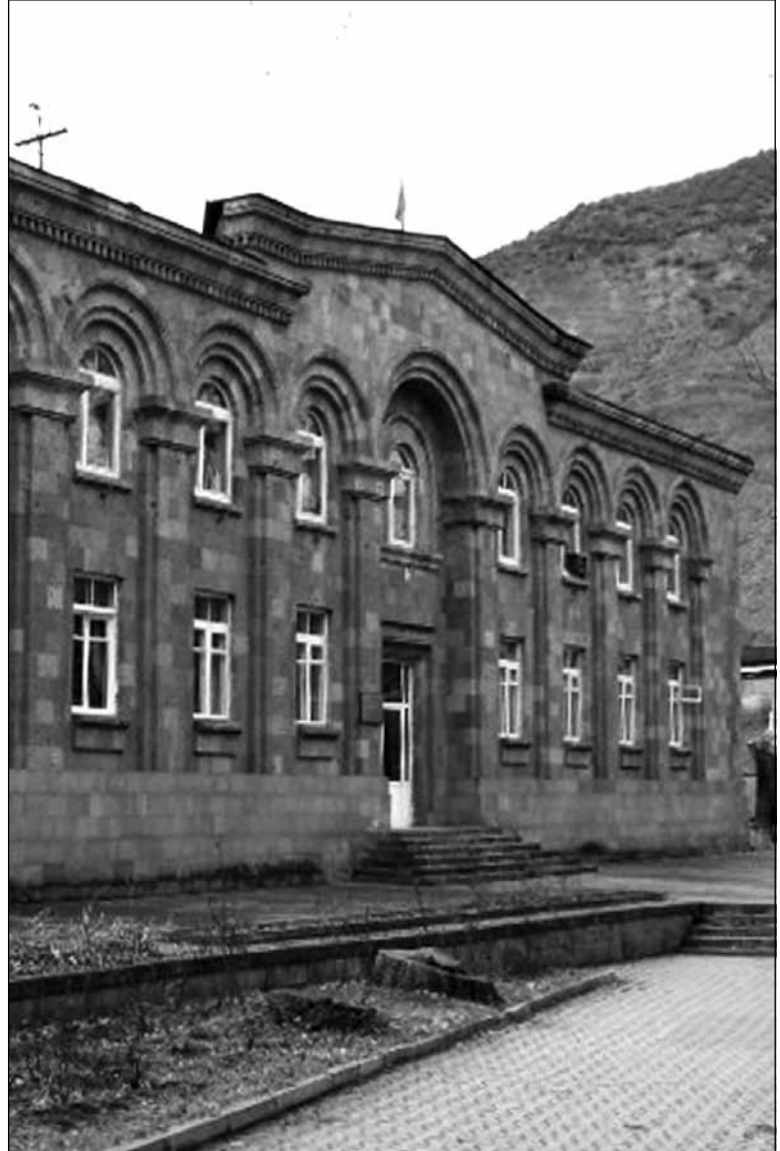
Ուղեկցողի հետ մտավ ինչ-որ առանձնասեյակ: Ալիեւն մեկ այլ պաշտոնատար անձի հետ էր: Վեր կացավ, ողջունեց, հրավիրեց նստել: Հրույցից պարզվեց, որ նա տեղյակ է, որ Ղափանում 5-6 հազար երիտասարդ է աշխատում, որ «էլեկտրոնը» ռազմական պատվերներ է կատարում, ինչը նոր հնարավորություններ էր ստեղծում ռազմական ավիացիայի համար: Այս հարցրեց. «Ընկեր Մինասյան, ճի՞շտ է, որ Դուք Ղափանում յուրացրել եք հաշվիչ մեքենաների արտադրությունը»:

Մեծ Ղափանի ծրագիրն էր կազմում Արտավազը Փարսյանի հետ: Մոռացված, սովորական շրջան էր Ղափանը: Մինասյանի ժամանակ ձեռք բերեց միութենական ճանաչում: Անցկացվում էին ակադեմիական գիտական նստաշրջաններ (հպարտանում էր գիտությունների ակադեմիայի մասնաճյուղով, Ղափանը գիտական կենտրոնի վերածելու ծրագիրն էր իրականացնելու), Ղափան էին այցելում երկրի նշանավոր դեմքեր, մշակույթի ճանաչված գործիչներ, պետական այրեր: Համաժողովրդական ցնծություն էր Հովհաննես Բաղդասյանի այցը: Դիմավորեցին, բարձրացան Քաջարան: Չետո «Գանձասար» ճամբարում հանգիստ առավ, ինչպես ասում են, հյուրասիրեցին արքայավայել: Հիացած էր լեռնագագաթներով, բնաշխարհի տեսարաններով, Ողջագետի կիրճերով: Փոքր-ինչ գինովցած էր, կատակում էր քաղաք վերադառնալու ճանապարհին: - Иван Христафорович, мы должны встретится с народом, - հիշեցրեց քարտուղարը: - Я должен выступать с речью? - անհանգստացավ մարշալը: - Да, с нетерпением народ ждет нас: Մարշալը վարկենապես թողեց կատակելը, դարձավ մտախոս: Կարծես պատրաստվում էր վճռական ճակատամարտի: Հրապարակը լեփ-լեցուն էր մարդկանցով, քարտուղարի ուղեկցությամբ մարշալը բարձրացավ աստիճաններով եւ կանգնեց մուտքի առջեւի հարթակում: Մինասյանը բացեց հանդիպումը, բարեխոսեց թվարկեց Բաղդասյանի բոլոր տիտղոսներն ու կոչումները եւ վերջում հավելեց. «Первый заместитель министра обороны СССР»:

ըր հետ տարավ, մոտեցավ, ամուր գրկեց, մոռացավ զրուցակիցներին ու պարզապես քարշ տվեց դահլիճի խորք, որտեղ կանգնել էին երեք բարձրաստիճան գինվորականներ (հիմա միայն մեկին մարշալ Չուկովին են հիշել): - Товарищи, познакомьтесь, мой друг, первый секретарь Кафанского обкома Рафик Минасян. - Я первый секретарь райкома, а не обкома. - Я тоже не был первым замминистром обороны, так что, Рафик джан...տղըր տուս, - հնչեց դարաբարոյան բարբառով: Ղափանը մշակութային բուռն կյանքով էր ապրում՝ ոգեւորություն էր, ստեղծագործական մթնոլորտ, նախաձեռնություն, մայրաքաղաքից հետ չմնալու ձգտում: 1976թ. մարտի 25-ին Ղափանի երաժշտական ուսումնարանի դահլիճում ավարտվեց երգեհոնի տեղադրումը: Այդ մասին շատ է խոսվում, սակայն չեն խորանում մանրամասնությունների մեջ, որոնք պարզապես զալիս ու լրացնում են Ռաֆիկ Մինասյանի կերպարը: Այն Պետերբուրգից բերված գերմանական «Վալկեր» մակնիշի հազվագյուտ երգեհոն էր, ուներ ավելի քան 100 տարվա պատմություն: Չի բացքրել, ասել է, որ երգեհոնի մասին իրեն հայտնել է գիտաշխատող Ա.Մարջանյանը: Ձանգախարել էր. «Ռաֆայել Արմենակիչ, Լեռնագագաթում նոր երգեհոն են դնում, հիմը լեռնականացիներն են ուզում, բայց առայժմ գունար չունեն: Չե՞ք ուզում երգեհոն ունենալ Ղափանում»:

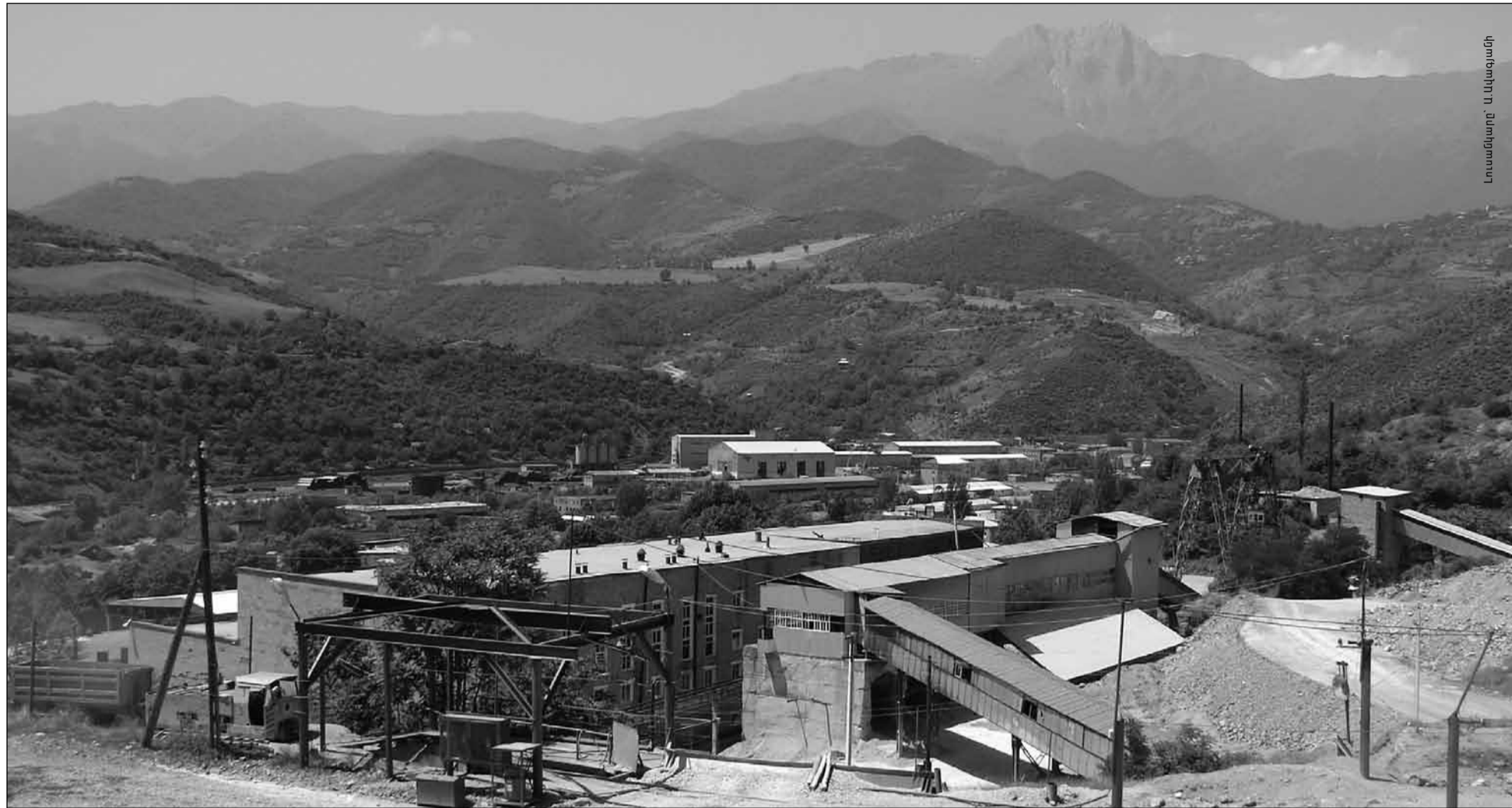
ՀԿԿ Կապանի շրջկոմի շենքը 1960-80-ականներին՝ կառուցված 1955թ.: Ներկայումս Կապանի քաղաքապետարանի շենքն է:

չտապ, հենց հիմա: - Ի՞նչ է պատահել: Բացատրեց: Գունարը փոխանցվեց: Քարտուղարը նամակ ուղարկեց ԽՍՀՄ կուլտուրայի մինիստրություն, որտեղ երգեհոն պահանջող երկրի քարտեզի վրա: Երգեհոնը Ղափանի սեփականությունն էր (իսկ երգեհոնի մասին խոսելիս մոռանում են Ֆրունզե Պետրոսյանին): Տեղափոխել էր պետք. Լեռնագագաթում բնակվող հայրենակիցների հայտնաբերեց: Երկու իսկայական «թրայերների» բարձեցին ապամոնտաված երգեհոնը գործիքը: Հյուսիսային Պալմիրայից ձգվող ձմեռային ճանապարհներով մինչեւ հարավ երգեհոն «անցավ» երկու ամսում: Ղափանի հրավիրվեցից չեխ մասնագետներ: Եկան ու եզրակացրին՝ երգեհոնը չի հնչի, մաշված են մեմբրանները: Պիտի ուղարկվի Չեխիա, եւ պահանջեցին հիսուն հազար ռուբլի՝ վայրուտայով (դժվարին, գրեթե անուժելի խնդիր): Նոր մարդկանց հայտնաբերեց, երկու օրում ձեռք բերեց անհրաժեշտ գործիքը: 1975թ. ապրիլին երգեհոնն «ուղեւորվեց» Չեխիա, վերանորոգվեց Կոնով քաղաքի «Ռիգեր-Կլոս» գործարանում: Ղափանի երաժշտական ուսումնարանում այն տեղադրեցին նույն գործարանի մասնագետներ Երոյիխ Շտեֆելը, Ռուդոլֆ Հանգլիկը, Էդիտը Ռիխտան: Անգլիացի երաժիշտ պրոֆ. Դալտոնը հնչեցրեց երգեհոնը: Ողջագետի «Արջի» քանդակի տարբեր մեկնություններ կան: Մեր մեծատաղանդ հայրենակից Մարատ Նուրիջանյանը չի բացքրել եղելությունը: Սկզբնապես քանդակը եղել է առանց բանալու: Ռաֆիկ Մինասյանն ասել է արվեստագետին, որ «Արջը» չափից դուրս ազատ է, ոչինչ չի ասում, չի հուշում, եւ առաջարկել է կախել բանալին. «Դա կլինի մեր երկրամասի գանձերի բա-»

ԱԿՆԱՐԿ

Լուսանկարը՝ Ա. Ալկաջյանի

Կապանի լեռնահանքային կոմբինատի (ներկայումս՝ «Գինո գոլդ մայնինգ քամինի» ՓԲԸ) ջարդման արդարամասն ու ֆաբրիկան:

Նախկին Բանալին «արջի» բերանից պիտի կախել, որպեսզի ոչ ոք, մեր ժողովրդից բացի, ոչ մի օտար չհամարձակվի խելել մեզ-նից մեր գանձերի բանալինը:

Պատերազմի ցավը նրա հոգում էր: Գլխավորը հիշողությունն է: Չոհվածները չպիտի մոռացվեն: Նրա ժամանակ շատ բան արվեց գոհվածների հիշատակը հավերժացնելու համար: Գյուղերում մեկը մյուսի հետեւից հուշարձաններ էին բարձրանում: Բաղաբուրջի բարձունքում սկսվեց Մեծ հայրենականի զոհերի հուշարձանի շինարարությունը: Բոլոր հուշարձան-կոթողների բացման մասնակիցն էր, միխթարում էր մայրերին, նրանց վերաբերում ինչպես հարազատ մորը: Իսկ մայրը դեռ «դաստիարակում» էր որդուն, հորդորում աշխատանքի գնալ ուղքով, հանդիպել մարդկանց, լսել նրանց, ովքեր «Հազար ու մի դարը ու ցավի տեր են եւ կարող է՝ չեն ուզում ռայկոմի դռները թակել»: Առանց այն էլ քայլում էր, վաղ էր վեր կենում, ողջունում անցորդներին: Չէր գամվել ոչ աշխատասենյակին, ոչ աթոռին: Ոչ թիկնապահի, ոչ էլ դրանց ջոկատի կարիքն ուներ: Ոչ էլ փայլվումն ավտոների շարասյուն ուներ: Կարող էր առաջնորդել մարդկանց: Կարող էր չհամբերել՝ պատվից ցածր չհամարելով կոնստ Ավագի ձեռքից խելել լինգը, բացթողնել, երես չառավ, իրեն տեր ու տիրական չհամարեց, չխորթացավ շրջապատից, մարդկանցից, ընկերներից, հայրենի եզերքից:

Կարող էր հրաժարվել մորը՝ որպես գոհվածի այրու հասանելիք բնակարանից: Ընտանեկան արարողություններին զուսպ էր՝ սակավաթիվ մարդկանցով շրջապատված: Բարեկամ եւ ընկեր էր գիտության, մշակույթի բացառիկ ներկայացուցիչների, պետական այրերի: Հրաշալի հայր էր: Եվ Մինասյաններից ոչ ոք քաղքենի չդարձավ, երես չառավ, իրեն տեր ու տիրական չհամարեց, չխորթացավ շրջապատից, մարդկանցից, ընկերներից, հայրենի եզերքից:

Շրջկոմի առաջին քարտուղարը, ով գրեթե անսահմանափակ իշխանության տեր էր, բախվում էր դժվարությունների՝ վերելից պար-

տադրված հրահանգներ, կարգադրություններ, մերթեւում իշխող բյուրոկրատներ, քմահաճ դեկլարանտներ, յուրայինների մեջ՝ օտարներ, ասեկոսեններ, նույնիսկ զրպարտություն: Այդ բոլորի դիմաց՝ ինքնամոռաց աշխատանք, հոգեկան եւ ֆիզիկական լարվածություն: Եվ ուրեմն չէին բացառվում վրիպումները, բացթողումները, որոշ դեպքերում նույնիսկ սուբյեկտիվիզմը, որոնք, նախառաջ, մերթեւից եկող նախաձեռնությունների հետեւանք էին: Աշխատանքից ազատվեց Ղափանի կոմբինատի տնօրեն Ղուկաս Մաթեոսյանը, ով, ժամանակակիցների բնութագրմամբ, «բյուրեղյա մարդ էր, հրաշալի ղեկավար, ում սիրում էին լեռնագործ մարդիկ: Լեռնահանքային արդյունաբերությունը նրա աշխարհն էր»: Մաթեոսյանը ծանր տարավ, իսկ քարտուղարը զղջացել էր: «Ղուկասը Մինասյանի միակ մեծ սխալն էր», - ասում է Կապանի պատմության «կենդանի հանրագիտարան» Աշոտ Հովհաննիսյանը: Ներքեւի նախաձեռնությամբ հանրիսկի աշխատանքից ազատվեց Հունան Ավետիսյանի անվան պետական տնտեսության տնօրեն Լեւոնը Աղաջանյանը եւս, ինչը լուրջ դժգոհություն առաջացրեց մարդկանց շրջանում:

...Բոլորը չէ, որ կարողանում էին ներել: Ռաֆիկ Մինասյանի բոլոր հաղթանակներն ու հաջողությունները, նրա անվերապահ համաժողովրդական ընդունելությունը ոմանք իրենց պարտությունն էին համարում:

1970-ի վերջին ՀԿԿ կենտրոնը որոշում կայացրեց Ռաֆիկ Մինասյանին ազատել առաջին քարտուղարի պարտականություններից եւ տեղափոխել կենտրոն: Կուսակցական կյանքի նորմ էր՝ եթե քարտուղարն ազատվում է կոնֆերանսում, ապա դա նշանակում է պաշտոնանկություն: 1971թ. հունվարի 7-ին տեղի ունեցավ Ղափանի շրջապային կուսկազմակերպության 37-րդ կոնֆերանսը, որը Ղափանի քաղաքական պատմության ուշագրավ իրադարձություններից է: Այն, ինչ տեղի ունեցավ կոնֆերանսում եւ նրա պատերից դուրս, միանշանակ չի գնահատվել: Եղել են մարդիկ, ովքեր

մտածել են, թե կատարվածը կազմակերպված էր, խմանքով նախապատրաստված: Բայց ո՞վ կարող էր, ո՞վ կհամարձակվեր այն օրերին կենտրոնի որոշման դեմ ակցիայի կազմակերպիչ լինել: Ինքը՝ քարտուղարը, նույնպես դեմ էր իրադարձությունների մասն ընթացքին, ելույթ ունեցավ, հայտարարեց, որ տվել է իր համաձայնությունը եւ միանգամայն բնական է համարում կենտրոնի որոշումը: Կոնֆերանսում, միաժամանակ, կենտրոնի կողմից բարձր գնահատվեց շրջկոմի առաջին քարտուղար, առաջարկված Ֆրունզեի Պետրոսյանը, ով, ինչ խոսք, գիտելիքների ու փորձի տեր էր, մեծ ներդրում ուներ լեռնահանքային արդյունաբերությանը: Ֆրունզեի Պետրոսյանին գնահատելու համոզմունք, չէր ուզում բաժանվել շրջկոմի առաջին քարտուղարից: Ամեն բան բխում էր ներքեւից: Միմյանք էին հաջողում պատգամավորների ելույթները, ովքեր պարզապես արտահայտում էին շրջանի բնակչության ցանկությունը: Դախիճը լիցքավորվել էր: Ժողովուրդը հավաքվեց հրապարակում, կոնֆերանսի դախիճի նախասրահ ներխուժեց հանքափորների բազմությունը՝ արտահագուստով ու լուսարձակներով, եւ սպառնաց՝ Մինասյանին չընտրելու դեպքում պատգամավորներին դուրս չենք թողնի դախիճից: Հարկադրված էր կրկին խոսել: Մարդիկ մնացին անդրդվելի: Կենտրոնի՝ դժվարին կացության առաջ կանգնած ներկայացուցիչ Հ.Թարջունյանը քանիցս կապվեց Երեւանի հետ: Իրադարձությունների մասն ընթացքի մասին տեղեկացան նաեւ ԽՍՀՄ կենտրոնում: Կոնֆերանսն ընտրեց շրջկոմի կազմ (77անդամ եւ 26 անդամության թեկնածու): Հունվարի 8-ին շրջկոմի առաջին քարտուղար վերընտրվեց Ռաֆիկ Մինասյանը:

Ուրախություն, բերկրանքի պատեր, անշուշտ, նաեւ դժվարություններ... Հոգեկան ցավ է ապրել ավտոմ-

թարի գոհ դարձած ղափանցի կուսակցական, պետական աշխատող երեք ընկերների համար, կոմերիտ-միության կենտրոնի՝ կրկին ավտոմթարից Ղափանում զոհված հրահանգչի համար:

Լարված օրեր է ունեցել 1968 թվականին, երբ ֆուտբոլային սովորական հանդիպումը սպառնում էր վերածվել ազգամիջյան բախման, երբ հորդեհի ճարակ դարձավ կահույքի ֆաբրիկան, երբ «Պրավդան» տպագրեց «Банкетные данные» հոդվածը, երբ արտասահմանյան ուղեւորությունից չվերադարձավ անվանի գիտնականը: 1968-ի երկրաշարժի օրերին, 1988-ի Սպիտակի երկրաշարժի հոգեցունց պահերին (Լեւոնյանկանում ձեռքերին երեխա էր մահացել, այդպես են ասում) արել է առավելագույնը՝ կյանքը բնականոն հուն վերադարձնելու, մարդկանց հոյս եւ կորով ներշնչելու համար:

Իսկ ի՞նչ ապրումներ է ունեցել Ղափանի մշակույթի պալատի առջեւ իր չունեցած ելույթի, չարտասանված խոսքերի համար...

Ժամանակը, ինչպես ասում են, դուրս էր եկել շավիղից, համազգային շարժումն իր հետ մերժելի շատ բան էր բերել: Հարթակներից հայտնվել էին պատրանքներով տարված շատ դիլետանտներ՝ հակակոմունիստական հիստերիայով, բնապահպանական անհասկանալի ծրագրերով, սոցիալական արդարության հաստատման եւ երեւակայության սահմաններ չճանաչող կոչերով (կոչ էին անում նույնիսկ չկթել կովերը), անցյալի մեր նվաճումները ծաղրելու մոլուցքով:

Հանրահավաքների շքերթ էր... Նրանցից մեկում ելույթ ունենալու ցանկությունն ազգային մեր երազանքներից դեմ լինելը չէր: Այդ ինքն էր եւ է մեր ճանաչած իսկական ազգային գործիչը:

Շեփոր, վեր պարզած բռունցքներ, միմյանցից խլվող միկրոֆոններ... Կախեմուն էր արյունահեղությունից, անկանխատեսելի գործողություններից, արկածախնդրությունից: Գիտեր՝ ինչ է նշանակում սահմանաձեռն շրջան: Ելույթի անհրաժեշտություն

ըն բխում էր հայրենի եզերքի, իր իսկ ստեղծածի, կառուցածի, հայրենակցի ճակատագրի հանդեպ բարձր պատասխանատվությունից, անհանգստությունից: Պիտի խոսեր, հնչեցնի սուլուցներ...

«Հայրենակիցներ... Ես մեծ ներդրում ունեմ այստեղ՝ Ղափանում... Դուք իրավունք չունեք ինձ հետ այդպես վարվել...»: Սուլուցներ, ռեպլիկներ... Հեռացավ լռելյայն, արժանապատվությամբ:

Եվ հիմա երկչուտ հարցնում են.

«Ի՞նչ պիտի ասեր...»: Գոնե տարիներ անց պիտի հասկանալ, թե ինչ պիտի ասեր: «Սիրելիներս, մի թողեք աշխատանքը, գործարկվեք ձեր դեմ է ուղղված, երկիրը կարող է փլուզվել, եւ ամենքից շատ դուք կտուժեք, կմնաք փլատակների տակ: Ձեզնից կխլեն ձեր պապերի, հայրերի, ձեր իսկ ստեղծածը: Կփոշիացնեն, քամու բերանը կտան մեր ունեցվածքը, դուք գործազուրկ կդառնաք: Կգործվենք հետ, ու տասնամյակները չեն հերիքի կրկին ուտրի կանգնեցնելու երկիրը»:

...Տեղին է հիշել Ալբերտ Նալչաջյանի խոսքը. «...Սեփական ազգին պատիվ եւ հեղինակություն բերող անհատականություններին նսեմացնելն ու հալածելը, նրանց կողմից ստեղծված արժեքները թերազնահատելը կամ մերժելը սոցիալ-հոգեբանական, հիվանդագին պատառնական երեւույթ է: Այդպիսի պաթոլոգիա ունեցող երեւույթն անհատական է ծուլում»: («Եթնիկական հոգեբանություն», Երեւան, 2001, էջ 177):

...Չմեռող ու չհամորդ է Ռաֆիկ Մինասյանի կերպարը: Այն շարունակում է ուղեկցել կապահանջներին: Գաղտնիքը նրա բնածին հմայքի, արտակարգ օժտվածության եւ հետազոծի մեջ է: Անկասկած, նա պետական ու ազգային այն գործիչն էր, որի գործերի եւ ժամանակի մասին, համոզված եմք, ապագայում նոր խոսք կսալի:

ԱՇԽԱՏԱՆՔԱՅԻՆ ԸՆԿԵՐՆԵՐ

Հպարտ ենք, որ ունեցել ենք այդպիսի ղեկավար, ընկեր ու հայրենակից

ՆՈՒՍՆՈՒ ՂՈՒՅԱՆ

ՀԿԿ Կապանի շրջկոմի առաջին քարտուղար 1980-88թթ.

Նրա գործունեությունը Ղափանի կուսըջկոմի առաջին քարտուղարի պաշտոնում՝ 1965 թվականից, իմ սերնդակիցների աչքի առաջ է եղել, իսկ 1972 թվականից նրա ղեկավարության ներքո են աշխատել: Եվ այդ համագործակցությունը տեսել է տասնյոթ տարի:

Ամենեւին չնեմացնելով բոլոր ժամանակահատվածներում՝ առանձնապես հետապնդելով պատրաստի մտայնությունը, Ղափանի շրջանի ղեկավարման գործում փորձառու մարդկանց դերը մեր գողտրիկ երկրամասը համակողմանի զարգացած, ժամանակակից ու առաջադեմ շրջան դարձնելու գործում՝ առանձնապես կարևորում են Ռաֆիկ Մինասյանի դերը: Նրա գործունեության տարիները հազեցած էին արարումներով, իսկ ձեռնարկումները խիստ արդիական էին: Որպես քաղաքական ու պետական այդ՝ նրա մեծությունը երեսաց հենց այն պահից, երբ անհրաժեշտ եղավ գործուն, նպատակային ծրագրեր իրագործել: Նա կարողացավ տեսնել դրանց իրականացման ճանապարհը, սպասվելիք արդյունքները, համերկացիների վաղվա օրվա հեռանկարը, կատարվող աշխատանքների սոցիալ-քաղաքական հետևանքները: Նրա ղեկավարման բոլոր տարիները լիարժեք ու տարողունակ եղան նախեսառաջ դրանցով:

Ռաֆիկ Մինասյանը շրջկոմի ղեկավարումը հանձն առավ այն ժամանակ, երբ քննարկման էին դրված շրջանի հանքարդյունաբերական ձեռնարկությունների վերակառուցման, ընդլայնման, նոր հարստացուցիչ ֆաբրիկայի կառուցման հարցերը: Ընդ որում, 30-ականներին Կապանում կառուցված հարստացուցիչ ֆաբրիկան գործում էր արդեն քաղաքի կենտրոնում, նրան միացող բոլոր կոմունիկացիաները, մասնավորապես ճանապարհները, էլեկտրաբարձային գիծն անցնում էին ուղիղ քաղաքի միջնամասով: Տպավորությունն այնպիսին էր, որ ասորում ենք պղնձահանքային կոմբինատի արտադրամասերի տարածքում: Դժվար թե այսօր որեւէ մեկը պատկերացնի այլ լուծում, քան ժամանակին է ընտրվել՝ հանքերի ընդլայնման, հանքաքարը ստորերկրյա հանքուղիներով փոխադրելու եւ հարստացուցիչ ֆաբրիկան ներկայումս գործող տարածք տեղափոխելու վերաբերյալ: Այդ ժամանակաշրջանում համընթաց շարունակվել է Քաջարանի պղնձամոլիբդենային կոմբինատի արտադրական հզորությունների ընդլայնումը եւս: Դրանք այն տարիներն էին, երբ յուրաքանչյուրիս մեջ հպարտություն ու օբյեկտիվ հանգստանք կար, որ հանրապետության կառավարու-

թյունը, գունավոր մետալուրգիայի վարչությունը, լեռնային ու երկրաբանական-գիտահետազոտական ու նախագծային ինստիտուտները մեզ հետ միասին ձգտում են ոչ միայն ընդհանուր օպտիմալ շահագործման, այլև Ղափան ու Քաջարան քաղաքների համակողմանի զարգացման: Եվ սա մեծ մասամբ Ռ.Մինասյան ղեկավարի հմտության, հմայիչ ու բարյացակամ մարդու քաղաքականության արգասիքն էր:

Սովորաբար քաղաքական գործչի ու ղեկավարի կարողության յուրօրինակ քննություն է լինում մեծ ու փոքր ցնցումների ժամանակ նրա պահվածքը: Եթտրեմալ պայմաններում արագ կողմնորոշվելը, խուճապի չմատնվելը, մարդկանց խիզախության մղելը, աղետի հետևանքներն արագ հաղթահարելու համար ուժերը համախմբելու որակներն ամենապահանջվածն են նման պարագաներում, իսկ Ռ.Մինասյանն օժտված էր դրանցով: Այդ առումով յուրօրինակ քննություն էին 1968թ. հունիսին եւ սեպտեմբերին տեղի ունեցած երկրաշարժերը, որոնք, խոշոր փլուզումներ չառաջացնելով հանդերձ, հիմնականում խարխլեցին Քաջարան քաղաքի ու հարակից գյուղերի բնակելի շենքերի, մշակութային կառույցների, մեծ վնաս հասցրին Քաջարանի պղնձամոլիբդենային կոմբինատի արտադրական կարողություններին: Նրա, ինչպես եւ նրա հետ աշխատող ղեկավար այրերի զոհաբեր, բանիմաց, պահանջկոտ ու հետևողական աշխատանքի արդյունք էր երկրաշարժի հետևանքների վերացման համար մշակված ծրագրի ժամանակին իրագործումը, Քաջարան քաղաքի վերակառուցումը: Նա կարծում էր, որ եթե ղեկավարը տիրապետում

Մինասյանների ընտանեկան հարկի օրվա: Զախից՝ Վիլյամ Սարոյանը, աջից՝ Սերո Խանզադյանը:

է տվյալ շրջանի սոցիալ-տնտեսական հիմնահարցերին, տեսնում է, թե ուր են տանում դրանք ժամանակին լուծելու արդյունքները, պարտավոր է ամեն գնով հասնել առաջադրված խնդիրների իրագործմանը: Նա ունակ էր ազդելու կուսակցական-պետական բոլոր կառույցների վրա, որպեսզի ժամանակին ընդունվեն շրջանի հետ կապված ճիշտ որոշումներ, չկուտակվեն հիմնահարցեր, եւ ապահովվի մարդկանց կեցության համաչափ զարգացումը: Աշխատանքի բերումով իմքս մասնակից են եղել ՀԿԿ կենտկոմի եւ ՀԽՍՀ կառավարության՝ շրջանի սոցիալ-տնտեսական զարգացմանը

միտված որոշումների մշակմանը: Ըստ որում, երբ նախագիծ պատրաստողներս հարցնում էինք առաջին քարտուղարին՝ չէ՞ որ սրանք զուտ մեր նկատառումներն են եւ դեռ պետք է ընդգրկվեն հանրապետության համապատասխան ծրագրերում, անցնեն նախարարությունների ու հատկապես պետականի բաժիններով: Պատասխանը մեկն էր լինում՝ դրանք ժամանակին՝ համառոտ տեսքով, արդեն ներկայացվել են հանրապետության բարձրագույն ղեկավարությանը եւ հավանության արժանացել: Կուսապարտի աշխատողներս հանրապետության ղեկավար շրջանակներում զգում էինք Ռաֆիկ Մինասյանի հեղինակության արդյունքը: Մեզ մնում էր միայն անել հիմնավոր վերլուծություններ, հիմնահարցերի հստակեցում եւ առաջարկների ճիշտ ձեւակերպում: Եվ ինչպես ցույց տվեց կյանքը, այդպիսի բազմաթիվ մտահղացումներ ժամանակին նախատեսվել էին հանրապետության զարգացման ծրագրերում, հիմնականում կյանքի կոչվել հետագա տարիներին:

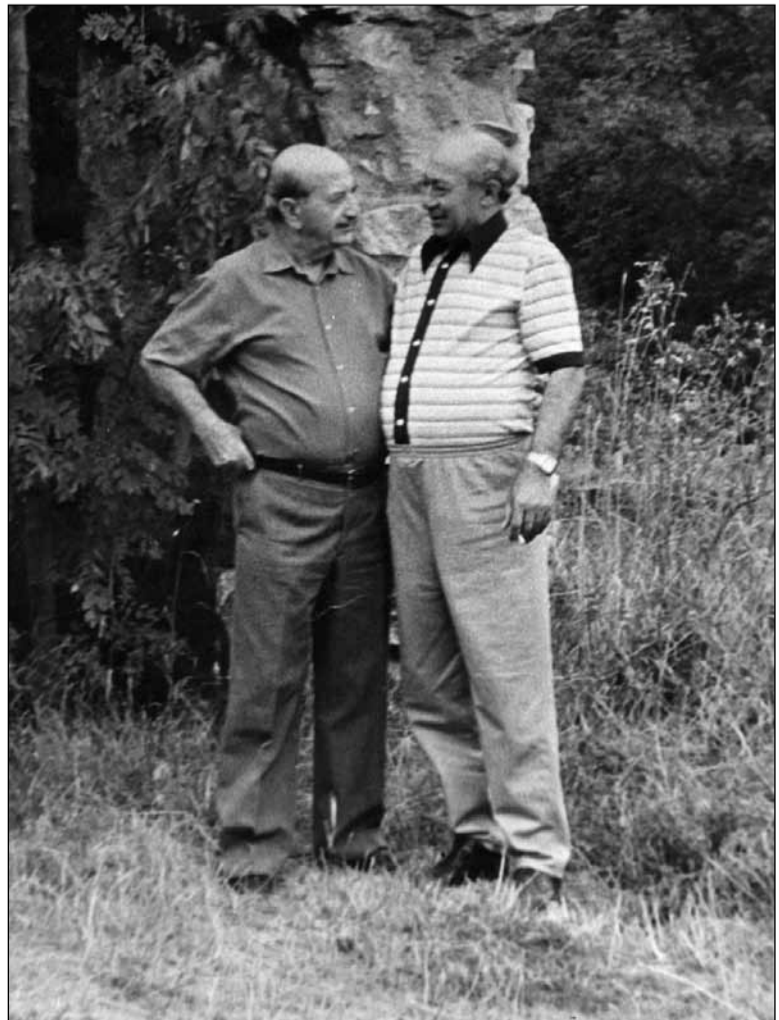
Եվ եթե հեռանկարային ու կենսական շատ խնդիրներ ճիշտ ու հիմնավոր ներկայացնելու, անձնական կապերի շնորհիվ էին լուծում ստանում, ապա բազում հարցեր իրականություն էին դառնում շրջանի հնարավորություններն արդյունավետ օգտագործելով: Առանձնապես լուրջ խնդիր էր ծագել՝ կապված Ղափանի արդյունաբերության տեսակարար կշռի մեջ լեռնահանքային ճյուղի միակողմանի զարգացման հետևանքով առաջացած սոցիալական դժվարությունների հետ: Արտադրությունում հիմնականում ընդգրկվում էր տղամարդկանց աշխատուժը, հրատապ խնդիր էր կանանց ու աղջիկների համար աշխատատեղերի ստեղծումը: Լարվածությունը մեղմելու համար նպատակ էր դրվել Կապանում հիմնել էլեկտրոնային արդյունաբերության մայրաքաղաքային գործարանների մասնաճյուղեր: Շարք մտան «Էլեկտրոն», «Ռելե», մեքենաշինական, ավտոնորոգման, լուսատեխնիկական գործարանների ժամանակակից արտադրամասերը, կաթի գործարանի, մսի, սննդի կոմբինատների նոր արտադրամասերը,

սոցիալական բազում օբյեկտներ: Ռաֆիկ Մինասյանի ամենամեծ կարողությունը գործի համար, կոնկրետ նպատակի շուրջ մարդկանց համախմբելու, ամբողջությամբ դրանցով ապրելու, դրանք իրագործելու համար բոլոր հնարավորություններն օգտագործելու բնատուր շնորհքն էր:

Կապանցիները լավ են հիշում քաղաքում առաջին հեռուստակայանի, «Յակ-40» ինքնաթիռի համար օդակայանի թռիչքային գոտու կառուցումը, Քաջարանի ճանապարհի շինարարության ընթացքում «Սուրի-կապ» կապտաժից ջուրը նոր խողովակաշարով քաղաք հասցնելու խնդիր լուծումը: Դրանք պետական պլանով նախատեսված կառույցներ չէին, բայց ամենակարճ ժամկետում կյանքի կոչվեցին շրջանի ձեռնարկությունների միջոցներով ու մարդկանց նվիրական աշխատանքի, շրջկոմի առաջին քարտուղարի դրսևերոտ կազմակերպչական ջանքերով:

Միայն նրա մերձավոր մարդիկ չէ, որ կարող են հավաստել, որ իրոք նվիրական, սրտացավ մոտեցմամբ է իրագործվել այնպիսի կարեւոր համալիրների կառուցումը, ինչպիսիք են Կապանի լեռնագործների մշակույթի պալատը, Դավիթ Բեկի հուշահամալիրը, երաժշտական ուսումնարանի դահլիճն ու առանձնապես եզակի երգեհոնի տեղադրումը: Տեսնել էր պետք նրա արդյունքներն ու վերաբերմունքն այդ ծրագրերն իրագործելիս: Բարձր ինտելեկտի, հոգեւորի ու մշակույթի համոզել խորին հարգանք դրսևերոելու առանձնակի արտահայտություն էր երեսանի օպերայի եւ բալետի պետական ակադեմիական թատրոնի կուլեկտիվին մշակույթի պալատի բացմանը մասնակից դարձնելը, որը հանձն էր առել «Անուշ» օպերան դավանցիներին ներկայացնելու հիմնական արարքը՝ հաղթահարելով բազում դժվարություններ: Մեծերին ըստ արժանվումն զնահատելու եւ պատվելու յուրօրինակ վերաբերմունք էր տաղանդավոր գորավար Յովհաննես Բաղդամյանին, մեծանուն գրող Վիլյամ Սարոյանին Ղափան հրավիրելը:

Նա կարողանում էր տվյալ ժամանակաշրջանի հիմնա-

Ռ.Մինասյանը Հովհաննես Զեքիջյանի հետ:

ԱՇԽԱՏԱՆՔԱՅԻՆ ԸՆԿԵՐՆԵՐ

Շրջկոմի առաջին քարտուղարը

Ե հարցերի, պահանջների համապատկերի վրա ճիշտ գնահատել մարդկանց, իսկ դա, իրոք, ճիշտ ու արդիական ո՞՞ր էր: Նաև այդպիսի գործելակերպի արդյունք էր, որ, ի վերջո, ստեղծվեց համակողմանի զարգացած ու հայացքն ապագային հառած Ղափանի շրջանը: Անհերքելի է իրողությունը, որ այդ տարիներին Ղափան քաղաքում իրականացվում էր բնակչության թվին համեմատ ամենամեծ ծավալի բնակչի նարարությունը հանրապետությունում, լուծվում էին կոմունալ բազում հարցեր, ստեղծվում ինժեներական և բանվորական աշխատատեղեր, ինչի արդյունքում էլ աճեց շրջանի բնակչությունը, ստեղծվեց բազմաճյուղ տնտեսություն, նոր որակ ստացան կրթությունը ու մշակույթը, ձևավորվեց ինժեներատեխնիկական, գիտական ու մշակութային կարգերի մի ամբողջ սերունդ:

Լուսավորող՝ Զ. Գևորգյանի անունով

ԱՐԱՄԱՅԻՍ ԲԱԲԱՅԱՆ
 ԶԿԿ Կապանի շրջկոմի 2-րդ քարտուղար 1980-1991 թթ.

Ռաֆիկ Մինասյանը խորհրդային ժամանակների՝ 60-70-ական թվականների Կապանի տնտեսական և քաղաքական կյանքի ամենափայլուն դեմքերից է, եթե չսեսենք՝ ամենափայլունը: Նրա անվան հետ են կապված Կապանի արդյունաբերության զարգացման, նոր ձեռնարկությունների հիմնադրման, քաղաքաշինության, տրանսպորտի զարգացման և ժողովրդի բարեկեցության բարձրացման հետ կապված բազմաթիվ խնդիրների լուծումը:

Նրա մասին գրելը եւ հեշտ է, եւ շատ դժվար: Հեշտ է այն առումով, որ ավագ սերնդի հիշողության մեջ պահպանվել են այդ ժամանակաշրջանում իրականացված աշխատանքները, որի կենդանի վկաներն են պահպանված կառույցները: Նրա մասին եւ իր կենդանության օրոք, եւ նրանից հետո բազմաթիվ հրապարակումներ են եղել մամուլում եւ գրքերում: Գրող Ս.Խանգադյանը հպարտությամբ նշում էր, որ իր «Քաջարան» վեպի գլխավոր հերոսի մախաթի պարտիզանն էր: Դժվար է այն առումով, որ կարծես թե ամեն ինչ ասված է, տրված են գնահատականները, եւ կարող է կրկնություն լինել նոր ասված խոսքը:

Սակայն ես (եւ ինչու միայն ես) այն կարծիքին եմ, որ Ռ.Մինասյանի գործունեության, հատկապես կապանյան ժամանակաշրջանի մասին վերջնական խոսք չի ասվել, եւ դեռ կան «սպիտակ» բազում էջեր, որոնք պետք է լրացվեն նոր սերնդի կողմից:

Մենք՝ նրա աշխատանքային ընկերներս, ակամատեսն էինք այն ամենին, ինչ արարել, ստեղծել, Կապանի հետագա սերնդին է հանձնել Ռ.Մինասյանը, եւ կարող ենք սոսկ առանձին դրվագներ վերհիշել այն ամենից, ինչ ստեղծել է իր հայրենի երկրին այդքան նվիրված գործիչը: Ընդունված է ասել, որ Կապան քաղաքը կառուցվել է Ռ.Մինասյանի ժամանակներում, կամ ուղղակի ասում են. «Մինասյանն է կառուցել Կապանը»: Դրանում, իհարկե, ճշմարտություն կա: Բայց անհերքելի փաստ է, որ ոչ մի անհատ քաղաք կառուցել չի կարող առանց հազարավոր շինարարների, ինժեներատեխնիկական աշխատողների եւ շինարարության ղեկավարների, որոնց ջանքերի արդյունքում են կառուցվել եւ Կապան, եւ Քաջարան քաղաքները: Մի մասն էլ այն կարծիքն է, որ այդ տասնամյակները, ինչպես խորհրդային Միության բոլոր հանրապետություններում, այնպես էլ Հայաստանում տնտեսական վերելքի, հատկապես լայնածավալ շինարարության, այդ թվում նաև քաղաքաշինության շրջան էր եւ անկախ այն բանից, թե ով կլինեք շրջանի ղեկավարը, միեւնույն է, քաղաքը

պետք է կառուցվեր: Այդ էր ժամանակի պահանջը:

Կյանքն ապացուցեց եւ այժմ էլ ապացուցում է, որ տաղանդավոր անհատը՝ իր ժողովրդի խորքից ծարձակված եւ հասունացած ղեկավարը, կարող է մեծապես նպաստել գործերի ընթացքի արագացմանը եւ իր գործունեությանը նպաստել մի հսկայական ժամանակաշրջանի առաջընթացին:

Ռ.Մինասյանը կազմակերպական մեծ ընդունակություններով օժտված ղեկավար էր, ով կարողացավ եւ իր շուրջը համախմբել մարդկանց, ոգևորել նրանց եւ այդ ամենն ուղղել շրջանի առջեւ դրված խնդիրների կատարմանը:

Մինչ Մինասյանը շրջկոմի ոչ մի առաջին քարտուղար 2-3 տարուց ավելի չի մնացել շրջանում: Նրան հաջողվել է 15 տարուց ավելի ղեկավարել շրջանի քաղաքական, տնտեսական, սոցիալական ասպարեզները, կառուցել ու կառուցապատել Կապան քաղաքը, օգտակար լինել մարդկանց եւ մեծ հեղինակություն

ուղինները՝ դրանում ներգրավելով քաղաքի հնուտ մասնագետներին եւ հանրապետության ղեկավար աշխատողներին: Նաև օժտված էր դիմացինին համոզելու եւ գործի կարեւորությունն ապացուցելու կարողությամբ: Այդպես են լուծվում ստացել Կապանի օդանավակայանի կառուցումը, Կապան-Երեւան երկաթուղով մարդատար գնացքի երթուղի մտցնելը, որին, իհարկե, խոչընդոտում էր Ադրբեջանը, լեռնագործների մշակույթի պալատի, երաժշտական ուսումնարանի, կենցաղսպասարկման կոմբինատի բազմաառարկ շենքի, կենտրոնական հիվանդանոցի մասնաշենքերի, Դավիթ Բեկ քաղամասի կառուցման, Կապան-Քաջարան ավտոմայրուղու, Կապան քաղաքի Շինարարների, Չորր, Հալիձոր, Բաղաբերդ թաղամասերի մախաթման ու կառուցման եւ բազմաթիվ այլ հարցեր:

Ճշմարտությունը պահանջում է ասել, եւ դա պետք է իմանան ներկա եւ ապագա սերունդները, որ, ինչպես նշածս, այնպես էլ հետագա թվարկվելիք խնդիրներն այդպես հեշտ եւ

համար: Հարցը երկար քննարկվեց. մի մասը պնդում էր պայթեցնել այն, որը վտանգավոր էր շրջապատի շենքերի համար, մյուսներն այն կարծիքին էին, որ պետք է այդպես թողնել ու վերանորոգել այն: Անցավ առաջին կարծիքը, որ պնդում էր նաև Ռ.Մինասյանը:

Պայթեցման օրը շատ մարդիկ էին հավաքվել, դժվար էր նրանց հեռացնել անվտանգ տեղեր: Այդտեղ էր նաև ամբողջ ղեկավարությունը: Իհարկե, անվտանգությունն ամբողջությամբ ապահովված էր, իսկ պայթյունն իրականացնելու էին կոմբինատի մասնագետները: Այն անցավ հաջող, մաքրվեց կամուրջը, բացվեց հրապարակ, որը հետագայում վերածվեց քաղաքի փոքր կանաչապատ այգու: Այսօր էլ կապանցիներն իրենց հանգիստն անց են կացնում այդտեղ: Հրապարակի վրա կառուցվեց երիտասարդ մասնագետի բարձրահարկ տունը, որն այժմ ծառայում է որպես հյուրանոց:

Չասել, թե ինչպես վերակառուցվեց օդանավակայանը եւ ինչպես լուծվեց «ՅԱԿ-40» մարդատար ինք-

Երգեհոնը՝ փեղադրված Կապանի արվեստի ջուլեռում:

վայելել ժողովրդի շրջանում, որի հիշողության մեջ շարունակում է մնալ մեր օրերում՝ մահվանից տասնյակ տարիներ անց:

Կոփված լինելով լեռնահանքային արդյունաբերության մեջ՝ սկզբում Կապանի պղնձահանքային կոմբինատում՝ որպես կրտսեր ղեկավար աշխատող, հետագայում՝ Քաջարանի պղնձամոլիբդենային կոմբինատի կուսկոմիտեի քարտուղար, ամցնելով շրջանային թերթի խմբագրության բաժնի վարիչի պարտականությունների կատարման միջով, հետագայում ստանալով կուսակցական բարձրագույն կրթություն, աշխատանքի է անցել ԶԿԿ կենտկոմում՝ սպասարկելով Լեռու տարածաշրջանի կուսակցական կազմակերպությունները, այնուհետեւ, արդեն որպես հասուն ղեկավար՝ ստանձնել է կուսակցության Կապանի շրջկոմի առաջին քարտուղարի պարտականությունները:

Ռ.Մինասյանը կարողանում էր շատ արագ կողմնորոշվել բարդ, խճճված իրադրություններում եւ գտնել դրանց լուծման օպտիմալ

հարթ չին լուծում: Նրանցից յուրաքանչյուրը մեծ ջանքեր ու բազմակողմանի վերլուծություններ, գիտելիքներ էր պահանջում՝ համոզելու, պարզաբանելու համար այս կամ այն կառույցի սոցիալ-տնտեսական նշանակությունը շրջանի համար:

Կապանի պղնձահանքային կոմբինատի (այդպես էր անվանվում ներկայիս Deno Gold Mining Company ՓԲԸ-ն) հարստացուցիչ ֆաբրիկան քաղաքից դուրս կառուցվելու եւ դրա հետ միասին ստորերկրյա նոր հանքուղու շինարարությունը հնարավորություն տվեցին քաղաքի կենտրոնից հանել հանքաքար տեղափոխող էլեկտրաքարշը, որը ոչ միայն աղտոտում էր քաղաքի կենտրոնը, այլևս հսկայական աղմուկ առաջացնում շրջապատի համար: Երկար ժամանակ հանքուղու բոլոր սարքավորումները հանվել էին, տեղափոխվել կուսակցական ապարները, բայց մնում էր կենտրոնից Շահունյան փողոց գնացող կամուրջը, որը դժվարացնում էր երթևեկությունը, հատկապես կուսակցական ստեղծում հետիոտնի

նաթիռի՝ Կապան թռչելու հարցը, նշանակում է չասել Ռ.Մինասյանի կազմակերպչական տաղանդի մասին:

Մի օր շրջկոմում հավաքվեցին այն ձեռնարկությունների ու կազմակերպությունների ղեկավարները, որոնց տրամադրության տակ կային տրակտորներ, բուլդոզերներ, գրեյդերներ եւ փողոց ու հարթեցնող այլ մեխանիզմներ: Խորհրդակցությանը մասնակցում էին շրջանի ղեկավար աշխատողները: Ռ.Մինասյանը շատ հակիրճ ասաց. «Մեր ուժերով պետք է կառուցենք նոր օդանավակայան»՝ «ՅԱԿ-40» ինքնաթիռի թռիչքների համար: Չկա նախահաշիվ, չունենք նախագիծ, եւ լուծված չէ ֆինանսավորման հարցը: Կա միայն համաձայնություն հանրապետության քաղաքացիական ավիացիայի վարչության հետ, եւ տեղեկացված են համապատասխան ղեկավար աշխատողները: Աշխատանքները սկսվում են վաղվանից, առանձնացվում են ամենալավ մեխանիզմներն ու սարքավորումները, իսկ վարչարանակազմումը՝ էջ 15

ՄԱՍՈՒԼ

Բարձրացել է աշխատանքի արտադրողականությունը

«Լենինյան ուղիով» անազիր, N2, փետրվար, 1971թ.

ՈԱՖԱՅՆԸ ՄԻՆԱՅՆՆ
ՀԿԿ Դափանի շրջկոմի առաջին քարտուղար

Դափանի շրջանի էկոնոմիկայում միշտ էլ որոշիչ եւ վճռական նշանակություն է ունեցել լեռնահանքային արդյունաբերությունը: Դրա համար էլ մեր կազմակերպությունը լուրջ ուշադրություն է նվիրում լեռնահանքային ձեռնարկությունների ընդարձակմանն ու նրանց աշխատանքի արտադրողականության բարձրացմանը:

Քաջարանի պղնձամոլիբդենային կոմբինատի հիմնական արտադրամասերում վերջին տարիներին կատարվել են զգալի վերափոխումներ: Կոմբինատի առաջին հերթի գործարկումից մի քանի տարի հետո խնդիր է դրվել երկու անգամ մեծացնել դրա կարողությունը, հաշվի առնելով արտադրանքի, հատկապես մոլիբդենի կարեւորությունը ժողովրդական տնտեսության համար: Այդ նպատակով տեխնիկական նախագծի իրականացման եւ բանվորական զծագրերի կազմման ժամանակ ձեռնարկության մի խումբ աշխատողներ Հ.Սահակյանը, Մ.Բարլաուխովը, Ֆ.Պետրոսյանը եւ ուրիշներ, տեղի կոնկրետ պայմաններից ելնելով, մի շարք առաջարկություններ արեցին (նախագծում որոշակի փոփոխություններ մտցնելու միջոցով) այն ավելի կատարյալ դարձնելու եւ կոմբինատի կարողությունները նախատեսվածից ավելի մեծացնելու վերաբերյալ: Նրանց առաջարկությունները պաշտպանեցին համապատասխան նախագծային եւ գիտահետազոտական ինստիտուտները: Արդյունքը եղավ այն, որ այդ նպատակի համար հատկացված կապիտալ միջոցներով կոմբինատի կա-

րողությունը մեծացավ ոչ թե երկու, այլ երեք անգամ: Ընդ որում, վերակառուցման եւ ընդարձակման մեծածավալ աշխատանքները կատարվեցին սահմանված ժամկետներում, արտադրական նույն տարածության վրա, առանց կոմբինատի գործունեությունը թեկուզ ամենակարճ ժամանակով դադարեցնելու: Այդ միջոցառումը տվեց տասնյակ միլիոնների տնտեսում եւ հետագա տարիներին արտադրանքի քանակի զգալի ավել-

ացման հնարավորություն: Պետական պլանով սահմանված ժամկետից մեկ տարի շուտ հանքի լեռնագործները հրաժարվեցին հանքավայրի ստորգետնյա շահագործման մեթոդից եւ անցան Գանձասարի բաց եղանակով շահագործմանը: Դա հնարավորություն ընձեռեց արտադրության մեջ ներդրել լեռնային նոր տիպի բարձր արտադրողականության մեթոդներ, հորատման հաստոցներ, էքս-

կավատորներ, որոնց կիրառման եւ տեխնոլոգիական հաջորդ օղակների վերակառուցման շնորհիվ պայմաններ ստեղծվեցին, հանքաքարի հանույթի ավելացման հետ մեկտեղ, աշխատանքի արտադրողականությունը հանքի տեղամասում բարձրացնել երեք անգամ: Սեկ ուրիշ օրինակ: Սկզբնական շրջանում այստեղ հանքաքարի բարձրան պրոցեսում օգտագործվում էին «Շկոդա» մակնիշի էքսկա-

ՀԿԿ կենտրոնի քարտուղար Հրանտ Ոսկանյանը Կապանի շրջանին է հանձնում ՀԿԿ կենտրոնի, ՀԽՍՀ գերագույն խորհրդի նախագահության, ՀՀ կառավարության եւ Համխ-ի փոխանցիկ դրոշմ՝ 1977թ. արդյունքներով:

Հունան Ավետիսյանի արձանի մոտ՝ Մեծ հայրենական վերերանների ու դպրոցականների հետ:

վատորներ: Հետագա տարիներին դրանք փոխարինվեցին հայրենական արտադրության նոր էքսկավատորներով (ՍԷ-3, ԷԳԿ-4), իսկ հնգամյակում հանքերը հազեցվեցին ԷԳԿ-4,6 բարձր արտադրողականության էքսկավատորներով, որոնց շերտի տարողությունը հասնում է 12-13 տոննայի: Բացի դրանից՝ հորատանցքերի ամենօրյա վարման հարվածաճնարկային հաստոցները 1968-1969թթ. փոխարինվեցին ժամանակակից տեխնիկայի վերջին խոսքով ստեղծված ՍԲԸ-250 մակնիշի հորատման հաստոցներով: Դրանց կիրառումն աշխատանքային նույն ժամանակամիջոցում մի քանի անգամ մեծացնում է հորատանցման արագությունը եւ ամբողջովին լուծում փոշեզերծման դժվարագույն հարցը, առավել նպաստավոր պայմաններ ստեղծում ինչպես հաստոցներն սպասարկող վարպետների, այնպես էլ շրջապատում աշխատող մյուս բանվորների համար:

Պղնձամոլիբդենային կոմբինատում կիրառվում են աշխատանքի արտադրողականության բարձրացման նաեւ այլ մեթոդներ: Այսպես՝ հանքի ու կոմբինատի մի խումբ մասնագետների եւ առաջավոր բանվորների, ՆԻԳՄԻ-ի ու «Հայգունարդնախագիծ» ինստիտուտների կողակտիվների համատեղ ուժերով հանքապարների հանույթի ելուստների բարձրությունը 10 մետրից հասցվեց 15-ի եւ հորատանցքերի լիցքավորման ու պայթեցման միաշարք մեթոդը փոխարինվեց երկշարք, իսկ այժմ արդեն բազմաշարք պայթեցման մեթոդով: Իսկ ելուստների փլուզման թանկարժեք պայթուցիկ նյութերի փոխարեն այժմ օգտագործվում են անհամեմատ էժան եւ տեղում պատրաստվող պայթուցիկ նյութեր: Քաջարանի պայմաններում դժվար չէ պատկերացնել, թե այդ նորամտություններն ու հանքահանման մեթոդի կատարելագործումներն ինչպիսի հսկայական լրացուցիչ օգուտ են բերում կոմբինատի կողակտիվին ու մեր ժողովրդական տնտեսությանը:

Կոմբինատում աշխատանքի արտադրողականության բարձր աճին մեծապես նպաստել են նաեւ հանքաքարը հարստացուցիչ ֆաբրիկա փոխադրելը եւ այնտեղ նրա վերամշակման ու հարստացման պրոցեսում կատարված համապատասխան վերափոխումները: Մինչեւ վերջին տարիները հանքաքարի փոխադրման համար օգտագործվող 5 եւ 10 տոննանոց «ՄԱԶ» եւ «ՅԱԶ» մակնիշի ավտոմեքենաները փոխարինվել են 27 տոննանոց ինքնաթափերով: Վերակառուցվել եւ մի քանի անգամ մեծացվել է նաեւ ճոպանուղու արտադրամասը: Նորակառույց չորս ճոպանուղիներով, որոնք գետնից բարձր են ավելի քան 70 մետր, Գանձասարում ամեն օր արդյունահանվող տասնյակ հազարավոր տոննա հանքաքարը փոխադրվում է հանդիպակալ լեռան լանջի հզոր հարստացուցիչ ֆաբրիկան: Այս տեղամասում մեքենայացված են բոլոր պրոցեսները, իսկ առանձին պրոցեսներ կառավարվում են կիսավատմատ սարքերով: Քաջարանի պղնձամոլիբդենային կոմբինատի լեռնային արտադրամասից հանքաքարը մի քանի տարի է, ինչ էլեկտրաբարձրությամբ հիանալի ստորգետնյա հանքուղով: Դա հեղաշրջող նշանակություն ունեցավ հանքաքարի փոխադրման համար: Վերջին տարիներին մեծ քանակությամբ ֆաբրիկայի վերակառուցման ու ընդարձակման, նոր կարողությունների գործարկման ասպարեզում եւ ձեռք բերել որոշակի հաջողություններ: Եսպես փոփոխվել է նաեւ ֆաբրիկա-Շարունակությունը՝ էջ 18

ՄԱՍՈՒԼ

Կապան, 1978թ. հոկտեմբերի 8, Գավիթ Բեկի հուշարձանի բացման արարողությունը, Ելույթ է ունենում Սերո Խանդադյանը:

Բարձրացել է աշխատանքի արտադրողականությունը

«Լենինյան ուղիով» անսագիր, N2 փետրվար, 1971թ.

Սկզբը՝ էջ 16

կայի նախագծային սխեման, կատարելագործվել են տեխնոլոգիական մի շարք պրոցեսներ, հակազդիչների ռեժիմի որոշումն ու հանքաքարի հարստացման տեխնիկան: Ֆաբրիկայի նեղ տեղը մի ժամանակ հանքաքարի մանրացման բաժանմունքն էր. նրա հնարավորություններն անսահմանափակ էին: Կուսկազմակերպությունը միջամտեց գործին, արտադրական ճյուղի տարածության վրա տեղադրվեցին նոր աղացներ եւ հիդրոցիկլոններ, պայմաններ ստեղծվեցին հանքաքարի մեկաստիճան մանրացումից անցնելու բազմաստիճան մանրացման: Դրանով բաժանմունքում արտադրողականությունը բարձրացավ մեկուկես անգամ, ապահովվեց Ֆլոտացիայի պրոցես ուղարկվող ապարախյուսի (մանրացված հանքաքարի) ցանկալի խտությունը, որը բարերար ազդեցություն է գործում հանքաքարից պղնձի եւ մոլիբդենի կորզման արդյունավետության բարձրացման վրա:

Ֆաբրիկայի կուսկազմակերպության մշակած միջոցառումների իրականացման շնորհիվ վերջին երկու տարում զգալիորեն բարձրացել է արտադրության կուլտուրան, կարգի է բերվել ներսի ամբողջ տնտեսությունը, մաքրվել փոշուց ու թափուկներից, տեխնիկական սարքին վիճակի է հասցվել հազարավոր մանր ու մեծ միացություններ ունեցող խողովակաշարը, ներկվել են բոլոր սարքավորումները, սյուները: Ֆլոտատորները ծովի մակերեսույթից 2000 մետր բարձրության վրա ստեղծել են իրենց մերձարեւադարձային անկյունը, որտեղ խնամքով աճեցնում են ծաղիկներ, բազմապիսի բույսեր:

Վերոհիշյալ միջոցառումների շնորհիվ պղնձամոլիբդենային կոմբինատի կուլտուրան հասել է լուրջ հաջողությունների եւ հանքաքարի արդյունահանմամբ ու վերամշակմամբ գերազանցել ձեռնարկության նախագծային կարողությունը: Միայն անցած տարի 295 հազար

ռուբլով տնտեսվել է աշխատավարձը, աշխատանքի գիտական կազմակերպումը կոմբինատին բերել է 470 հազար ռուբլու խնայողություն, ռացիոնալիզատորական եւ գյուտարարական առաջարկությունների արժանավորումը տվել է 371.6 հազար ռուբլու պայմանական օգուտ, արտապլանային շահույթը կազմել է 223 հազար ռուբլի:

Տեխնիկական վերազինման, արտադրական կարողությունների ընդարձակման եւ թողարկվող արտադրանքի ծավալի մեծացման տեսակետից արժանատի փոփոխություններ են տեղի ունեցել նաեւ շրջանի լեռնահանքային մյուս ձեռնարկությունում: Դափանի պղնձահանքային կոմբինատի կուսկազմակերպության, ինժեներատեխնիկական աշխատողների, ամբողջ կուլտուրայի եւ նախագծային ու գիտահետազոտական ին-

տիտուտների համատեղ ջանքերով վերջին մի քանի տարում հիմնականում վերակառուցվել է հանքերի ստորգետնյա տրանսպորտի աշխատանքը: Հնգամյակում գործարկվել են նորագույն տեխնիկայով հագեցված հարստացուցիչ ֆաբրիկան, մոտ վեց կիլոմետր երկարությամբ ստորգետնյա տրանսպորտային հանցուղին, ստեղծվել է բաց եղանակով հանքաքարի հանույթի տեղանա: Տեղի է ունենում Լենինյան հանքերի N 7-10, N 6 եւ ճախկինում գոյություն ունեցող N 1-2 հանքերի ինչպես ստորգետնյա, այնպես էլ վերգետնյա ամբողջ բարդ տնտեսության միավորումը մեկ միասնական տնտեսության մեջ, մշակվում ստորգետնյա հզոր լեռնային մարմինների մշակման նոր, մեծ առավելություններ ունեցող համակարգ, միջհորիզոնային տարածությունները 30 եւ 40 մետրից հասցվում է 80-120-ի,

կիրառվում է սեղմված միջավայրում հանքաքարի պայթեցման եւ հանույթի նոր մեթոդ: Հիմնականում ավարտվում է լեռնային անցման, հանքաքարի հանույթի, բարձրացման եւ փոխադրման ու վերամշակման արտադրական ցիկլի համարյա բոլոր պրոցեսների մեքենայացումը, որով մեծ չափով թեթևանում է լեռնագործների աշխատանքը:

Անցած հնգամյակի ծնունդ է «Հայէլեկտրալույս» միավորման Դափանի լուսատեխնիկական գործարանը: Ձեռնարկության կուսկազմակերպությունը դիրեկցիայի հետ միասին կուլտուրայի ստեղծման ու ձեւավորման առաջին օրերից սկսած, աշխատանքի արտադրողականության բարձրացման հարցը պահում է իր տեսադաշտում: Այստեղ բանվորները տիրապետում են նոր մասնագիտությունների, բարձրացնում իրենց որակավորումը, արժանատի ավորում աշխատանքի առաջավոր եղանակներ: Այդ ամենը լավ արդյունք է բերել գործարանին: Այսպես, եթե 1967 թվականին արտադրվել է 51 հազար լուսատու, 1969 թվականին 156 հազար, ապա 1970 թվականին մոտ 180 հազար հատ: Այդ կարճ ժամանակամիջոցում աշխատանքի արտադրողականությունն այստեղ աճել է 124 տոկոսով, յուրացվել է մոտ 20 տեսակի լուսատուների արտադրություն, որից

14-ը ՍՍՀՄ էլեկտրատեխնիկական արդյունաբերության մինիստրությունը գնահատել է որպես առաջին կարգի արտադրանք:

Կարգերի որակավորումը, նրանց տեխնիկական գիտելիքներով զինելը եւ կուլտուրական մակարդակի աճը դիտելով իբրեւ աշխատանքի արտադրողականության բարձրացման կարեւոր պայմաններից մեկը՝ կուսկազմակերպություններն օգտագործում են աշխատավորների ուսուցման եւ դաստիարակության բազմապիսի ձեւեր եւ այդ կարեւոր բնագավառը պահում իրենց ուշադրության կենտրոնում:

Արդյունաբերության, շինարարության եւ գյուղատնտեսության մեծ թվով աշխատողներ վերջին տարիներին յուրացրել են երկրորդ եւ երրորդ մասնագիտությունը եւ աշխատանքի ընթացքում հաջողությամբ համատեղում են այն: Այդ ցայտուն դրսեւորվում է այժմ արդեն լայն տարածում ստացած կոմպլեքսային բրիգադների գործունեության մեջ: Նրանք տալիս են բարձր արտադրողական աշխատանքի լավագույն օրինակներ: Ձեռնարկությունների հարյուրավոր բանվորներ, առանց արտադրությունից կտրվելու, սովորում են երեկոյան դպրոցներում, Դափանի լեռնամետալուրգիական եւ շինարարական տեխնիկոմներում, Երեւանի եւ Միության քաղաքների բարձրագույն ուսումնական հաստատությունների հեռակա բաժիններում:

Օգտակար շատ բան է տալիս բարձր որակավորում ունեցող արտադրության վարպետների փորձի ցուցադրումը:

Աշխատանքի արտադրողականության հետագա բարձրացման խնդիրը շարունակում է մնալ կուսընթացի, սկզբնական կուսկազմակերպությունների եւ արտադրական կուլտուրայի ուշադրության կենտրոնում: Մեր աշխատանքային գործունեության շատ բնագավառներում գոյություն ունեցող թերությունների հետեւողական վերացումը, աշխատանքի ու արտադրության կազմակերպման եւ կառավարման ժամանակակից ձեւերի, գիտության ու տեխնիկայի ընձեռած հնարավորությունների գրագետ ու խելացի օգտագործումը նոր հնարավորություններ կբացեն մեր մարդկանց առջեւ՝ հասարակական աշխատանքի արտադրողականությունը մի նոր, ավելի բարձր աստիճանի հասցնելու համար:

Շիկահող, 1967թ., Մեծ հայրենականում զոհված շիկահողիների հիշատակը հավերժացնող հուշարձանի բացումը:

ՀԵՌՈՒՄՏԱՏԵՍՈՒԹՅԱՄԲ ՀՆՉԱԾ ԲՆՈՒԹԱԳՐՈՒՄՆԵՐ

Քվաքանակը համապատասխանում է մնան սոցիալական օբյեկտ կառուցելու համար նախատեսված թվին: Մինասյանը հյուրանոց կառուցել տվեց՝ անունը դնելով մասնագետների տուն: Եվ այդպես մի շարք օբյեկտների կառուցումն ուրիշ անվան տակ գլուխ էր բերում: Կարելորդ մարդու ցանկությունը, ունակությունը եւ համարձակ վարվելակերպն էին: Այս գծերն են բնութագրում Ռաֆայել Մինասյանին: Պաշտոնի բերումով քաջատերյակ էի, թե ֆինանսական միջոցներն ինչպես են նպատակաուղղվում բնակարանաշինությանը, մշակութային-սոցիալական օբյեկտների շինարարությանը, բնակչության կենսամակարդակի բարձրացմանը: Կապանն այն քաղաքներից էր, եւ Մինասյան Ռաֆիկն այն ղեկավարներից էր, ով հաջողությամբ իրականացնում էր միութենական միջոցները քաղաքը կառուցապատելու եւ արտադրական նոր ձեռնարկություններ հիմնադրելու ու եղածների արտադրական հզորություններն ընդլայնելու նպատակով: Ահավասիկ, Կապանի եւ Քաջարանի հանքարդյունաբերական ձեռնարկությունները: Նա, մասնավորապես, օգտագործում էր անձնական կապերը, շատ մտերիմ էր այն ժամանակվա գունավոր մետալուրգիայի նախարար Պյոտր Լոնակոյի հետ եւ այդ նախարարության հատկացված ֆինանսական միջոցներով կարողանում էր նախկին Կապանի շրջանի ենթակառուցվածքները զարգացնել: 1970-ական թվականների սկզբին կուսակցության կենտրոնական կոմիտեն որոշում է Մինասյանին տեղափոխել Երեւան՝ այլ աշխատանքի: Տեղի է ունենում ՀԿԿ Կապանի կուսընկերների կոնֆերանս, որպեսզի այդ հարցը լուծեն, բայց կոնֆերանսի պատգամավորներն

ընդդիմանում են այդ որոշմանը: «Մեր քարտուղարին մի տարեթ», - ոտքի են կանգնում լեռնագործ կուսակցականները եւ որոշումը տապալում: Այսպիսով՝ Մինասյանը պաշտոնավարում է մինչեւ 1978 թվականը, որից հետո նշանակվում է նախարար: Դրանից հետո ես ավելի մոտիկից եմ առնչվել Ռաֆայել Մինասյանի հետ: Աշխատանքի բերումով հետեւում էի տնտեսական հանցագործությունների կանխարգելմանը, հայտնաբերմանը, այդ թվում եւ իր ղեկավարած նախարարությունում, եւ երկար տարիներ նրա հետ աշխատելիս երբեք չեմ նկատել, որ նա անհարկի միջամտի այդ գործողություններին: Նա արժանապատիվ կեցվածք ուներ, հասարակական ակտիվ դիրքորոշում, անարդարությունները չհանդուրժող եւ հասարակական կարծիքի հետ հաշվի մտող անձնավորություն էր: Այսպիսին է տպավորվել իմ մեջ նրա կերպարը:

Ջանգեղուր աշխարհի իշխանաց իշխան

ԳԵՎՈՐԳ ՄԵԼՈՒՄՅԱՆ
ՀԻՍՄԷ ավարտների շինարարության եւ շահագործման նախարար 1977-90թթ.

Ռաֆայել Մինասյանն իր հայրենի եզերքի սիրահարն էր՝ նրա աշխատանքները մարդկանց, սքանչելի բնության, օդի, ջրի: Ոչինչ չէր խնայում, որ օգտակար լինի Կապանի ժողովրդին, նպաստի նրա կենսամակարդակի բարելավմանը: Նրա կազմակերպչական տաղանդը նախեստաջ երեւան եկավ 1963թ., երբ ստանձնեց Կապանի կուսընկերների առաջին քարտուղարի պաշտոնը: Ուշագրավն այն է, որ նա ոչ միայն զարգացրեց նախ-

կին Կապանի շրջանի հանքարդյունաբերությունը, այլեւ կարողացավ խելամուտ օգտագործել կոմբինատի միջոցներն ի նպաստ հայրենի քաղաքի եւ շրջանի բարգավաճման: Ռաֆայել Արմենակիչի աշխատանքային գործունեության սկզբում առաջին խոշոր կառույցը, որը գործարկվեց, Քաջարան-Արծվանիկ 32 կիլոմետրանոց թափուկատարն էր: Մինչ այդ Քաջարանի պղնձամուլիթ-դենային կոմբինատի թափոնները կուտակվում էին Ողջի գետի ձորում՝ խախտելով բնապահպանական հավասարակշռությունը, մեծ վնաս հասցնելով շրջակայքի բուսական եւ կենդանական աշխարհին:

Դեռ անցյալ դարի 60-ական թվականներին Ռաֆայել Արմենակիչը նոր տեխնոլոգիաների ներդրման մասին էր մտածում, եւ կուսընկերների առաջին քարտուղար աշխատած տարիներին Կապանում շարք մտան այնպիսի ձեռնարկություններ, ինչպիսին են «Էլեկտրոն», կոնդենստորների, սարքաշինական, լուսատեխնիկական գործարանները: Ինչպե՞ս նա այդ ամենը գլուխ բերեց: Մինասյանը հետաքրքիր մարտավարություն էր որդեգրել: Սկզբում կառուցում էր մասնաճյուղեր, ինչ-որ մի շենքի ներքնահարկում կազմակերպել էր տալիս արտադրությունը՝ առանց նշանակալի գումար ծախսելով շինարարության, արտադրական նոր մակերեսների ստեղծման համար: Եվ միայն աստիճանաբար այդ մասնաճյուղերը ոտքի էր կանգնեցնում ու դարձնում ինքնուրույն, հզոր ձեռնարկություններ: Ավելին, այդ ձեռնարկություններից «Էլեկտրոն» եւ սարքաշինական գործարանների արտադրանքն օգտագործվում էր ստրատեգիական նպատակներով:

Ռաֆայել Մինասյանը մեծ ուրախությամբ էր ձեռնամուխ եղել Կապանում նոր մշակույթի պալա-

տի կառուցմանը: Այս օբյեկտը եւս պալանի մեջ անցկացրեց այլ անվան տակ՝ լեռնագործների մշակույթի պալատ: Ծինարարության ընթացքում նրան աշխույժ էին անվանում: Չկար մի բան, որ նրա հետ չհամաձայնեցնեին՝ սկսած շենքի կոնստրուկցիաներից, ավարտած ներքին հարդարման ժամանակ օգտագործվող ներկերի գույներով: Ի վերջո, կառուցվեց մի հրաշալի մշակույթի պալատ, որի բացման արարողությանը մասնակցեցին Երեւանի Ա.Սպենդիարյանի անվան օպերայի եւ բալետի թատրոնի դերասանները՝ բեմադրելով «Անուշ» օպերան: Այդպիսով բացման արարողությունը վերածվեց մի խանդավառ տոնակատարության:

Մեծ էր Ռաֆայել Արմենակիչի հեղինակությունը ոչ միայն Կապանում: Չանգեզուրի գոտու շրջանների կուսընկերների առաջին քարտուղարները խնդրահարույց հարցերը վերադասի կամ նրա միջոցով պիտի հասցնեին, կամ նրա հետ նախօրոք խորհրդակցեին եւ համաձայնեցնեին: Պատմում են, որ այդպիսի հանդիպումներից մեկի ժամանակ Գորիսի նախկին կուսընկերների քարտուղար Արամ Հարությունյանը կես-կատակ, կես-լուրջ ասաց, որ առաջին քարտուղարները տեղերում իշխաններ են դարձել, իսկ Ռաֆայել Արմենակիչին անվանեց իշխանաց իշխան:

Նա դավանում էր համամարդկային արժեքներ

ԷՂՎԱՐԳ ՅՈՎՀԱՆՆԻՍՅԱՆ
ՀՀԳ գործիչ

Իմ տեսած մարդկանց մեջ կան մի քանիսը, ովքեր շատ մեծ տպավորություն են թողել: Ռաֆայել Արմենակիչը նրանցից մեկն էր: Ճիշտ

ասած՝ կուսակցական պաշտոնյաների վերաբերմամբ որոշ վերապահումներ են ունեցել, համարել են, որ նրանք իշխանանով են, նույնիսկ կաշառակեր եւ որպես անձնավորություն այնքան էլ համակրելի մարդիկ չեն: Ռաֆայել Արմենակիչը կարողացավ իմ մեջ կոտրել այդ կարծրատիպը: Նա կարողացավ ինձ ապացուցել, որ ոչ թե ամեն ինչ պաշտոնով է պայմանավորված, այլ մարդկային նկարագրով, որ կարող են լինել լավ շրջկոմի քարտուղար, լավ թագավոր, կարող են լինել ոչ կաշառակեր դատավոր ու դատախազ: Եվ ամենակարեւորը՝ նրա մարդկային հատկանիշները բարձր էին, այնքան բարձր ու այնքան տպավորիչ, որ իմ հետագա կյանքում մեծ ազդեցություն թողեցին:

Գիտե՞ք՝ եթե փորձեմ գնահատական տալ, թե ինչով է մարդը տարբերվում կենդանուց, ապա կտեսնեմ, որ ի կամ մի քանի որոշիչ հատկություններ, որոնցից կարելորդ մեկն է՝ տալիս ես շատ հաճույք ստանում, թե՞ վերցնելիս: Ռաֆայել Արմենակիչը տալիս էր եւ հաճույք ստանում: Հարստություն չէր կուտակել, այսինքն՝ ցույց էր տալիս, որ անհատական եւ հավաքական շահերի հավասարակշռությունն իսկապես գոյություն ունի: Նրա ուսանելի հատկանիշներից մեկն էլ այն է, որ ընդունում էր ավելի կարեւոր արժեքներ, որոնց համար կարող էր իր կյանքը տալ. հայրենիք, ազգ, Աստված, ընտանիք, մի խոսքով դավանում էր համամարդկային արժեքները: Ռաֆայել Արմենակիչը մեր ազգի նվիրյալներից էր, եւ շատ եմ ցավում, որ տեսական ընդմիջումից հետո վերադառնալով Հայաստան, այլեւս նրան կենդանի չտեսա:

«Արմենիա» հեռուստաընկերություն, 2001թ., կարծիքները գրի առավ Վահրամ Օրբելյանը

Կապան, փոփոխական հարկերով բնակելիներ:

ԱՐԽԻՎ

ԸՍՏ «ՊՂՆՁԻ

Հայկական ՍՍՀ գիտությունների

Նոյեմբերի 11-ին 344 Ղափանի շրջկոմի նիստերի ղահլիճում իր աշխատանքն սկսեց Հայկական ՍՍՀ գիտությունների ակադեմիայի արտագնա սեսիան՝ նվիրված Սյունիքի բնական պաշարների հետազոտման, օգտագործման խնդիրներին: Մասնակցում էին գիտությունների ակադեմիայի ակադեմիկոսներ, ՀՍՍՀ մի-նիստեր, գերապետությունների ու կազմակերպությունների, Ղափանի, Քաջարանի, Ազարակի, Դաստակերտի լեռնահանքային ձեռնարկությունների ղեկավարներ, ինժեներա-տեխնիկական, կուսակցական, սովետական աշխատողներ:

Սեսիան ներածական խոսքով բացեց ՀՍՍՀ գիտությունների ակադեմիայի փոխպետգործնա, ակադեմիկոս Ս.Մերգելյանը: Նա ասաց.

Հայկական ՍՍՀ գիտությունների ակադեմիայի ներկա սեսիան, որին մասնակցում են հանրապետության մեծ թվով խոշոր գիտնականներ, արդյունաբերության եւ մյուս ճյուղերի շատ ղեկավար աշխատողներ, խթան կհանդիսանա Սյունիքի լեռնահանքային արդյունաբերության զարգացման համար: Ինչպես այստեղ տեղի ունեցած առաջին արտագնա սեսիան է մեծ նշանակություն ունեցել, այնպես էլ այս սեսիան մեծ օգուտ կտա ընդհանուր գործին: Մեր հանրապետության գիտնականները նոր ուժով, նոր գործերով են ձեռնամուխ եղել առաջարկված ակտուալ եւ կարելու խնդիրների կատարմանը: Այժմ, քան ընթացիկ, տեխնիկական պրոգրեսը կապվում է արտադրական գործունեության հետ, լայն կիրառում են ստանում գիտատեխնիկական նվաճումները: Մեծ են մեր գիտնականների, ինժեներատեխնիկական աշխատողների անելիքները, խնդիրները նաեւ գունավոր մետալուրգիայի ասպարեզում: Իսկ հանրապետության գունավոր մետալուրգիայի ծանրակշիռ տեղամասը Սյունիքն է: Օգտակար համաձոնորով հարուստ է Սյունիքի ընդերքը: Անտարակաստ

գիտությունների ակադեմիայի այս արտագնա սեսիան կօգնի օգտակար հանձնարարների նոր պաշարների հայտնաբերման ու հետազոտման աշխատանքների ծավալմանը, նոր թափ կտա էներգետիկային, ընդհանուր առմամբ էկոնոմիկական կյանքին: Շատ են Սյունիքի աշխատանքային ռեսուրսները, ռեզերվները: Հարկավոր է ուղիներ գտնել դրանց լավ, ավելի ռացիոնալ, արդյունավետ օգտագործման համար:

Մեր սեսիային ներկա գիտնականները, մասնագետները, բոլորը, վստահ են, ակտիվ մասնակցություն կունենան հարցերի քննարկմանը, արտագնա սեսիայի աշխատանքը հաջողությամբ, արդյունավետ ավարտելու գործին:

Թույլ տվեք գիտությունների ակադեմիայի նախագահության, գիտնականների, սեսիային հրավիրված ընկերների անունից շնորհակալություն հայտնելու Ղափանի ղեկավարությանը մեր աշխատանքի, մեզ համար լավ պայմաններ ստեղծելու համար:

Ողջույնի խոսքով հանդես եկավ 344 Ղափանի շրջկոմի առաջին քարտուղար Ռ.Մինասյանը: Նա ասաց.

Կուսակցության շրջանային կոմիտեի, աշխատավորների դեպուտատների շրջանային ու քաղաքային սովետների, Ղափանի ողջ աշխատավորության անունից ողջունում են հայ գիտնականներին, ձեզ՝ սեսիայի բոլոր մասնակիցներին, հաջողություններ ցանկանում արտագնա սեսիայի աշխատանքին: Մենք լի ենք երախտագիտությամբ, որ երկրորդ անգամ է Հայաստանի գիտությունների ակադեմիայի արտագնա սեսիա հրավիրվում Ղափանում: Այս սեսիան եւս գիտությունների եւ արտադրության կապի կոնկրետ դրսեւորումներից մեկն է եւ իր մեծ ավանդը կունենա Սյունիքի էկոնոմիկայի ու տնտեսության մյուս ճյուղերի զարգացման գործում: Դրանում մեզ համոզում է այն, ինչ ստացել ենք ակադեմիայի առաջին արտագնա սեսիայից հետո: Իսկ ձեռք բերածը, հաջողությունները մեծ են: Առաջին արտագնա սեսիան Ղափանում տե-

ղի ունեցավ 1965 թվականին: Անցած տարիներին, ութերորդ հնգամյակում զգալի աշխատանքներ են կատարվել, շրջանի արդյունաբերությունը ծամկետից 48 օր շուտ է զեկուցել հնգամյա պլանի կատարման մասին, շահագործման են հանձնվել պլանի հանձնարարային կոմբինատի նոր հարստացուցիչ ֆաբրիկան, նոր կարողությունները, լուսատեխնիկական գործարանը, թռչնաֆաբրիկան, ավելի քան 2 հարյուր կիլոմետր ճանապարհ, շատ արդյունաբերական, կուլտուր-կենցաղային օբյեկտներ: Ղափանում ծնունդ են առել գիտական օջախներ գիտությունների ակադեմիայի հարմարվող համակարգերի լաբորատորիան, երկրաբանության ինստիտուտի մասնաճյուղը, որոնք եւ լավ հեռանկարներ են խոստանում:

Ապա ընկ. Մինասյանը խոսեց այն խնդիրների մասին, որոնց լուծման շնորհիվ հնարավոր կլինի Ղափանում նոր թափ հաղորդել լեռնահանքային արդյունաբերության զարգացմանը:

Գործին շատ կօգնեն եւ անհրաժեշտ են, - ասաց նա, - կոմպլեքսային մշակում, նախագծերի կորոզիցիան, պաշարների, լեռնահետախուզման շրջանակների ընդարձակում, արտադրության ավարտուն ցիկ, մետալուրգիական արտադրություն, մեծ Քաջարանի նախագծի իրագործման արագացում:

Ղափան մտան մի խումբ պիոներներ եւ թարմ ծաղկեփնջեր մատուցեցին նիստի նախագահության անդամներին:

ՀՍՍՀ արդյունաբերության զարգացումը ինժեներող հնգամյակում եւ Սյունիքի տնտեսական շրջանի դերն այդ ասպարեզում՝ զեկուցումով հանդես եկավ Հայկական ՍՍՀ մինիստրների սովետի նախագահի առաջին տեղակալ, հանքաբանական գիտությունների դոկտոր Ս.Սովակոյանը:

Արդյունաբերությունը մեր հանրապետության տնտեսության գլխավոր, առաջատար ճյուղն է, - ասաց նա, - նրա աճը նոր հնգամյակում

ամենաբարձր կլինի Միության մեջ: Դրա համար կան անհրաժեշտ նախադրյալներ: Մեր արդյունաբերությունն ունի զարգացման բարձր տեմպ, տեխնիկական բարձր մակարդակի վրա է, կապը սերտ է երկրի բոլոր կարեւորագույն էկոնոմիկական շրջանների հետ: Դրա շնորհիվ է, որ 1961-1971 թվականներին, մոտավորապես 10 տարում արդյունաբերական արտադրանքն աճել է 2.7 անգամ: Արդյունաբերության, տնտեսության մյուս ճյուղերի վերելքը պայմանավորված է գիտատեխնիկական հագեցվածությամբ, բնակչության աճով: Մեր հանրապետության բնակչության թիվը 1920 թվականին 720 հազար էր, իսկ 9-րդ հնգամյակի վերջում կհասնի 2 միլիոն 800 հազարի: Հարուստ է հանրապետության ընդերքը: Դա եւ տեխնիկական բավականաչափ զինվածությունը հնարավորություն են տալիս շարունակ բարձր պահելու արդյունաբերության զարգացման տեմպերը, նոր արտադրատեսակներ արտահանելու բազմաթիվ երկրներ: Օրինակ՝ մեր հանրապետությունում 80 ձեռնարկությունների 180 անուն տարբեր տեսակի իրեր, արտադրանք են արտահանվում 70-75 երկրներ: Արտահանվող արտադրանքի 50 տոկոսը պատկանում է մեքենաշինությանը, դրա մեջ մտնում են էլեկտրոնային հաշվիչ մեքենաներ, սարքեր:

Մեր հանրապետությունում, - ասաց ընկ. Սովակոյանը, - արտադրողական ուժերը կենտրոնացված են այնտեղ, որտեղ կան դրանց զարգացմանը նպաստող ռեսուրսներ: Արդյունաբերական արտադրության աշխատանքներ: Արդյունաբերության զարգացումը, բնակչության աճն ակնհայտ են նաեւ Սյունիքում: Օրինակ, եթե 1926 թվականին Ղափան քաղաքի բնակչությունը հաշվվում էր 2600 մարդ, ապա այժմ այդ թիվն անցնում է 30 հազարից: Կան եթե երկու-երեք տասնյակ տարի առաջ Քաջարանում ապրում էր 500-

600 մարդ, ապա այժմ Քաջարան քաղաքի բնակչությունը կազմում է մոտավորապես 12 հազար մարդ:

Սյունիքում հիմնական խնդիրներից մեկը էներգետիկայի կայուն ու մեծ բազայի ստեղծումն է: Դա իրագործվում է: Ընդհանուր առմամբ՝ հանրապետության էներգետիկական մեծ առաջընթաց կունենա նոր հնգամյակում, նրա կարողությունը կաճի մեկ միլիոն 836 հազար կիլովատով... Իսկ անցած 50 տարում այն կազմել է մեկ միլիոն 700 հազար կիլովատ: Էներգետիկայի բազայի աճի համարյա կրկնապատկումը կկատարվի ի հաշիվ ջերմային ու ստոմային էներգիայի: Հանրապետության արդյունաբերության գլխավոր ճյուղը մեքենաշինությունն է, որի արտադրանքը մեծ պահանջարկ ունի երկրում: Էլեկտրատեխնիկական, սարքաշինական եւ դազափաշինական արտադրանքով հանրապետությունն առաջնակարգ տեղ է գրավում Միության մեջ: Նախատեսված է նոր հնգամյակում մեքենաշինության արտադրանքն ավելացնել 90 տոկոսով: Հնգամյակում մեծ զարգացում կունենան նաեւ գունավոր մետալուրգիան, քիմիական արդյունաբերությունը, շինարարական իրերի արտադրությունը, բեթե եւ սննդի արդյունաբերությունը, տնտեսության մյուս ճյուղերը:

Անդրադառնալով հանրապետության արդյունաբերության զարգացման ասպարեզում Սյունիքի ունեցած մեծ դերին՝ զեկուցողը ասաց.

Տեղած ռեսուրսների համեմատ դեռ շատ բան է սպասվում: Նոր հնգամյակում պետք է ավարտվի Որոտանի կասկադի գործարկումը, որը հնարավորություն կտա ստանալու մեծ քանակությամբ էլեկտրաէներգիա: Դրան զուգընթաց՝ երեք ջրամբարների ջուրը կօգտագործվի՝ ոռոգելու շուրջ 12 հազար հեկտար հող: Մեքենաշինությունը մուտք է գործել եւ զարգանում է Սյունիքի շրջաններում՝ Գորիսում, Սիսիանում, Ղափանում, Մեղրիում, քիմիական արդյունաբերության առաջնելը Շիմուկայի ռեսուրսները կոչվաների գործարանը, տարեկան կտա

Նոյեմբերի 12-ին իր աշխատանքն էր շարունակում Հայկական ՍՍՀ գիտությունների ակադեմիայի արտագնա սեսիան՝ նվիրված Սյունիքի բնական պաշարների հետազոտման եւ օգտագործման խնդիրներին:

Սեսիայի այդ օրվա նիստում առաջինը հանդես եկավ ՀՍՍՀ գիտությունների ակադեմիայի քիմիայի ինստիտուտի դիրեկտոր, ակադեմիկոս Ս.Մանվելյանը, որի զեկուցումը նվիրված էր «Հումքի կոմպլեքսային վերամշակումը» թեմային: Նա համագամորդեն պատմեց այն աշխատանքների մասին, որ իրենց ինստիտուտի կողմից Քաջարանի Լեհիցի շքանշանակիր պղնձամոլիբդենային կոմբինատի մարդկանց հետ համագործակցված կատարում է հանքահարստացման

տեխնոլոգիական պրոցեսների կատարելագործման, արտադրության արդյունավետությանը նպաստող միջոցառումների իրականացման ասպարեզում: Այդ նպատակով ինստիտուտն արդեն 3-րդ ամիսն է, ինչ ֆլուտատորներին մատակարարում է համապատասխան քանակությամբ լուծույթ, որը պրակտիկայում լավ քննություն է բռնում:

Նոր լուծույթի անհրաժեշտությունը բխում է նրանից, - ասաց ակադեմիկոս Ս.Մանվելյանը, - որ Քաջարանի պղնձամոլիբդենային կոմբինատն ունի բազմապիսի հանքատեսակներ, վերջինիս պահանջներին համապատասխան էլ պետք է մատակարարել հանքաքարերի վերամշակմանը նպաստող լուծույթ, որը համապատասխանի պահանջվող տեխնոլոգիային: Ուսումնասիրությունները ցույց են տալիս, - այնուհետեւ ասաց նա, - թե հանքատեսակն ինչ պարունակություն ունի, որ պոչուկներում մնում են օքսիդացած մետաղներ: Մինչդեռ ակտիվ, համատեղ գործունեության ղեկավար է ստանալ ավելի մեծ արդյունք:

«Դաստակերտի հանքավայրի օգտագործման հեռանկարները», - այսպիսին էր Դաստակերտի պղնձամոլիբդենային կոմբինատի գլխավոր ինժեներ Ս.Մարաբայանի զեկուցման թեման: Նա նշեց, որ չնայած իրենց ձեռնարկությունն այնքան էլ նոր չէ, բայց եւ այնպես ինչ-ինչ պատճառներով մինչեւ հիմա դեռ լրիվ կարգով չեն հետազոտվել եւ չեն հաշվարկվել հանքաքարի թե՛ քանակական, եւ թե՛ որակական պաշարները: Կոմբինատի գլխավոր ինժեները խնդիր դրեց ստեղծել երկրաբանական ծանայություն, որը պետք է զբաղվի հանքաքարի պաշարների ուսումնասիրման անհետաձգելի հարցերով: ՀՍՍՀ Մինիստրների սովետի որոշմամբ, - այնուհետեւ ասաց ընկ. Ս.Մարաբայանը, - հնգամյակում պետք է լրիվ վերակառուցվի հարստացուցիչ ֆաբրիկան, հին մեխանիզմները փոխարինել նոր, ժամանակակից մեքենաներով ու սարքավորումներով: Մնում է, որ այդ աշխատանքներն արագացվեն, որպեսզի ձեռնարկության կոնկրետիվը կարողանա երկրին տալ ավելի շատ արտադրանք: Հայկական ՍՍՀ գունավոր մետալուրգիայի վարչության արտադրատեխնիկական բաժնի պետ Ռ.Ա-

ղաբայանի զեկուցումը նվիրված էր «Հանքատեղի տնտեսական գնահատման սկզբունքը» թեմային: Նա, հիմնականում վերլուծման եմբարկելով այդ հարցի վերաբերյալ գոյություն ունեցող մեթոդները, առաջարկեց հանքատեղի տնտեսական գնահատման վրա ազդող գործոնների դասակարգում: Այդ դասակարգման մեջ բոլոր տեսակի գործոնները խմբավորվում են չորս գլխավոր ցուցանիշների մեջ: Դրանք, նախ՝ տնտեսաաշխարհագրական գործոններն են, որոնք ազդում են արտադրության մասշտաբի բոլոր աստիճաններում: Երկրորդ գործոնները, որոնք հատուկ են միայն տվյալ հանքատեղին, դրանց մեջ են մտնում արտադրության կազմակերպման համար անհրաժեշտ բոլոր ծախսերը, կարդյունավետության աստիճանը, կապիտալ ներդրումների չափը եւ նրանց արդյունավետությունը: Եվ վերջապես, ընդհանուր գործոններ, որոնք ունեն ժողովրդատնտեսական նշանակություն:

Հանքատեղի յուրացման հնարավոր ժամկետի մասին խոսելով՝ նա նշեց հիմնական գործոնները, դրանք են կապիտալ ներդրումների

փոխհատուցումը եւ նրանց չափը, տարեկան օգուտների մակարդակը, որոնք ստացվում են պատրաստի արտադրանքի իրացումից, հանքավայրի արդյունաբերական յուրացման ժամկետից: - Այսպիսով, - այնուհետեւ ասաց ընկ. Ռ.Մարաբայանը, - հանքատեղի գնահատման համար կարելու նշանակություն ունի տեղեկությունների լրիվ եւ ստույգ լինելը, որով որոշվում է ապագա ձեռնարկության էկոնոմիկան: Այդ տեսակետից հեղինակի առաջարկած դասակարգումն ավելի լրիվ է ընդգրկում այն բոլոր բազմատեսակ գործոնները, որոնք խթանում են հանքատեղի գնահատման եւ կարող են նպաստել նախատեսվելիք խնդիրների ճիշտ եւ կոմպլեքս լուծմանը:

Հայկական ՍՍՀ Պետպլանի էկոնոմիկայի եւ պլանավորման ինստիտուտի դիրեկտոր, տնտեսագիտական գիտությունների դոկտոր Ս.Արդնցի զեկուցումը «Սյունիքի արտադրատեսակների զարգացման հարցերը» թեմային էր նվիրված: Չեկուցողը մանրամասնորեն լուսաբանեց Սյունիքի արդյունաբերության, քաղա-

ԿՈՒՄԱԿՑԱԿԱՆ ՏՈՄՍԸ` ԶԱՆՈՒՆ

Վարքագրառման փորձ՝ ըստ ականատեսների

ԼԵՎՈՆ ՄԱՐԳԱՐՅԱՆ
Քաջարանի թիվ 1 միջնակարգ դպրոցի տնօրեն

ժարաններ... Ո՞ր մեկը թվարկես, բա երաժշտական ուսումնարանի երգեհոնը, «Յակ-40» ինքնաթիռի «մուտքը» Կապան...

Այժմ կուշտ անհատականություն էր: Ապացույցներ... Խնդրեմ՝ որեւէ մեկը կարող է մեր տարածաշրջանում ցույց տալ 1 քառակուսի մետր տարածք, որ պատկանի 13 տարի շրջան ղեկավարած մարդուն: Գործը հռետտորական է: Գուցե պատճառաբանեն, որ այն ժամանակներում սեփականաշնորհում, թալան չկար... Գոնե ծննդավայր Կավարտում առանձնատուն կառուցեք: «Գլխուտ» կոչվող բնակավայրում փայտաշեն ու խղճուկ տնակ ուներ (երեւի հայրն էր սարքել): Քչով բավարարվող առաջնորդն ամառային հանգիստն անցկացնում էր հիշյալ քողտկում:

Առավոտյան երբեմն-երբեմն ոտքով էր աշխատանքի գնում: Շողորթների ու հացկատակների մի ստվար բանակ էր շարվում ապրելավայրից (մերկայիս մարզպետարանի հարակից շենքը) մինչև շրջված «արժանանալու» քարտուղարական

- Ես լավ գիտեմ Ռաֆիկի մտքի ուժը: Պարզապես, խաղում եմ նյարդերի հետ, ֆիզիկապես պիտի քայքայեմ նրան...

Մի, բարքեր, բարքեր... ճույն հողուցից՝ եւ Քրիստոս, եւ Լեռ...

88-ի Արցախյան շարժման օրերին կոմունալի մինիստրը (ճախարար) Կապանում էր:

Լեռնագործներ մշակույթի պալատին կից հրապարակում հերթական հանրահավաք էր: Մինասյանական վայելչակազմ ոճով՝ հպարտ կեցվածքով, գլուխը բարձր, աջ ուսը ստեպստեպ թեթեակի ցնցելով, հանդարտաբայլ մոտեցավ խոսակողին ու... բազմության միջից սուղոցներ, անվանարկող բառեր ու բառակապակցություններ: Զթողեցին մարդը մի բառ ասի: Այնքան վստահ էր, որ համերկրացիներն իրեն չեն լռեցին: Ակամայից հիշեցի Գրիգորի անմահ պատգամը. «Վարկյան կա, որ խոսելն արժաք, բայց լռությունն է ոսկին»:

Երեւի միշտ չխոսելն էր: Ժողովրդին մեղադրելն անշնորհակալ գործ է... Ոգեւորված բազմությունը երեւի

Ռ. Մինասյանը Կապանի քաղաքային գործկոմի նախագահ (1975-81թթ.) Ալյոշա Փասպարյանի հետ:

«բարիլույսին»: Ընկերական ու մտերմական ներշնչանակներում անշփոթելի ու խոսքաշատ հացերեց էր, արվեստասեր այրը չքնաղ էր թառ նվագում՝ տիրապետելով նվագարանի բոլոր գաղտնիքներին: Ազատ ժամերին շախմատ էր խաղում ու նարդի էր «շրխկացնում»: Գրականակալ է՝ խաղընկերները «...հարկ եղած դեպքում տանուլ էին տալիս...»:

Գանրահայտ դերասան Դավիթ Մալյանն իր հուշերում մատնանշել է. «Ամեն տաղանդ ունի իր նախանձորները: Սարդուկները, ողորմելի մարդուկները...»: Ստոր մարդամեկին դեմ էին տվել պատին՝ «կյառուզիկ» շանորդի, այդ ինչն էր ես գրում մեր Մինասյանի մասին: Վերջինս մոգոնել էր.

ուզում էր նոր դեմք տեսնել, նոր խոսք լսել... անմիջապես իջավ հարթակից ու առանց մի բառ արտասանելու՝ հեռացավ: Ավելորդության զգացումն ամենահասարակումն է: Տեսնես՝ ի՞նչ էր ուզում ասել...

Մոտ տասը տարի բնակարանային տնտեսության մինիստրն էր (ճախարար): Սպիտակի երկրաշարժի դեկտեմբերյան ցնցումները հասցրին Գյումրի: ...Չզացմունքային, լավ հայի սիրտը... 1989-ին հանկարծամահված բոթը վայրկենապես «թափառեց» քաղաքապետը, գյուղեգյուղ, ու ճանաչողներն ափսոսանքի զգացում ապրեցին:

Շնորհավոր ծնունդ... 85-եր դեռ շատ են նշվելու... «Թեկու՛՛» հետմահու...

ՅՈՒՇԻ ՊԱՏԱՌԻԿՆԵՐ

Երբ լույսն անջատում էին...

Նորընծա կոմունիստ էի եւ ավանդույթի ուժով ուշադրության էի առնում ստաժավոր կուսակցականների բարքը: Գնագույները շրջկոմի ու քարտուղարների նկատմամբ պաշտամունքի հասնող ակնածանք ունեին: Կապանա տարեցները չէին բացառում նաեւ ընկ. Մինասյանին, ում, մեծ մասամբ, կոչում էին Ռաֆայել Արմենակիչ...

Եվ Ռաֆայել Արմենակիչը վիճելու առանձնապես ուշադիր էր աշխատանքի եւ կուսակցության վերաբերման նկատմամբ: Գավաքներից հետո երբեմն վաստակաշատներին իր տուն էր հրավիրում, պատվում տիկին Կիկոտրյայի հացաբլիթ ձեռքերով: Շատ-շատերին ընդառաջել ու քաղաքում ապահովել էր բնակարանով: Թերեւս՝ երկարամյա աշխատանքն ու վաստակը մտերմության ինքնաբավ խթանիչներ են, եւ ըստ այդմ՝ տարեցներից ոմանք «հանգիստ չէին տալիս» առաջին քարտուղարին:

Կուլվարչության ու գյուղխորհրդի երկարամյա ղեկավար

Արտեմ Ղազարյանը հարմարավետ բնակարան էր ստացել քաղաքի բարձունքում՝ Շինարարների թաղամասում, եւ ծերունագարդ տարիներն այնտեղ էր անցկացնում: Մի անգամ պատահեց, որ էլեկտրական հոսանքն անջատվեց: Մոմի լույսի տակ Արտեմ պապը մոտեցավ հեռախոսին ու հավաքեց ընկ. Մինասյանի տան համարը.

- Բարիիրկուն, Ռաֆայել Արմենակիչ...

- Արտեմ, դո՛ւ ես այս ուշ ժամին:

- Չէր տանը լույս կա՞:

- Այո՛, այո՛:

- Մեր տանը չկա, - խնդրագին ասաց հին կոմունիստն ու դրեց լսափողը:

Առաջինի անհանգստության իրազեկվելով՝ րոպեներ անց Արտեմ պապի թաղում էին էլցանցի, տնային կառավարչության աշխատողները: Լույսն անջատվել էր մուտքի վահանակից:

ՈՐԲԵՐՏ ԷԶՆԱՆՏԻ

Փորձում էր կարեկից եւ նեցուկ լինել յուրաքանչյուրին

Նրա օրոք շուրջ տասը տարի աշխատեցի շրջկոմում՝ նախ՝ հրահանգիչ, ապա՝ պրոպագանդայի բաժնի վարիչ: Անասիման սիրով իր երկրին նվիրված մարդ էր Ռաֆայել Արմենակիչը, ով առանձնահատուկ ուշադրության էր գրավում Կապանի եւ նրա գյուղերի բարգավաճման գործով: Ռ.Մինասյանի ջանքերով մերժվեց Կապանում ծուլարան կառուցելու առաջարկը: Նրա նախաձեռնությամբ Կապանում բացվեց յոթ գիտահետազոտական լաբորատորիա, կազմակերպվեցին գիտական կոնֆերանսներ՝ նվիրված Կապանի հեռանկարային զարգացմանը, անընդհատ Կապան էր հրավիրում գիտության, մշակույթի նշանավոր գործիչները: «Կապանը չպետք է տարբերվի Միուսյանից՝ քաղաքներից», - այս էր նրա համոզմունքը:

Ի տարբերություն այսօրվա ղեկավարների՝ մարդկանց հետ առանց թիկնազորի եւ այլ «ատրիբուտների» ազատ շրջում էր քաղաքում, գյուղերում, կազմակերպություններում, հնարավորության սահմաններում փորձում օգնել յուրաքանչյուրին:

ՄԻՍԿՈՒ ԶՆՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆ

Բոլորի ցավն իրենն էր համարում

1974թ. դեկտեմբերին Ռաֆայել Մինասյանն անց էր կացնում մեր գյուղի՝ Արծվանիկի հաշվետու ժողովը, անբավարար գնահատելով կուլվարչության աշխատանքները՝ կոլտնտեսականներն ինձ նախագահի թեկնածու առաջադրեցին, հրաժարվեցի: Մինասյանն ասաց. «Եթե կոլտնտեսականները համաձայն են, ուրեմն քեզ կլսեն, պետք է աշխատես, ազատ, մաքուր, ռիսկով աշխատիր, քո թիկունքում կանգնած ենք»:

Նրա ջանքերով նախկին Կապանի շրջանի գյուղերում մեծապես լուծվեց երիտասարդների զբաղվածության խնդիրը: Կապանում եւ Քաջարանում լայն թափ առավ բնակարանային շինարարությունը: Արծվանիկ գյուղում նրա պաշտոնավարման օրոք ավելացավ առանձնատների թիվը, ասֆալտապատվեցին ու լուսավորվեցին փողոցները:

ԶՐԱՆՑ ԶՆՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆ
Արծվանիկի կուլտնտեսության նախագահ 1974-1981թթ.

Կապանի ոգու մարմնացումն էր

Լավ էր ճանաչում Կապանն ու կապանցիներին, սխալն ու սուտը չէր հանդուրժում, սիրում էր աշխատավոր մարդուն, բայց նաեւ անողորմ էր անբան մարդու հանդեպ: Նրա ուշադրության կենտրոնում էին շրջանի ջրամատակարարման հիմնախնդիրները, գիտեր քաղաքի բոլոր ջրատարների՝ հիմնականում արտաքին ցանցերի եւ գլխամասային կառուցվածքների որտեղ լինելը, նույնիսկ ջրատարների թողունակությունը, օրվա կարգավորման ջրամբարների տարողունակները:

Կապանի օգու մարմնացումն էր յին կառուցվածքում վթար տեղի ունեցավ, որի հետեւանքները վերացնելը տեւեց ութ օր: Մինասյանը գրեթե ամեն օր լինում էր Գեղիում: Կարճ ժամանակում մոբիլիզացրեց շինարարներին, մեկ օրվա ընթացքում տեղափոխել տվեց անհրաժեշտ մեխանիզմներ (էքսկավատոր, բուլկոգեր), ապահովեց խողովակներով եւ համապատասխան նյութերով, սննդամթերքով:

Ռաֆայել Մինասյանը շատ էր սիրում իր հայրենի եզերքը: Իմ պատկերացմամբ՝ նա կապանցիների ոգու մարմնացումն էր:

ՅՈՒՐԻ ՉՅՈՒՆԱՇՅԱՆ

ՀՈՒՇԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ

Սկսեցին կառուցվել և մեկը մյուսի հետեւից գործարկվել ավտոնորոգման, երկաթեւորոնե կառուցվածքների, լուսատեխնիկական, սարքաշինական, «Էլեկտրոն» գործարաններ, Քաջարանի ՊՍ կոմբինատի հարստացուցիչ ֆաբրիկայի երկրորդ հերթը, տրիկոտաժի, կոշիկի ֆաբրիկաները, թռչնաֆաբրիկան, կենցաղի տունը, իրականացվեցին կահույքի ֆաբրիկայի վերակառուցման և ընդլայնման աշխատանքներ: Նորաբաց ձեռնարկություններում աշխատանքի տեղավորվեց 5 հազարից ավելի մարդ:

Ռ.Մինասյանը ամենաջերմ հոգատարությամբ էր զբաղվում լեռնագործների և գյուղի աշխատավորների նյութական, կուլտուր-կենցաղային պայմանների բարելավման հարցերով: Նա ջանք չէր խնայում լեռնագործների քաղաքը տեսնելու ավելի նորացված, բարեկարգված, ճարտարապետական ինքնատիպ լուծումներով, ապրելու համար անհրաժեշտ բոլոր հարմարություններով: Ընդլայնվեց ջրամատակարարման ցանցը, շարք մտան առետրական և կենցաղային սպասարկման նոր օբյեկտներ: Ծնունդ առան Զ.Ավետիսյանի, Հայկոժորի, Բաղաբերդի շինարարների թաղամասերը՝ դպրոցներով, մշակույթի և կենցաղային օջախներով: Քաղաքի կենտրոնում կառուցվեցին և շահագործման հանձնվեցին Լեռնագործների մշակույթի պալատը, պոլիկլինիկան, կենտրոնական հիվանդանոցային համալիրը: Կառուցվեց երաժշտական ուսումնարանի չորս հարկանի շենքը՝ հարմարավետ դահլիճով և լսարանով: Հանրապետության վաստակավոր արտիստ, ճանաչված երգեհոնահար, Երեւանի կոնսերվատորիայի պրոֆեսոր Վահագն Ստամբոլցյանը, Ռ.Մինասյանի հրավերով լինելով Կապանում (և ոչ միայն նա), հիացել էր երաժշտական ուսումնարանի շենքային հարմարություններով, և ցանկություն

առաջացավ լավություն անել: Մինասյանի ականջին զգաց, որ Լեռնագործի Մարիինյան թատրոնն ուղում է ազատվել իր երգեհոնից: Երգեհոնահարի ու Ռ.Մինասյանի համառու հետեւողական ջանքերի շնորհիվ այդ եզակի գործիքը տեղափոխվեց և տեղադրվեց երաժշտական ուսումնարանի դահլիճում:

Ռ.Մինասյանը սրտացավ վերաբերմունք ուներ մարդկանց սոցիալ-կենցաղային հիմնախնդիրների հանդեպ: Նրա ամենօրյա հսկողության և աջակցության շնորհիվ բնական զգալի խողովակաշարի անցկացումը Ղափանի շրջանում ավարտվեց մախատեսված ժամկետից երեք ամիս շուտ, և կապույտ կրակը բոցկլտաց կապանցիների օջախներում: Ռ.Մինասյանի տարերքն էր նաեւ գյուղը: Նրա պաշտոնավարման տարիներին տասնյակից ավելի գյուղերում կառուցվեցին դպրոցական շենքեր, ընդլայնվեց հեռախոսային ցանցը: Բարեկարգվեցին և աֆալտապատվեցին գյուղեր տանող ճանապարհները, ինչը հնարավորություն ընձեռեց ամենօրյա կապ հաստատել շրջկենտրոնի և գյուղերի միջև: Ռ.Մինասյանի աջակցությամբ նաեւ գյուղական բնակավայրերում վերխոյացան Մեծ հայրենականում զոհվածների հիշատակը հավերժացնող 46 հուշարձան և հուշարձան-աղբյուրներ:

Ռ.Մինասյանի համառ և հետեւողական աշխատանքի շնորհիվ էր, որ 1965 թվականից սկսեց առանձին չվացուցակով գործել Կապան-Երեւան մարդատար գնացքը: Հանրապետության կառավարությունը և քաղաքացիական ավիացիայի վարչությունը հեշտությամբ չընդունեցին նրա առաջարկը՝ Կապան-Երեւան չվերթում մտցնել «Յակ-40» օդանավը՝ պատճառաբանելով, որ թռիչքուղին չի համապատասխանում այդ օդանավի թռիչքային պահանջ-

ներին: Նա անմիջապես ստանձնեց օդանավակայանի վերակառուցման աշխատանքները: Հրավիրեց շինարարական և տրանսպորտային ձեռնարկությունների ղեկավարներին, նրանց հետ քննարկեց օդանավակայանի վերակառուցման հնարավորությունները: Իսկույն գործի անցան, իսկ աշխատանքի վերահսկողությունը շրջկոմի առաջին քարտուղարը անձամբ վերցրեց իր վրա: Ցերեկը աշխատասեյակում էր, իսկ վաղ առավոտյան և երեկոյան օդանավակայանում: Այս անգամ ևս աշխատանքները իրականացրին անմախառն կարճ ժամանակամիջոցում՝ ընդամենը երեք ամսում: Առաջին պաշտոնական թռիչքը «Յակ-40» ինքնաթիռով իրականացրեց հանրապետության այն ժամանակվա քաղաքացիայի վարչության պետ, փորձառու օդաչու Դմիտրի Աթաշյանը:

...Լսվում է օդանավի հռնոյունը: Բոլորի հայացքները ուղղվում են երկնքին: Բուռն ծավերի և ուռառների թնդունի ներքո «Յակ-40»-ը սահուն վայրէջք է կատարում: Օդանավից իջնում է հրամանատարը, գրկախառնվում Ռ.Մինասյանի հետ: Ապա, մայելով նրա ուրախությունից արցունքոտված աչքերին, ասում է. «Հիանալի է, կեցցես, Դուք հաղթեցիք, Ռաֆայել, «Յակ»-ը Ձեզ մվեր»: Հաճելի է տեսնել օդանավի իրականացրեց անձնակազմի մյուս անդամների հետ Ռ.Մինասյանի սրտառուչ հանդիպումը, գրկախառնվելը: Որպիսի ցնծություն, ուրախություն: Նրանք լուսանկարվեցին արծաթաթույր օդանավի ֆոնին: Դա 1971թ. ամռանն էր:

Ռ.Մինասյանը, ի բարոություն Կապանի, գործնական հարաբերություններ էր հաստատել տարբեր մախարարությունների, գերատեսչությունների, կազմակերպությունների ղեկավարների հետ: Նրանց շրջապատում վայելում էր հարգանք ու հեղինակություն: Անզանհատելի էին

Ռ.Մինասյանի մարդկային հատկանիշները: Անչափ հյուրասեր էր: Նրա հրավերով Կապան եկան աշխարհահռչակ գրող Վիլյամ Սարոյանը, հայ ժողովրդի պանծալի զավակ, Խորհրդային Միության կրկնակի հերոս, մարշալ Հովհաննես Բաղրամյանը, հանրապետության անվանի գրողներ, արվեստագետներ: Նրա նախաձեռնությամբ շրջկենտրոնում տեղադրվեց ազգային-ազատագրական պայքարի հերոս Դավիթ Բեկի հուշարձան-կոթողը: Լեռնագործների մշակույթի պալատի բացման օրը առաջին անգամ Կապանում բեմադրվեց Արմեն Տիգրանյանի «Անուշ» օպերան Երեւանի Ա.Սպենդիարյանի անվան օպերայի և բալետի ազգային ակադեմիական թատրոնի անձնակազմի մասնակցությամբ:

Ռ.Մինասյանի ուսերին ծանրացան 1968թ. Քաջարանի պատուհասած երկրաշարժի հետեւանքների վերացման դժվարին ու պատասխանատու աշխատանքները: Անհրաժեշտ էր բարձրացնել խուճապի մատնված բնակչության ոգին, վերականգնել բնականոն կյանքը: Նրա կազմակերպչական ունակությունները բավարար էին հաջողությամբ լուծելու բարդագույն խնդիրները: Երեք օրվա պարապուրդից հետո Քաջարանի պլանմանլիքդեմային կոմբինատի հարստացուցիչ ֆաբրիկան և ճուպանուղին սկսեցին գործել մախկինի պես, դպրոցներում վերսկսվեցին պարապմունքները, մեկը մյուսի հետեւից սկսեցին աշխատել արդյունաբերական ձեռնարկությունները, մեքենաները բարձուն վերականգնման համար մախատեսված շինանյութերը, ժամանակավոր կացարանները: Այդ բոլորի կազմակերպիչն էր աշխատասեյակում չէր լինում. նա կան Քաջարանում էր, կան Կապա-

նում՝ կոմբինատի բեռնաթափման բազայում:

1978թ. Մինասյանը նշանակվեց Հայկական ԽՍՀ բնակարանային-կոմունալ տնտեսության մախարար: Այդ պատասխանատու պաշտոնում ևս ակտիվ գործունեություն ծավալեց հանրապետության շրջաններում, բնակարանային շինարարության զարգացման, կենցաղային ծառայության բարելավման, քաղաքների ավանների բարեկարգման և կանաչապատման ուղղությամբ: 1988թ., երբ աշխարհավեր երկրաշարժը փլատակների վերածեց Հայաստանի 1/3 մասը, նա շտապեց աղետի գոտի՝ ղեկավարելու շինարարական-վերականգնողական աշխատանքները: Ազգասեր անձնակազմի պիտղ չդիմացավ՝ երկրաշարժի պատճառած վերքերը և Սումգայիթում, Բաքվում, Կիրովաբադում իր հայրենակիցների եղեռնը տեսնելով: Այն դարպեց բաբախել 1989թ. հունվարի 10-ին:

Ռ.Մինասյանը 1965թ. ՀԿԿ Կենտկոմի անդամ էր, վերջին չորս գումարումների Հայկական ԽՍՀ Գերագույն խորհրդի պատգամավոր: Մասնակցել է ԽՍՀ 23-րդ համագումարին: Վստահված բոլոր պատերում լիովին արդարացրել է իրեն դրսեւորելով բարձր պատասխանատվություն, սկզբունքայնություն, սրտացավություն մարդկանց հոգսերի հանդեպ: Բարձր են գնահատվել Ռ.Մինասյանի ծառայությունները հայրենիքի հանդեպ: Պարգևատրվել է Լեռնի, Աշխատանքային կարմիր դրոշի երեք, Ժողովուրդների բարեկամության, «Պատվո նշան» շքանշաններով, մի շարք մեդալներով ու պատվոգրերով:

Կյանքից բոլորովին անժամանակ հեռացավ Ռաֆիկ Մինասյանը՝ երկրին ու սերունդներին թողնելով բարի հիշատակ և նույնքան բարի ամուս: Սեզ մնում է պահպանել նրա հիշատակը և ջերմանալ նրանով: ■

ՍՄԿԿ անդամ է 1946 թվականից: Աշխատանքային գործունեությունը սկսել է վաղ տարիքից: 1942-1949թթ. աշխատել է Ղափանի պլանմանային կոմբինատում որպես փականագործ, մեքենավար և նորմավորող: Այնուհետեւ առաջ է քաշվել ՀԿԿ Ղափանի շրջկոմի հրահանգիչ: 1951-1954թթ. սովորել և ավարտել է ՀԿԿ կենտկոմին առընթեր կուսակցական դպրոցը: Ղափանի կուսշրջկոմի կազմիրահանգչական բաժնի վարիչ աշխատելուց հետո, 1956թ. ընտրվել է Քաջարանի պլանմանային կոմբինատի կուսկոմիտեի ազատված քարտուղար: Նույն տարիներին հեռակա կարգով ավարտել է պետական համալսարանի տնտեսագիտական ֆակուլտետը:

ՍՄԿԿ կենտկոմին առընթեր կուսակցական բարձրագույն դպրոցն ավարտելուց հետո աշխատել է ՀԿԿ կենտկոմի կուսակցական բաժնի պատասխանատու կազմակերպիչ, իսկ 1965թ. ընտրվել է Ղափանի կուսշրջկոմի առաջին քարտուղար, որտեղ և աշխատել է մինչև 1978թ.: Այդ պոստում աշխատած երկար տարիներին ևս լիովին դրսեւորվեցին Ռ.Մինասյանի կազմակերպչական ունակությունները: Նա մեծ ջանքեր գործադրեց լեռնագործների քաղաքի կառուցապատման և շրջանի աշխատավորների առջեւ դրված սոցիալ-տնտեսական խնդիրների կենսագործման բնագավառում: 1978-ին նշանակվելով Հայկական ԽՍՀ բնակարանային-կոմունալ տնտեսության մինիստր՝ նա այստեղ ևս ակտիվ գործունեություն ծավալեց հանրապետության շրջաններում բնակարանային շինարարության

զարգացման, կենցաղային ծառայության հուսալիության բարձրացման, քաղաքների և ավանների բարեկարգման և կանաչապատման ուղղությամբ: Ռ.Մինասյանը մտահոգությամբ զբաղվում էր երկրաշարժի հետեւանքների վերացմամբ: Ռ.Մինասյանը 1954 թվականից ՀԿԿ կենտկոմի անդամ է, VII-IX գումարումների Հայկական ԽՍՀ գերագույն խորհրդի պատգամավոր:

Կուսակցության կողմից իրեն վստահված բոլոր պոստերում նա արդարացրել է իրեն՝ դրսեւորելով բարձր պատասխանատվություն, սկզբունքայնություն, սրտացավություն աշխատավորների հոգսերի նկատմամբ: Կուսակցությունը և կառավարությունը բարձր են գնահատել նրա ծառայությունները: Նա պարգևատրվել է «Աշխատանքային կարմիր դրոշի» երեք, «Ժողովուրդների բարեկամության», «Պատվո նշան» շքանշաններով և մի շարք մեդալներով:

Սկզբունքային կոմունիստի, մվիրված աշխատողի, ազնիվ ընկերոջ հիշատակը ընդմիշտ կմնա մեր սրտերում: Այս մահախոսականի տակ դրված են Հայաստանի կոմկուսի կենտկոմի և կառավարության 29 ղեկավարների ստորագրությունները:

Ինձ համար մեծ ուրախություն է, որ որդիս՝ Աշոտը, ու Ռաֆիկ Մինասյանի որդի Աշոտը մտերիմ ընկերներ են դարձել, իրար հետ սերտ կապ են պահպանում: Թող Աստված հովանի լինի իմ պաշտելի ընկերոջ՝ Ռաֆիկ Մինասյանի երեխաներին ու թոռներին:

Փետրվար 2006թ.

Ռ.Մինասյանը համերկրացիների հետ:

ԳԵՐԴԱՍՏԱՆ

ՍՈՒՄԱՆՆԱ ՄԻՆԱՍՅԱՆ. «Կապանը նրա համար հայրենիք էր, որի հանդեպ արտակարգ սեր ուներ»

«Այունյաց երկիր» թերթի գլխավոր խմբագիր Սամվել Ալեքսանյանի հարցազրույցը Ռաֆայել Մինասյանի դստեր՝ մոսկվայաբնակ Սուսաննա Մինասյանի հետ:

– Տիկին Սուսաննա, արդեն տեղյակ եք, որ Կապանի քաղաքապետ Արտուր Աթայանի նախաձեռնությամբ «Այունյաց երկիր» թերթը փորձում է առաջին անգամ ներկայացնել Ռաֆայել Մինասյանի կյանքն ու գործը: Ձեր վերաբերմունքը:

– Մեր ընտանիքի կողմից խորին շնորհակալություն եմ հայտնում բոլոր նրանց, ովքեր 23 տարի անց հիշում եւ հարգանքի տուրք են մատուցում հայրիկիս:

– Ռաֆայել Մինասյանի կյանքին ու գործունեությանն առնչվող գրեթե բոլոր հարցերին հասցրել ենք տեղեկանալ և անհրաժեշտ նյութեր հավաքել կամ պատրաստել: Կան հարցեր, սակայն, որ կարող ենք քննարկել միայն ընտանիքի ներկայացուցչի հետ, ինչի համար եւ ձեռնարկել ենք սույն զրույցը: Այդ առումով կուզենայինք, նախաժամաք, իմանալ Մինասյան գերդաստանի մասին՝ որտեղից է սկիզբ առնում, ովքեր են նախնիները: Վահրամ Խաչատրյանը «Գրառումներ հանքաշխարհում» գրքույկում, օրինակ, շատ համառոտ խոսք է ասում Ռ.Մինասյանի հոր և հորեղբոր՝ Արմենակ և Վաղարշակ Մինասյանների մասին, ովքեր հանքաշխարհի մարդիկ էին, մեկնեցին Մեծ հայրենական ճակատներ, բայց շատերի պես չվերադարձան: Խնդրեմ, Մինասյան գերդաստանի մասին:

– Պապս՝ Արմենակ Դավթի Մինասյանը, Մեծ հայրենական պատերազմի առաջին օրերին մեկնեց ռազմաճակատ և մեկ տարի անց զոհվեց Կուրսկի աղեղում. Կերչում զոհվեց նրա միակ եղբայրը՝ Վաղարշակ Մինասյանը: Հայրս, լինելով հինգ երեխաներից ավագը, 15 տարեկանում գերազանց ավարտելով դպրոցը, դարձավ ընտանիքի միակ կերակրողը՝ աշխատանքի ընդունվելով լեռնահանքային կոմբինատում:

– Մի քանի խոսք, խնդրեմ, Ռաֆայել Մինասյանի ընտանիքի մասին, ովքեր կան, և որտե՞ղ են նրա ժառանգները:

– Հայրս ձգտում էր հնարավորինս շատ շփվել մեզ հետ և ըստ ընտանեկան ավանդույթի, որտեղ էլ լինեք, ամառվա մեկ ամիսը ես եւ եղբայրներս՝ մեր երեխաներով, հավաքվում էինք իր հարկի տակ: Եվ դա տոն էր բոլորիս ու հատկապես իր վեց թոռների համար, ովքեր հե-

տազայում ստացան բարձրագույն կրթություն, իրենց տեղը գտան կյանքում: Այսօր ապրում եւ աշխատում են Երևանում, Ռուսաստանում, Եվրոպայում: Հայրիկս առայժմ ունի վեց ծոռ, հուսով եմ, որ նրա լավագույն զենքերը երբեւէ կերեւակվեն նրանց մեջ:

– Կապանը ներկայիս տեսքը, կարելի է ասել, ծեռք է բերել նրա ղեկավարման ժամանակաշրջանում: Մեր օրերի համար հետաքրքիր հարց ենք տալիս՝ Ռ.Մինասյանի ընտանիքն ի՞նչ ունի հիմա Կապանում՝ շենք, շինություն, սեփականություն...

– Կավարտում, ավելի ճիշտ Գիլիտում, ունենք Արմենակ պապի ստեղծած այգի: Իմ հայրը Կապանում սեփականություն չի ունեցել, բայց երազում էր, որ թոշակավորվելուց հետո կքնակվի Կապանում: Եղբայրս տուն ունի, ես՝ բնակարան եւ փոքրիկ հողամաս:

– Ռաֆայել Մինասյանի վերջին հանգրվանը դարձավ Երեւանը, ո՞ր գերեզմանում է թաղված:

– Հայրս հանգրվանվել է Թոխմախի կառավարական պանթեոնում, որտեղ ամփոփված են հայ ազգի լավագույն զավակները:

– Ընդունված կարծիք կա, որ Ռաֆայել Մինասյանն ու Կարեն Դեմիրճյանն անձնական մտերմություն են ունեցել, ընկերներ են եղել, կուսակցական դպրոցում ուսանել են միասին... Ի՞նչ կասեք երկու այդ գործիչների ընկերության և բարեկամության մասին:

– Հայրս եւ Կարեն Դեմիրճյանը մտերմացան Մոսկվայում ուսանելու տարիներին: Բնությունը զարմանալիորեն շրայլ կարողություններով էր ձեւակերտել երկու մեծ անհատականություններին, որոնց մտերմությունն ու համագործակցությունը շարունակվեցին շուրջ 40 տարի: Եվ նրանց գործունեության արդյունքն էր, որ Խորհրդային Միությունում լճացման տարիներին Հայաստանը

Քաջարանի պրոֆիլակտորիա, Ռ.Մինասյանն ընտանիքի անդամների հետ, հուլիս 1976թ.:

եւ հատկապես Կապանը ապրեցին բուռն զարգացում բոլոր բնագավառներում: Դեմիրճյանի պաշտոնական այցերը Կապան ավարտվում էին մեր տանը՝ մտերմիկ մթնոլորտում:

– Ասում են նաեւ, որ Ռաֆայել

Մինասյանը հյուրասեր, ավանդապաշտ ընտանիք է ունեցել և հաճախ է իր հարկի տակ ընդունել կուսակցական, պետական նշանավոր գործիչների, ճանաչված մտավորականների: Հետաքրքիր է, ո՞ւմ եք հիշում նշանավոր գործիչներից, որ

հյուրընկալվել են Ձեր օջախում: Ի՞նչ հետաքրքիր դրվագներ կարող եք պատմել հայրիկի և նրանց առնչությունների մասին:

– Հայրս շատ հյուրասեր էր: Մեր տանը հյուրընկալվել են Արամ Խաչատրյանն ու Չեքիջյանը, Վիլյամ Սարգսյանն ու Սերո Խանգաղյանը, Վիկտոր Համբարձումյանն ու Սերգեյ Մերգելյանը, Հովհաննես Բաղդասյանն ու Ջարուխի Դյուլխանովան, Քեոսայանն ու աշուղ Աշուղը, Հայաստանի օպերայի և բալետի թատրոնի ողջ կոլեկտիվը: Եվ այդ շարքը կարելի է անվերջ շարունակել: Շնորհիվ Աթաշյանի հետ ունեցած անձնական հարաբերությունների՝ ստեղծվեց օդանավակայանը, Թումանյանի հետ կապերի շնորհիվ՝ «Էլեկտրոն» գործարանը, Ամիրյանի հետ կապերի շնորհիվ՝ լուսատեխնիկական գործարանը, Ղանդիլյանի հետ կապերի շնորհիվ՝ «Ջանգեզուր» գնացքը: Հազվագյուտ երգեհոնը Լենինգրադից հասցվեց Կապան եւ այլն:

– Պետական որեւէ գործի համար շատ կարեւոր է ընտանիքի զորակցությունը: Ռաֆայել Մինասյանը դժվար թե այդչափ նվիրվեր կապանցուն ու Կապանի կառուցմանը, եթե մշտապես չունենար ընտանիքի աջակցությունը: Ընտանիքն էլ, կարծում ենք, եւ լավ օրերին, եւ դժվարին պահերին նեցուկ է եղել նրան: Լավ օրերի մասին շատ թե քիչ գիտենք: Կուզենայինք նաեւ իմանալ, թե ինչ դժվարին իրավիճակներում է նա հայտնվել՝ իր

Կապանի Գ.Նժդեհի (նախկինում՝ Օրջոնիկիձեի) փողոցի 8-րդ շենքի 2-րդ հարկի 17 բնակարանում էր 1963-78թթ. բնակվել Ռաֆիկ Մինասյանը:

ՀԻՇԱՏԱԿԻ ՀԱՎԵՐԺԱՑՈՒՄ

ՀՈՒՇԻ ՊԱՏԱՌԻԿՆԵՐ

Ռաֆայել Մինասյանի փողոցը

Վերջին տասնամյակում քայլեր են արվել Ռաֆայել Մինասյանի հիշատակը հավերժացնելու ուղղությամբ: Հաշվի առնելով Կապան քաղաքի կառուցապատման, քաղաքի տնտեսության և հատկապես լեռնահանքային արդյունաբերության զարգացման գործում ունեցած ակնառու ծառայությունները՝ Կապանի քաղաքային համայնքի ավագանին 2000թ. ապրիլի 5-ին որո-

շում է կայացրել Լեռնագործների փողոցը «Ռաֆայել Մինասյանի փողոց» վերանվանելու մասին: Կապանի նախկին շրջանի ղեկավարի ամուսնուհի փողոցը ընդգրկում է Լեռնագործների փողոցի Դավիթ Բեկ հրապարակից մինչև Լեռնահանքեր քաղամասի հատվածը, ինչպես նաև Կավարտ գետի ձախ ափին կառուցված բնակելի գոտին:

Ծննդավայրի կրթօջախը՝ Ռաֆայել Մինասյանի անվամբ

Բնակավայրն այդ՝ Կավարտ, հիշատակվում է Անահիտ Շիրակացու «Աշխարհացույցում», տեղանուն, որ անհնչյունափոխ հասել է մինչև մեր օրերը: 1920-ին Գարեգին Նժդեհը գյուղի եկեղեցում օձվել է որպես Լեռնահայաստանի սպարապետ: Լույսը անհիմն է գյուղի դպրոցը: 1991-ին յոթնամյա ընդմիջումից հետո վերաբացվեց գյուղի կրթօջախը, հաջորդ տարվանից՝ միջնակարգի կարգավիճակով:

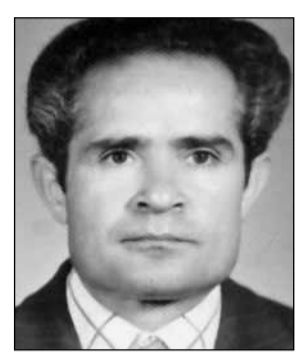
Լուսանկարը՝ Գ. Մանուկյանի

2001 թվականի սեպտեմբերին դպրոցը, որտեղ նախնական կրթություն է ստացել Ռաֆայել Մինասյանը, կոչվեց նրա անվամբ: Անվանակոչության արարողությանը մասնակցում էին Սյունիքի մարզպետը, Կապանի քաղաքապետը, Ռաֆայել Մինասյանի հարազատները, հյուրեր: Կրթօջախի տնօրեն Լեւոն Սարգսյանը հավուր պատշաճի ներկայացրեց Մինասյան մարդու և Մինասյան գործի կյանքի ուղին: Իսկ մարզպետարանի կրթության վարչության պետը հրապարակեց կրթօջախի անվանակոչման մասին մարզպետի որոշումը: Օրվա բանախոսներն իրենց ելույթներում ընդգծեցին այն միտքը, որ ինչպես ներկա, այնպես էլ գալիք սերունդներն իրենց մտապատկերում կունենան Ռաֆայել Մինասյանի լուսավոր կերպարը և այդ կերպարով դաստիարակված՝

նոր էջեր կգրեն մեր հայրենիքի պատմության մեջ: Երախտագիտության խոսք ասացին Ռաֆայել Մինասյանի մերձավորները՝ համոզվումք հայտնելով, որ կրթօջախի մանկավարժներն ու սաները բարձր կպահեն իրենց հայրենակցի անունն այսօր: Պետական և քաղաքական գործչի անունը կրող թիվ 11 միջնակարգ դպրոցում (տնօրեն՝ Նելլի Կոստանդյան) այսօր սովորում է 46 աշակերտ, որոնց կրթության և դաստիարակության գործով զբաղ-

ված է 18 մանկավարժ: Առանձին վահանակով լուսանկարները և կենսագրականը ներկայացնում են գյուղի արժանավոր զավակին: Կրթօջախը 2007-ին և 2008-ին հիմնովին նորոգվել է, ձեռք է բերվել ուսումնական և մարզական գույք, բարերարների միջազգային ծրագրերի օժանդակությամբ գործում են կինոթատրոնը և երաժշտական կենտրոնը: Տեղային ջեռուցման շնորհիվ ձմռանը դասապրոցեսն ընդհատումներ չի ունենում: **ՎԱՅՐԱՍ ՕՐԲԵԼՅԱՆ**

Նրան շինարար-քարտուղար էին կոչում

ԱՆՈՒՇԱՎԱՆ ԱՐԱՄՅԱՆ

Անցած դարի սկզբներին բարերար **Գ.Տեր-Մարգարյանը**, դպրոցներ կառուցելով, այլ մեծագործությունների հեղինակ լինելով հանդերձ, փարագրվելով **Ֆրանսիա**, **չհասցրեց լուծել ծննդավայրի՝ Շրվենանց գյուղի՝ Ղափանում առաջին փիպային դպրոցը ջրով ապահովելու խնդիրը: Հարկավոր էր թերի չթողնել մեծ հայրենասերի մրահաղանը:**

Ջրատար խողովակներ ձեռք բերելու խնդրանքով դիմեցի շրջագործի մի նախագահին:

– Քանի՞ աշակերտ ունի դպրոցը, – հարցրեց նախագահը:

– 100-ից ավելի, – պատասխանեցի ես:

– Քիչ է: Նպատակահարմար չէ դրա համար մեծ ծախսեր կատարել:

Շտապեցի կուսակցության շրջկոմ՝ առաջին քարտուղար Ռաֆիկ Մինասյանի մոտ:

Հարգանքով ընդունեց ինձ:

– 100 աշակերտը քիչ չէ, – ասաց նա: – Նշանավոր այդ դպրոցին արժե աջակցել, օգնել ամեն ինչով:

Ու... կատարեց խոստումը: Քաղժողկրթաժիւնը (ժողկրթաժվար՝ Տիգրան Թեւանյան) ոչ միայն տրամադրեց խողովակներ, այլև աջակցեց ջրագծի կառուցման աշխատանքներին:

70-ական թվականներին գյուղական դպրոցներից երեխաների հոսք սկսվեց դեպի քաղաք: Այդ երեւոյթը նկատելի էր նաև Շրվենանցում: Վտանգավոր վիճակ, նույնիսկ փակման վտանգ ստեղծվեց առանձին դպրոցների համար:

Ընկերական խնդրանքով դիմեցի Կապանի պրոֆտեխուսումնարանի տնօրեն Կառլեն Հակոբջանյանին՝ չընդունել դպրոցի երկու երեխաների՝ կանխատեսելով դասարանի փակման վտանգը: Ոչ միայն մերժեց, այլև խնդրանքիս մասին տեղեկացրեց շրջկոմի առաջին քարտուղարին: Ինձ կանչեցին շրջկոմ՝ Ռ.Մինասյանի մոտ: Այնտեղ էր նաև պրոֆտեխուսումնարանի տնօրենը:

– Ի՞նչ է պատահել, տղաներ, ինչո՞վ կարող եմ օգտակար լինել:

– Ընկեր Մինասյան, Դուք

լավ գիտեք գյուղական մի շարք դպրոցների փակման վտանգի մասին: Խնդրում եմ միջնորդել և հետ վերադարձնել մեր դպրոցի երեխաներին...

– Երեխաներին հետ վերադարձրեք իրենց դպրոցները, գնացեք և հարեւան շրջաններից լրացրեք ձեր սովորողների թվաքանակը (կոնսոլիդացում), – անվարան իր վճիռն արձակեց առաջին քարտուղարը:

Շրջկոմի առաջին քարտուղարը չափազանց ուշադիր էր տեղական մասնուլի, ռադիոլուսաբարության հանդեպ և արժանավույն գնահատում էր նրանց գործունեությունը, ժամանակին անդրադառնում տպագրված նյութերին և հաղորդումներին:

Հանրահայտ է Կապանի նորակառույց մշակույթի պալատի կառուցման գործում Ռ.Մինասյանի վաստակը: 1977թ. հոկտեմբերին Երևանի Ալ.Սպենդիարյանի անվան օպերայի և բալետի ակադեմիական թատրոնի ստեղծագործական կոլեկտիվի հայտնվելը Կապանում, անմահ «Անուշի» բեմադրությունը երևույթ էր մեզանում:

Ամբողջ մի շաբաթ կապանցիներն օպերային արվեստն էին վայելում: Տեղական «Պղնձի համար» թերթը հատուկ համար նվիրեց այդ իրադարձությանը՝ ճանաչված արտիստների հետ հանդիպումներ, հարցազրույցներ... Հարկ եմ համարում հիշեցնել հանրապետության վաստակավոր արտիստուհի, Անուշի դերակատար Էլվիրա Ուզունյանի տպավորությունից մի հատված:

– Անսպասելի էր եւ հրավերը, եւ այն, որ այս հեռավոր շրջանում կա այսպիսի հոյակապ մշակույթի պալատ, որտեղ կարելի է ներկայացնել ազգային արվեստը, այդ թվում՝ օպերային արվեստը: Առաջին ներկայացումից հետո, երբ դեռ իմ աչքերի առջև է կապանցի հանդիսատեսի ազնիվ, հմայիչ, հասկացող հայացքը, ինձ բավարարված եմ զգում: Իսկ դա օգնեց ինձ իմ կերտած Անուշերի ջանքերում ավելացնելու միանգամայն նորը, թարմը՝ «կապանյան Անուշը»:

Չէր մարդկանց հոգու գեղեցկությունը, անկեղծ հյուրասիրությունը, աշխատասիրությունն ու բարությունը մեզ տրամադրում են կրկին լինել Կապանում՝ նոր ներկայացումներով:

...Ամեն անգամ, սովորույթի համաձայն, Ռ.Մինասյանի մտահղացմամբ կերտված Ղափթ Բեկի հուշակոթողի մոտով քայլելիս մտովի պատկերացնում եմ, որ նա եւս, ինչպես կառուցման օրերին, հոգնած ուսերը թափ տալով, բայց ձիգ քայլվածքով, ապրած ու չապրած տարիների վաստակի ծանր բեռն ուսած, մեր ժողովրդի հետ քայլում է դեպի հավերժություն:

Այունյաց երկիր
Տ Ա Ս Ն Օ Ր Յ Ա Թ Ե Ր Թ
 Գլխավոր խմբագիր՝ ՍԱՍՎԵԼ ԱԼԵՔՍԱՆՅԱՆ

Հասցե՝ Կապան, Շահումյան 20/32:
Հեռախոս՝ (0285) 5 25 63, (091) 45 90 47, (077) 06 28 02:

Էլ. փոստ՝ syuniacyerkir@mail.ru
Ինտերնետ՝ www.syuniacyerkir.am

Թղթակցությունները չեն գրախոսվում և հեղինակներին չեն վերադարձվում: Խմբագրության և հեղինակների կարծիքները կարող են չհամընկնել: Նյութերը ներկայացնել մեքենագիր վիճակում (3 մեքենագիր էջից ոչ ավելի):

«ԳՈՎԱԶՐ - ԾԱՆՈՒՑՈՒՄ» բաժնում տպագրվող նյութերի համար խմբագրությունը պատասխանատվություն չի կրում: Հղումը «Այունյաց երկրին» պարտադիր է:

Գրանցման վկայականը՝ 01U 000231: Թերթը տպագրվում է «Տիգրան Մեծ» իրատարակչության տպարանում: Հասցեն՝ ք. Երևան, Արշակունյաց 2: Ծավալը՝ 8 տպագրական մամուլ: Տպաքանակը՝ 2000, գինը՝ 300 դրամ: Ստորագրված է տպագրության 03.05.2011թ.:

Նշանի տակ տպագրվում են գովազդային նյութեր:

ԲՆՕՐՐԱՆ

Կավարդ. պատմական ակնարկ

Կավարդ, 19.04.2011թ.

ՌՈՒԲԵՆ ԷԶԱՆՆԻՍԻ

Տաթեի վանքի հնագույն հարկացուցակը, որի նախնական տարբերակը, անտարակույս, կազմվել է տաճարի նավակատիքի օրերին եւ պատմության հոլովույթում ենթարկվել փոփոխությունների, Բաղք զավառում առքերել է 41 գյուղանուն, որոնցից առնվազն հինգը պահպանել են իրենց հնչյունը մինչեւ այսօր: Դրանցից մեկը Կավարտն է: Գյուղանվան ժողովրդական ստուգաբանությունները, բնականաբար, շատերը չեն ընդունում, որովհետեւ հնագույն տեղանուններն ի հայտ չէին գալիս մեր ժամանակներին բնորոշ պարզունակ չափանիշներով: Ջորջիանակ՝ Լեռնածոր, Կաթնառատ, Բարձրավան, Սառնակունք ու նման այլ անհեթեթ գյուղանունները դյուրին բացառություն ունեն, եւ ըստ այդմ ոճանք Կավարտ տեղանունը «բացատրել են» բարբառի կամ ու արտ արմատներով (կովերի արոտավայր):

Գիտական ստուգաբանության համար Սյունիքի հինավուրց տեղանունները բացառիկ արժեք են ներկայացնում: Հենց միայն Սյունիք տեղանվան ստուգաբանությամբ զբաղվել են հանրաճանաչ մի շարք գիտնականներ, որոնց նպաստները համադրելով՝ Ս.Ունառյանը եզրահանգել է, որ այն նախնական ծագումով արտահայտել է մեկ իմաստ՝ ծխարան կամ զոհարան: Խնդրո առարկա Կավարտ տեղանունը, ի դեպ, հիշվում է վերոբերյալ հարկացուցակի ստեղծումից էլ վաղ՝ Հայր Ստեփանոս Օրբելյանի առերանձ

871թ. մի սիգելում: Մյուս կողմից՝ այժմ առաջնահերթություն ունի այն տեսակետ-մոտեցումը, որ Սյունիքի հնավանդ տեղանունների ճշտող մեծամասնությունը դիցանվան-պաշտամունքային ծագում ունի:

Կավարտ տեղանվան մեջ ակնհայտ է արտ հնդիրանական ածանցք, որ պահլավերեն նշանակում է տուրք: Արդ, ընդունելով կավ արմատն ուղղակի իմաստով՝ բրուտի կավ, կավահող, կմերձենանք տեղանվան նախնական իմաստին՝ սրբավայր, սրբահող: Արդ, պարզ է, որ երբեք Կավարտի տարածքը կարելուվել է հատուկ նշանակության հանքահողի երեւակների հանգույն: Իսկ դա մեր մոխրապաշտ (Ազաթանգեղոս) նախնայց համար սրբավայրի նշանակություն կունենա:

Կավարտի խոսվածքի մեջ կարելի է երեւակել անգամ հեթանոս շրջանից ավանդված բառարմատներ (ուրարտիզմներ), որոնց մի մասը պահպանվել է հանդանուններում: Ջորջիանակ՝ Կռկոռա քար լեռնագագաթը: Գյուղից արեւմուտք գտնվող այդ բարձունքում առկա են ատրուշանի հետքերը. կրակապաշտ ածանցանքների (Աճանան-կրակի երկիր) այդ սրբավայրը հղվում է հին հայկական Կուռնա-Կուռա աստվածությանը, որը ջրի եւ պտղաբերության հովանավորն էր (Կավարտում եւ մերձակա գյուղերում ընտանի կենդանուն ջուր խմելիս «ոգեկոչում են»՝ ձայնարկելով կո՛ւռն...):

Գյուղի խոսվածքում որոշ հանդանուններ ակնհայտ մատնանշում են այն գյուղատեղիները, որոնք ցայժմ տեղորոշված չեն եւ հիշատակված են Տաթեյան հարկացուցակում. Անգա քար-Անագո՞ն, Ջալինգյուլ-Ջարերիկե՞րտ, Ըրկնեցուց խութ-Արկանի ծո՞ր եւ այլն: Պարսկատիրության ժամանակ վարչական մի բաժանումով Կավարտը մտնում էր Փիսիան գավառի մեջ: Հարկ է շտկել մի սխալ, որ շրջանառվել է արտերկրի մատենագետների կողմից եւ կարծրացել է կարծես. խոսքը Կավարտի մերձակա Ղաթար-Կատար գյուղանվանն է վերաբերում: Ղափան (Կապան) քաղաքի մերձակայքում Կատար անվանը

դատ հնչյունը չի հանդուրժում, եւ բազմաթիվ տեղանուններ՝ Ղաթար, Ղափան, Ղափուջուղ, Ղարաբաղ եւ այլն, հարմարեցված են հայերեն հնչյունին:

Հանքատեր Կոնդուրով եղբայրների, Ղափանի արդյունաբերական կապիտալի առաջին ներկայացուցիչներ, ագուլեցի Հովհաննես եւ Հայրապետ Խոջամիրյան եղբայրների ջանքերով 1891թ. Կավարտում դպրոց բացվեց:

1903թ. Ղաթարի պղնձածուլական գործարանում շահագործման հանձնվեց Ղափանի առաջին հիդրոէլեկտրակայանը (շուշեցի հանքատեր Ա.Մելիք-Ազարյանի միջոցներով): 1886թ. Կավարտում ուներ 54 տուն, 453 բնակիչ, 1907թ.՝ 580 բնակիչ, 1931թ.՝ 800:

Հին Կավարտի տեղանքը հե-

քիաթային-առինքնող էր Կավարտասարով եւ, իհարկե, Ս.Գեորգ գմբեթակապ եկեղեցու շինությամբ (17-րդ դար): Ղափանի պղնձահանքը խորհրդային տարիներին վերացրեց ոչ միայն եկեղեցին, այլեւ՝ Կավարտասարը: Այս եկեղեցուն 1920թ. օգոստոսի 25-ին Նժդեհը հռչակվեց Սյունյաց սպարապետ, եւ նրա մեջքին կարմիր գոտի կապեցին: Կապարողթի հրամանատար Նժդեհը նույն օրը Կավարտում զորքին ուղղեց հայտնի Յոթ պատվիրանները, որոնք, ի թիվս այլոց, 1921թ. «խուստուպեան կանչեր» վերնագրով հրատարակվել են Գորիսում:

...Կավարտում են ծնվել ակադեմիկոս Ա.Արզումանյանը, խորհրդային պետական գործիչ Գ.Արզումանյանը:

Կավարդ, Սբ Գեորգ եկեղեցին, քանդվել է 1950-ականների վերջին եւ 60-ականների սկզբին: Լուսանկարը փրամադրել է Ռ.Մինայանի անվան դպրոցը:

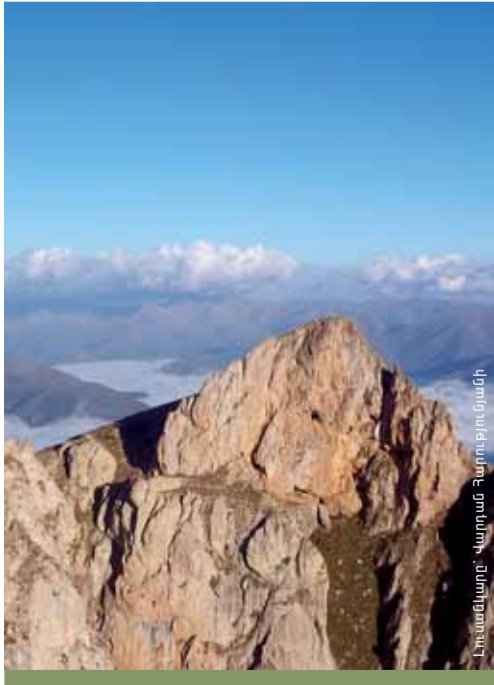

ԱՎԵՏԻՔ ԻՍԱՅԱԿՅԱՆ

Ըստ Վ.Յովհաննիսյանի
**«Գրառումներ
 հանքաշխարհից»**
 գրքի

Բնությունն այստեղ գործադրել է իր ստեղծագործական բոլոր խղահարյուն կարողությունները, իր խենթությունները, իր հուժկությունը, իր անհուն սահմաններով երեակայությունը՝ խորություններ ու բարձրություններ, վիթխարի սարեր, ժայռեր, ձորեր, քարե փոթորկումներ, մրրկումներ, ալեկոծումներ: Անսպասելի անդունդներ, վիհեր... Չոր ձորի մեջ, ձորեր ձորերի մեջ, սար սարի վրա, սարերը սարերի վրա, անդունդները անդունդների մեջ, ժայռեր, քերծեր, ժայռեղեն

թռիչքներ, ժայռեր երկնքի մեջ... Գետեր, վիժումներ, ջրվեժներ, փոթորիկներ... Եթե համրը ընկնի այս խղահարյուն վայրը, սքանչացումից, զարհուրանքից, վեհությունից, մեծությունից այնպես կփոթորկվի հոգին, որ տարերային թափով պիտի պոռթկա դուրս, պիտի դրսևորվի, արտահայտվի, եթե ոչ՝ կմեռնի. անհրաժեշտորեն պիտի խոսի, ել լեզու կառնի: Չի կարող լռել, հոգին բերնից կթռչի, պիտի անպատճառ խոսի:

Լուսամպարը՝ վարդան Ջարուբունյանի

Լուսամպարը՝ վարդան Ջարուբունյանի

Լուսամպարը՝ վարդան Ջարուբունյանի